

ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

**ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ,
НАУЦІ Й ВИРОБНИЦТВІ**

Збірник матеріалів

VII Науково-практичної конференції

(у рамках відзначення Днів науки
18-19 травня 2022 року)

Луцьк
Вежа-Друк
2022

УДК 37(082)

I 66

Рекомендовано до друку Вченою радою
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»
(протокол № 10 від 25 травня 2022 р.)

I 66 Іноваційні технології в освіті, науці й виробництві: Збірник матеріалів VII науково-практичної конференції (у рамках відзначення Днів науки 18-19 травня 2022 р.). / ПВНЗ "Академія рекреаційних технологій і права". – Луцьк: Вежа-Друк, 2022. – 104 с.

ЗМІСТ

Секція: Актуальні дослідження в юридичній науці

Szczot Elżbieta

Prawne aspekty rehabilitacji w Polsce..... 5

Хлистік Мирослава, Мацюк Станіслав

Місце прокуратури в системі органів державної влади..... 10

Хлистік Мирослава, Пришко Анастасія

Види юридичної відповідальності..... 13

Хлистік Мирослава, Сушицький Максим

Виникнення та розвиток адвокатури в Україні..... 17

Секція: Соціально-психологічні

та філософські аспекти розвитку педагогічної освіти

Афанасьєва Людмила

Успішні кейси інтеркультурних міст у протидії пандемії Covid-19..... 20

Букрєєва Ірина

Соціальна солідарність і згуртованість як чинники суспільної стабільності в умовах пандемії Covid-19..... 25

Гарасюк Діана

Викладач закладу як суб'єкт професійно-педагогічної комунікації..... 29

Гарасюк Діана, Лоцманов Роман

Професійно-педагогічна комунікація як педагогічна діяльність..... 31

Кравченко Олена

Теорія стереотипів в системі соціальних комунікацій..... 33

Левченко Леся

Гендерний вимір сучасної освіти в Україні: виклики сьогодення..... 36

Ліщук-Торчинська Тетяна, Петрусьок Єлизавета

Емпіричне дослідження «Відображення концепції нової української школи (НУШ) в педагогічних текстах»..... 39

Ліщук-Торчинська Тетяна, Таровський Олександр

Методичні аспекти розроблення прикладного дослідження побудови безпечного освітнього середовища у закладі вищої освіти..... 43

Ліщук-Торчинська Тетяна, Хомік Оксана

Місія кафедри закладу вищої освіти (case study кафедри освітніх, педагогічних технологій ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»)..... 46

Пасічник Володимир, Семенюк Павло

Проблема формування позитивного ставлення студентів до фізичного виховання..... 52

Харченко Лариса

Місце філософського знання в сучасному освітньому просторі..... 57

Юхименко Наталія

Соціокультурний вимір особистості..... 60

**Секція: Еколого-географічні аспекти
рекреаційно-туристичної діяльності**

Зубехіна Тетяна Розробка екскурсійних маршрутів на Волині як елемент розвитку регіону у повоєнний час.....	63
Зубехіна Тетяна, Волощук Іванна Перспективні напрямки розвитку туризму в Демидівській територіальній громаді.....	66
Зубехіна Тетяна, Мушка Вікторія Особливості надання основних послуг та додаткового сервісу в готелях при організації туристичної подорожі.....	68
Мезенцева Інна Ресурси лікувально-оздоровчого туризму Волинської області.....	71
Секція: Інноваційні технології зміцнення здоров'я людини	
Борисюк Степан, Новаковський Олександр Інноваційні методи підготовки вчителів фізичної культури в Китаї.....	75
Дручик Володимир, Хмарук Валентина Фізична терапія при порушенні функцій спинного мозку.....	79
Колесник Ганна, Сцьольна Ольга Фізична терапія осіб з ішемічною хворобою серця.....	82
Мезенцева Інна, Корольчук Ірина Фізична терапія при переломі стегнової кістки.....	85
Павлович Ольга, Харицька Ярослава Фізична терапія хворих на бронхіальну астму.....	89
Савчук Ігор, Слабенко Галина Фізична терапія хворих після перенесеного ішемічного інсульту.....	92
Томащук Олена Проблема рухової підготовленості старших дошкільників.....	96
Хомік Оксана, Сліпчук Назар Особливості моделювання тренувальної діяльності юних футболістів.....	99
Ярликowa Валентина Методики масажу після ішемічного інсульту.....	101

Секція: Актуальні дослідження в юридичній науці

Dr hab. **Elżbieta Szczot**, prof. KUL
Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Collegium Iuridicum, Lublin 20-400, ul. Spokojna 1

PRAWNE ASPEKTY REHABILITACJI W POLSCE

Za twórcę rehabilitacji w Polsce uznaje się lekarza ortopedę prof. Wiktora Dega. Pierwszy Oddział Rehabilitacji powstał w Poznaniu w Klinice Ortopedii w 1948 r. i był drugim takim ośrodkiem na świecie. Pierwszy powstał w Nowym Yorku w 1947 r. pod kierunkiem prof. Howarda Ruska. Rozwój rehabilitacji na świecie przypada właśnie na połowę XX wieku, kiedy to rehabilitację medyczną wyodrębniono z medycyny, a jej rozwój był wynikiem dużej liczby osób niepełnosprawnych po II wojnie światowej, a także epidemii choroby Heinego-Medina. W roku 1960 powstała pierwsza na świecie Katedra Medycyny Rehabilitacyjnej na Akademii Medycznej w Poznaniu. Profesor Wiktor Dega na początku lat 50. ubiegłego wieku zakładał w Polsce pierwsze ośrodki rehabilitacyjno-ortopedyczne, które działały według polskiego modelu rehabilitacji medycznej. Model ten był wówczas całościowym procesem postępowania opartym na czterech zasadach:

- 1) powszechności – dostępie do usług wszystkich pacjentów oraz rozszerzenia rehabilitacji do jak najszerszej liczby specjalności medycznych;
- 2) wczesności – jak najszybszym zastosowaniu leczenia rehabilitacyjnego, tak aby zmniejszyć niepełnosprawność i poprawić jakość życia chorego.
- 3) kompleksowości – współpracy szerokiego środowiska medycznego dla dobra chorego, w ramach której zakładano zaangażowanie pedagogów, protetyków i innych specjalistów;
- 4) ciągłości – regularności oraz długoplanowości w postępowaniu i kontynuowaniu rehabilitacji po opuszczeniu przez pacjenta szpitala.

Polski model rehabilitacji posiadał charakter leczniczy i profilaktyczny. Obejmował integralną i nieodzowną część postępowania leczniczego, łączył oddziaływania różnych specjalności, tak aby nastąpiło przywrócenie utraconych sprawności organizmu chorego najpełniej, możliwie jak najwcześniej i trwale.

Pojęcie rehabilitacji

Słowo „rehabilitacja” stosowane w języku polskim pochodzi z łaciny. Łacińskie „habilitas, -atis”, oznacza coś giętkiego, zwrotnego. Przedrostek „re” natomiast, wskazuje na zwrot określonej czynności i znaczy tyle co „z powrotem”, „znowu”.

Zatem przez rehabilitację należy rozumieć powrót do stanu giętkości, elastyczności, ruchliwości, narządów człowieka.

Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) określa, że rehabilitacja jest to postępowanie mające na celu przywrócenie osobom niepełnosprawnym fizycznie lub/i psychicznie sprawności do aktywnego życia w społeczeństwie. Uwzględnia się w tym działaniu kompleksowe oraz skoordynowane stosowanie środków medycznych, socjalnych i zawodowych, mające na celu usprawnienie organizmu i uzyskanie możliwie najlepszego stanu funkcjonowania. Rehabilitację stanowi zespół działań, których celem jest przywrócenie człowiekowi niepełnosprawnemu funkcji fizjologicznych, biologicznych i społecznych, utraconych z powodu choroby, a także wad rozwojowych lub wrodzonych.

Rehabilitacja medyczna natomiast, to jest proces leczenia, umożliwiający przyspieszenie procesu naturalnej regeneracji i zmniejszenia fizycznych i psychicznych następstw choroby.

Przez rehabilitację należy zatem rozumieć proces mający za zadanie wznowić sprawność fizyczną, czy też poprawić kondycję osoby chorej po przebytej operacji, zabiegu chirurgicznym, czy urazie, ale także jest to działanie mające na celu poprawę stanu psychicznego osoby. Jest to szereg podejmowanych czynności, które mają przywrócić pełną lub możliwą do osiągnięcia u danej osoby sprawność fizyczną i psychiczną z powodu trwania na przykład kalectwa z powodu ślepoty, głuchoty, upośledzenia umysłowego lub innej niepełnej sprawności, a także przywrócenie zdolności do pracy i zarobkowania oraz zdolności do brania czynnego udziału w życiu społecznym.

Według ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, „rehabilitacja osób niepełnosprawnych oznacza zespół działań, w szczególności organizacyjnych, leczniczych, psychologicznych, technicznych, szkoleniowych, edukacyjnych i społecznych zmierzających do osiągnięcia, przy aktywnym udziale tych osób, możliwie najwyższego poziomu ich funkcjonowania, jakości życia i integracji społecznej”.

Rodzaje rehabilitacji:

W rehabilitacji wyróżnia się trzy kierunki działania: leczniczo-medyczny, zawodowy i społeczny.

1) Rehabilitacja lecznicza jest procesem medyczno-społecznym, który gwarantuje ubezpieczonym kompleksową realizację świadczeń (porady lekarzy specjalistów rehabilitacji i zabiegi fizjoterapeutyczne) wykonywane w poradniach rehabilitacyjnych oraz gabinetach specjalistycznych.

Celem tego typu rehabilitacji jest:

a) profilaktyka-zapobieganie upośledzeniom sprawności fizycznej i psychicznej u dzieci z wrodzonymi lub okołoporodowymi wadami sprawności;

b) profilaktyka przewlekłego stanu upośledzenia sprawności fizycznej i psychicznej oraz stanu trwałego kalectwa;

c) skrócenie okresu niesprawności fizycznej i psychicznej;

d) kompensacja (wyrównanie) ubytków funkcji uszkodzonych narządów i układów organizmu ludzkiego.

2) Rehabilitacja społeczna – jest adresowana do osób nie mających pełnej sprawności organizmu oraz ich otoczenia. Ma na celu pomoc we włączeniu społecznym osoby, odzyskaniu przez nią samodzielności społecznej. W jej ramach prowadzone są między innymi działania integracyjne i edukacyjne.

3) Rehabilitacja zawodowa – polega na odzyskaniu aktywności zawodowej. Może przybierać np. formę poradnictwa zawodowego, tworzenia zakładów pracy chronionej, stwarzaniu możliwości przekwalifikowania się zawodowego lub zdobycia zawodu. Zgodnie z obowiązującą w Polsce ustawą o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych „Rehabilitacja zawodowa ma na celu ułatwienie osobie niepełnosprawnej uzyskania i utrzymania odpowiedniego zatrudnienia i awansu zawodowego przez umożliwienie jej korzystania z poradnictwa zawodowego, szkolenia zawodowego i pośrednictwa pracy” (art. 8.1.).

Jak można zauważyć, rehabilitacja jest skoncentrowana na osobie chorej, co oznacza różnorodność podejmowanych działań, ich wieloaspektowość, a wybór rodzaju formy zależy od zakładanych celów i preferencji.

Uwzględniając polepszanie sprawności poszczególnych układów i narządów wyróżnia się rehabilitację specjalistyczną:

ortopedyczną – adresowaną do osób po przebytych urazach, złamaniach, czy po długotrwałym unieruchomieniu;

kardiologiczną – polegającą na przywracaniu sprawności organizmu na skutek chorób kardiologicznych (zawał serca), czy po przebytych operacjach, między innymi wad serca, transplantacji, przezskórnych interwencjach wieńcowych;

neurologiczną – przywracającą sprawność po przebytych schorzeniach układu nerwowego, na przykład po udarach mózgu, przy SM (stwardnieniu rozsianym), po urazach czaszkowo-mózgowych, w chorobie Parkinsona, czy po zabiegach neurochirurgicznych;

onkologiczną – stosowaną u osób leczących się na nowotwory w celu zapobiegania powikłaniom, przywracaniu sprawności organizmu na przykład po mastektomii, albo stosowaną w celu łagodzenia objawów w terminalnym stadium choroby;

ginekologiczną – przywracającą sprawność w przewlekłych stanach zapalnych przydatków, nietrzymaniu moczu, po operacjach ginekologicznych, czy w czasie ciąży;

pulmonologiczną (oddechową) – skierowaną do osób z problemami płucnymi, utratą sprawności w wyniku chorób układu oddechowego np. astmy, czy odmy.

Specjalistyczna rehabilitacja kierowana jest również dla osób, które są niedowidzące i niewidome, mają naruszoną sprawność narządów słuchu i mowy, przy niesprawności rąk, u dzieci z wadami twarzoczaszki, u dzieci z zaburzonym rozwojem psychomotorycznym, a także dla noworodków i niemowląt.

Różne są formy rehabilitacji ze względu na rodzaj choroby. Inna jest rehabilitacja w stosunku do osób, które wracają do zdrowia na przykład po złamaniu kończyny, a inna po ciężkiej chorobie, czy u osoby chorej od urodzenia lub przewlekle chorej. Zajęcia rehabilitacyjne mogą odbywać się w warunkach szpitalnych oraz w domu, pod ścisłą kontrolą rehabilitanta. Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Zdrowia z dnia 6 listopada 2013 r. w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu rehabilitacji leczniczej (§ 4), świadczenia te mogą być realizowane w warunkach: ambulatoryjnych, domowych, ośrodka lub oddziału dziennego, stacjonarnych.

Cel rehabilitacji

Rehabilitacja pomaga zminimalizować lub spowolnić skutki przewlekłych chorób, które mogą powodować niepełną sprawność organizmu przez popadnięcie osoby w różnego rodzaju choroby, czy też na skutek doznanych urazów doprowadzających do ograniczeń fizycznych, pozwala szybciej wracać do sił. Rehabilitacja jest inwestycją w zdrowie człowieka, które jest jego fundamentalnym i osobistym prawem. Każdy człowiek ma prawo dążyć do osiągnięcia dobrostanu fizycznego i psychicznego oraz dobrej jakości życia. Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) określiła, że przez zdrowie należy rozumieć stan dobrego samopoczucia człowieka we wszystkich jego wymiarach: fizycznym, psychicznym i społecznym, a zatem zdrowie nie jest tylko stanem całkowitego braku choroby, czy niesprawności. Rehabilitacja pomaga osiągnąć ten stan lub dążyć do jego uzyskania, czy poprawy. Pomaga skrócić czas pobytu w szpitalu lub nawet zapobiec hospitalizacji. Rehabilitacja umożliwia osobom uczestniczenie w edukacji, pracy zarobkowej, pozwala zachować samodzielność w obsłudze oraz minimalizować potrzeby wsparcia finansowego lub opiekuńczego.

Według obowiązujących regulacji prawnych w Polsce świadczenia gwarantowane osobie ubezpieczonej powinny być udzielane zgodnie z aktualnym stanem wiedzy medycznej, z wykorzystaniem metod diagnostyczno-terapeutycznych innych niż stosowane w medycynie niekonwencjonalnej, ludowej lub orientalnej. Celem udzielanych świadczeń jest między innymi przywrócenie choremu utraconych sprawności, a także zapobieganie im w przyszłości. Świadczenia zdrowotne, które są gwarantowane przez państwo w określonym standardzie, adresowane są do osób posiadających ubezpieczenie zdrowotne w Polsce.

W Polsce rehabilitacja medyczna jest jedną ze specjalizacji lekarskich. Zasady wykonywania zawodu fizjoterapeuty określa ustawa o zawodzie fizjoterapeuty z 2015 r.

BIBLIOGRAFIA

Sprawy rehabilitacji regulowane są w Polsce za pomocą ustaw i rozporządzeń. Do podstawowych należy zaliczyć następujące źródła prawa:

1) Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, tekst jednolity: Dz. U. 2021, poz. 573, 1981, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19971230776/U/D19970776Lj.pdf> [dostęp: 14.05.2022];

2) ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej inansowanych ze środków publicznych, tekst jednolity: Dz. U. 2021, poz. 1285, ze zm. 807, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20210001285/U/D20211285Lj.pdf> [dostęp: 14.05.2022];

3) Ustawa z dnia 25 września 2015 r. o zawodzie fizjoterapeuty, tekst jednolity: Dz. U. 2022 poz. 168, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20150001994/U/D20151994Lj.pdf> [dostęp: 14.05.2022];

4) Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 6 listopada 2013 r. w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu rehabilitacji leczniczej, Dz. U. z dnia 2 marca 2018 r., poz. 465, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180000465/O/D20180465.pdf> [dostęp: 14.05.2022];

5) Obwieszczenie Ministra Zdrowia z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Zdrowia w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu rehabilitacji leczniczej, Dz. U. z dnia 2 marca 2018r., poz. 465, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180000465/O/D20180465.pdf> [dostęp: 14.05.2022].

LITERATURA

Hulek Aleksander, Rehabilitacja osób niepełnosprawnych (zawodowa i społeczna), „Encyklopedia pedagogiczna”, Wyd. Fundacja Innowacja: Warszawa 1993, s. 1.

Hulek Aleksander, Służby socjalne istotnym ogniwem rehabilitacji i kształcenia specjalnego, „Studia Pedagogiczne”. T. 59 (1992), s. 7-22.

Lubecki Mariusz, Polski model rehabilitacji medycznej zaakceptowany i zalecany przez WHO. The Polish model of rehabilitation accepted and

recommended by WHO, „Hygeia Public Health” 2011, 46(4): 506-515, <http://www.h-ph.pl/pdf/hyg-2011/hyg-2011-4-506.pdf> [dostęp: 15.05.2022].

Waszkowski Henryk (Społeczna Rada Naukowa TWK), Rys historyczny rozwoju Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem w rehabilitacji na rzecz osób z niepełnosprawnościami w latach 1956-2020, file:///tmp/mozilla_Ela0/PFRON_kwartalnik_nr35_calosc_WCAG_02_Rys_historyczny.pdf [dostęp: 15.05.2022].

Historia rehabilitacji w Polsce. <http://www.rehabilitacja.ump.edu.pl/klinika-rehabilitacji/historia-rehabilitacji-w-polsce/> [dostęp: 15.05.2022].

Мирослава Хлистік,
старший викладач кафедри права
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»
Станіслав Мацюк,
здобувач бакалаврського рівня вищої освіти
спеціальності «Право»
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

МІСЦЕ ПРОКУРАТУРИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Прокуратура завжди займала особливе місце в системі державних органів, оскільки має притаманні лише їй функції та повноваження. У демократичній державі влада традиційно поділяється на законодавчу, виконавчу та судову, проте прокуратуру тяжко віднести за класичними ознаками до жодної з них, у зв'язку з чим визначення місця цього державного органу в системі державної влади завжди викликало дискусії серед науковців та практиків у різних сферах права.

На сьогодні сформувалося чотири основні підходи до визначення місця прокуратури в системі державних органів:

- 1) належності прокуратури до виконавчої гілки влади;
- 2) належності прокуратури до законодавчої гілки влади;
- 3) належності прокуратури до судової гілки влади;
- 4) виділення окремої, четвертої «контрольно-наглядової» гілки влади [8, 265].

Метою роботи є дослідження особливостей кожного зазначеного підходу, а також визначення місця прокуратури в системі органів державної влади.

Це дискусійне питання свого часу розглядали у своїх роботах такі науковці, як Л. М. Грицаєнко, Ю. М. Groшевий, В. В. Джиба, В. В. Долежан,

А. Т. Комзюк, М. В. Костицький, М. В. Литвинюк, В. А. Миколенко, Ю. Д. Москалюк, М. В. Потибенько, С. В. Прилуцький, В. В. Сухонос, Ю. С. Шемшученко, О. О. Шмельов та інші.

Аналіз зарубіжного досвіду свідчить про неоднозначність у визначенні місця прокуратури в системі органів державної влади. Так, у таких державах, як Данія, Єгипет та Італія, прокуратура функціонує в системі органів виконавчої влади, в Грузії та Литві – у системі судової влади. У країнах, які можна вважати тоталітарними чи автократичними, таких як Китай, Куба, Північна Корея, прокуратура існує у вигляді органу, який підзвітний та підконтрольний вищим колегіальним державно-партійним органам. У Ватикані, Катарі та Кувейті, наприклад, прокуратура взагалі відсутня. В будь-якому випадку, у переважній більшості країн світу прокуратура не належить до законодавчої, виконавчої чи судової гілок влади. У науковій та навчальній літературі її іноді відносять до самостійної гілки влади, зокрема контрольної-наглядової, хоча це твердження зберігає свою дискусійність [6, с. 285-286].

Прихильниками включення прокуратури до системи органів виконавчої влади є як вітчизняні науковці та політики, так і зарубіжні. Вони аргументують свою позицію тим, що необхідно підвищувати роль Міністерства юстиції в реалізації правової політики держави [8, с.265]. Проте слід погодитись з П. О. Шумським, який з цього приводу зазначив, що «включення прокуратури до складу Міністерства юстиції чи до іншої структури виконавчої влади істотно змінило б рівень і зміст її наглядової функції за дотриманням законів, перетворило б її на відомчий чи міжвідомчий контроль» [9, с.12].

Позицію щодо приналежності інституту прокуратури до законодавчої гілки влади відстоювали свого часу В. О. Ломовський, В. В. Клочков, В. В. Долежан. Зокрема, В. В. Долежан вважав, що «прокуратура залишається автономною централізованою структурою, виступаючи в той же час як знаряддя законодавчої влади, а Генерального прокурора передбачається, як і зараз, призначати вищим законодавчим органом, а не якимось судовим інститутом» [3]. За його словами, «без прокуратури законодавча влада стає безвладною» [3, с.162]. Але більшість науковців свого часу висловили позицію, у якій довели, що немає достатніх підстав для входження прокуратури до системи законодавчої влади, оскільки контроль за виконанням законів разом із прокуратурою здійснюють й інші контролюючі органи, які безпосередньо входять до органів виконавчої влади [5, с.21]. Крім того, Конституцією України у статті 75 закріплено, що єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України [1]. Іншими словами, у законі міститься безумовна заборона відносити до цієї гілки влади будь-які інші органи влади.

У юридичній вітчизняній доктрині неодноразово висувались пропозиції віднесення інституту прокуратури до судової гілки влади. Зокрема, М. В. Костицький зауважив, що «до структури судової влади, крім судів, належать деякі види державних органів і установ, що обслуговують судову владу, серед них, перш за все, слід відзначити органи попереднього слідства і прокуратури» [4, с.6].

Слід зазначити, що у 2016 році були внесені зміни до Конституції України, у результаті яких розділ VII під назвою «Прокуратура» було виключено, а натомість з'явилась стаття 131-1, у якій закріпились функції прокуратури. Вказана стаття розміщена у Розділі «Правосуддя», що не лише не припинило дискусії навколо прокуратури, а й викликало певний дисонанс у науковому колі. Одні вчені вважають, що це є свідченням віднесення прокуратури до судової гілки влади, інші стверджують, що розташування законодавцем положень про прокуратуру в розділі «Правосуддя» є формальним і пояснюється виключно тим, що за напрямками своєї діяльності прокуратура найближча до судової влади.

Серед науковців є прихильники позиції, згідно якої органи прокуратури слід віднести до четвертої гілки влади – контрольно-наглядової. Зокрема, як зазначає академік Ю. М. Грошевий, особливістю цієї «четвертої» гілки влади є те, що «використовуючи певні важелі, держава забезпечує додержання законності, верховенство Конституції України у всій нормотворчій та правозастосовній діяльності і верховенство права в цілому» [2, с.30].

На сьогодні значна частина науковців схиляється до думки, що прокуратура не відноситься до жодної з гілок влади. Проведений аналіз різних точок зору щодо визначення місця прокуратури в системі державних органів дає нам можливість зробити висновок, що така позиція є найбільш вірною.

Таким чином, можна констатувати, що органи прокуратури не належать до жодної гілки влади, мають особливий статус, визначений Конституцією України, та виступають самостійною одиницею у державному механізмі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28 червня 1996 року: станом на 01 січня 2020р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#n5259> (дата звернення: 14.05.2022).
2. Грошевий Ю. Прокуратура в системі «сдержек и противовесов» в разграничении и взаимодействии властей. Проблемы развития прокуратуры в условиях становления демократической правовой державы. Генеральна прокуратура України : матеріали наук.-практ. конф. Київ. 1996. С. 29-34.
3. Долежан В. Деякі аспекти співвідношення судової і прокурорської

концепції. Правова система України: теорія і практика. Київ : Прецедент, 1993. 162 с.

4. Костицький М. Судова влада: світовий досвід і принципи реформи в Україні. Суди в Україні. 1999. С. 5-12.

5. Мичко М. Прокуратура України: роль і місце в системі державної влади. Загальні підходи до визначення місця прокуратури в системі розподілу влади. Донецьк : Право, 1999. 160 с.

6. Погорілко В., Федоренко В. Конституційне право України: підручник / ред. В. Погорілко. Київ : Наукова думка, 2006. 344 с.

7. Шапошник А. С., Шлапко Т. В. Визначення місця прокуратури в системі органів державної влади. Правова позиція. 2020. № 3 (28). С. 71-75.

8. Шмельов О. Статус інституту прокуратури в системі органів державної влади України. Часопис Київського університету права. 2010. № 3. С. 265-268.

9. Шумський П. Прокуратура України : навч. посіб. для студентів юрид. вузів та факультетів. Київ : Вентурі, 1998. 336 с.

Мирослава Хлистік,

старший викладач кафедри права

ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

Анастасія Пришко,

здобувач бакалаврського рівня вищої освіти

спеціальності «Право»

ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

ВИДИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Юридична відповідальність виступає основним і самостійним різновидом соціальної відповідальності. Існування саме юридичної відповідальності забезпечує більш-менш нормальний стан суспільного життя та не допускає анархії. Така відповідальність завжди виражається у неприємних, небажаних, невідгідних для правопорушника наслідках. Втім, це властиво не лише юридичній, а й іншим видам відповідальності за антигромадські, аморальні проступки (наприклад, перед батьками, друзями, колегами тощо).

Особливістю юридичної відповідальності та її необхідною умовою є вчинення особою *правопорушення*, за яке конкретно правовою (договірною-правовою) нормою встановлено міру та вид відповідальності за нього.

Юридична відповідальність має своєю метою захист справедливості, це своєрідна «відповідь» належним чином на негативне (байдуже,

безвідповідальне, зневажливе, а іноді навіть вороже) ставлення до людей, суспільства, держави, що виявилась у правопорушенні, та яка несе в собі обмеження прав, покарання правопорушника.

Юридична відповідальність встановлюється компетентними органами держави і пов'язана із здійсненням державного примусу. Вона застосовується лише до тих осіб, які вчинили правопорушення, тобто порушили встановлені нормами права правила поведінки. Юридична відповідальність полягає у застосуванні до правопорушника заходів державного примусу: особистого характеру (наприклад, позбавлення волі, громадські роботи); майнового характеру (наприклад, конфіскація майна, штраф); організаційного характеру (наприклад, звільнення з роботи). Саме державний примус виступає змістом юридичної відповідальності. Таким чином, **юридична відповідальність** – застосування до правопорушника уповноваженою особою передбаченої санкцією юридичної норми міри державного примусу, вираженого у формі позбавлень особистого, майнового або організаційного характеру.

За характеристиками видів правопорушень, тобто галузевим критерієм, розрізняють такі види юридичної відповідальності: конституційну, кримінальну, адміністративну, цивільну, дисциплінарну та матеріальну.

Конституційна відповідальність - вид юридичної відповідальності, що передбачений нормами конституційного права. Має політико-правовий характер, іноді перетинається з політичною відповідальністю. В юридичній літературі під *конституційною відповідальністю* розуміється самостійний вид юридичної відповідальності, що передбачає належне та сумлінне виконання суб'єктами конституційного права своїх обов'язків (позитивний аспект) або настання негативних наслідків чи небажаної зміни конституційно-правового статусу для цих суб'єктів за порушення норм чинного конституційного права (негативний аспект) [1].

Конституційна відповідальність має специфічні коло суб'єктів, механізм реалізації, санкції. Нормативною підставою конституційної відповідальності в Україні є Конституція та значна кількість інших нормативно-правових актів, які регулюють окремі її елементи та переважно закріплюють конкретні види конституційних правопорушень. Фактичною підставою її настання виступає порушення приписів конституційного законодавства.

Кримінальна відповідальність настає за скоєння кримінальних правопорушень (злочинів та кримінальних проступків) і передбачає найбільш жорсткі заходи (втрату фізичної свободи, виправні роботи тощо). Кримінальна відповідальність має такі обов'язкові умови:

- 1) застосовується тільки в судовому порядку;

2) настає за вчинення кримінальних правопорушень, вичерпний перелік яких міститься у Кримінальному кодексі України, тобто встановлюється лише законом;

3) настає з моменту вступу в законну силу вироком суду;

4) застосовується до деліктоздатних осіб;

5) тягне за собою застосування до винуватої особи санкцій, перелік яких також обмежено законом – від основних до додаткових покарань.

Передбачені Кримінальним кодексом України обмеження прав і свобод особи, що вчинила кримінальне правопорушення, індивідуалізуються в обвинувальному вирокі суду і виконуються спеціальними органами державної влади. В Україні загальний вік кримінальної відповідальності настає з 16 років (за окремі види кримінальних правопорушень – з 14) [2].

Адміністративна відповідальність накладається за адміністративні правопорушення і передбачає штрафи, втрати спеціальних прав, попередження і т. ін. Застосовується органами державного управління до осіб, які не підпорядковані їм по службі.

Цивільна відповідальність має місце за порушення обов'язків, що зазначені у договорах, інших умовах, а також у випадку заподіяння шкоди здоров'ю чи майну особи (відшкодування майнових втрат, відміна незаконних угод, штрафи та інші заходи).

Особливості цивільної відповідальності:

1) настає за спричинення шкоди будь-якій особі (фізичній, юридичній або державі) та будь-якою особою, визнаною цивільним законодавством суб'єктом цивільних правовідносин;

2) питання притягнення до цивільної відповідальності та рішення за ними покладені на суди (загальні, господарські, третейські) або адміністративні державні органи;

3) обов'язок доводити відсутність вини, тобто самої підстави відповідальності, покладено законом на правопорушника;

4) на відміну від інших видів відповідальності цивільна відповідальність іноді можлива і за відсутності вини, наприклад, за спричинення незалежно від вини збитків та моральної шкоди джерелом підвищеної небезпеки [3].

Дисциплінарна відповідальність здійснюється у формі накладення адміністрацією підприємств і установ, інших організацій дисциплінарних стягнень внаслідок порушення правил внутрішнього розпорядку, інших правил, передбачених у відповідних дисциплінарних статутах і положеннях.

Розрізняють загальну та спеціальну дисциплінарну відповідальність. Загальна дисциплінарна відповідальність передбачена Кодексом законів про працю України і правилами внутрішнього трудового розпорядку, вона

застосовується до всіх без винятку працівників. Спеціальна дисциплінарна відповідальність визначає особливості правового статусу окремих груп працівників і здійснюється: в порядку підлеглості; відповідно до дисциплінарних статутів; на підставі окремих нормативно-правових актів.

Кодексом законів про працю України передбачено, що за порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано тільки один з таких заходів стягнення: догана або звільнення. Законодавством, статутами і положеннями про дисципліну можуть бути передбачені для окремих категорій працівників й інші дисциплінарні стягнення [4].

Матеріальна відповідальність працівників інтерпретується як вид негативної юридичної відповідальності працівника за матеріальну шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації, внаслідок порушення покладених на нього трудових обов'язків. При покладенні матеріальної відповідальності права і законні інтереси працівників гарантуються шляхом встановлення відповідальності тільки за пряму дійсну шкоду, лише в межах і порядку, передбачених законодавством, і за умови, коли така шкода заподіяна підприємству, установі, організації винними протиправними діями (бездіяльністю) працівника. Ця відповідальність, як правило, обмежується певною частиною заробітку працівника. Матеріальна відповідальність може бути покладена на працівника незалежно від притягнення до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності [4].

Отже, з вище наведеного підсумовуємо, що юридична відповідальність відіграє значну роль для покращення стану законності та правопорядку у суспільстві. Стан законності у суспільстві є найважливішим напрямком діяльності щодо формування правової держави. На даний момент Україна уже вибрала модель свого розвитку – вона повинна стати правовою державою. Стан законності сприяє встановленню правової держави, головною цінністю для якої є її кожен окремо взятий громадянин. Наявність злагодженого та правового механізму притягнення до юридичної відповідальності, яка характеризується невідворотністю та різноманітністю, є однією з головних умов практичної реалізації принципів законності та невідворотності покарання.

На мою думку, введення в Україні більш жорстких санкцій не допомогло б подолати кризу, яка склалася в нашому суспільстві, а перехід до впровадження фінансових санкцій за деякі види кримінальних правопорушень, є недоцільним та порушує принцип рівності перед законом. Оскільки саме це дасть можливість уникати кримінальної відповідальності матеріально-забезпеченим особам, на відміну від молозабезпечених, які не в змозі «відкупитись» за скоєні злочини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Види юридичної відповідальності та їх характеристика. [Електронний ресурс]. *Studies.in.ua*: веб-сайт. URL: <http://studies.in.ua/ru/teoriya-gosudarstva-i-prava-lekcii/4407-vidi-yuridichnoyi-vdpovdalnost-ta-yih-harakteristika.html> (дата звернення: 14.05.2022).
2. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001р. № 2341-III. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 14.05.2022).
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003р. № 435-IV. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n5471> (дата звернення: 14.05.2022).
4. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971р. № 322-VIII. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n841> (дата звернення: 14.05.2022).

Мирослава Хлистік,
старший викладач кафедри права
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»
Максим Сушицький,
здобувач бакалаврського рівня вищої освіти
спеціальності «Право»
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК АДВОКАТУРИ В УКРАЇНІ

Формування правової держави і громадянського суспільства в Україні неможливо без створення гарантій захисту прав та законних інтересів людини та громадянина, без забезпечення умов для ефективного функціонування такого специфічного демократичного інституту, як адвокатура.

Кожна особа у демократичній державі має право на захист від обвинувачення і надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах. Статтею 131² Конституції України передбачено, що для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура [1].

Професійна адвокатура в Україні сформувалася в період польсько-литовської доби завдяки Литовським статутам і Магдебурзькому праву. Цими документами було встановлено, що захисником може бути людина, яка добре обізнана з писаним правом – тобто професійний юрист. У XVIII ст. у судах

з'являється новий тип професійного юриста – «прокуратора», або «речника», до яких пред'являлися великі вимоги. Ними могли бути чоловіки без будь-яких відхилень, повнолітні, християни, розумово й фізично дужі, світського стану. Адвокатура України в період гетьманщини була вже визнаною як окремий стан, хоча і не була об'єднана в професійну спілку [2].

Як самостійний правовий інститут адвокатура в Україні була запроваджена після проведення на початку 60-х років XIX ст. судової реформи, в результаті якої поряд із проголошенням таких демократичних принципів, як відокремлення суду від адміністрації, загальний і рівний для всіх суд, гласність процесу тощо, було закріплено й право обвинуваченого на захист. Правову регламентацію інститут адвокатури отримав за «Судовими Статутами», затвердженими 20 листопада 1864 року [3, 7]. У той період адвокати поділялися на дві категорії – присяжних і приватних повірених. Адвокатура формувалася на основі професіоналізму та суворих вимог до особи присяжного повіреного, який повинен був мати вищу юридичну освіту і практичний стаж відповідної судової роботи протягом не менше ніж п'ять років. Обрання здійснювалось при окрузі судової палати радою присяжних повірених. Приватними повіреними могли бути громадяни, які досягли 18 років, за винятком жінок.

Новим етапом в історії адвокатури України стало створення у містах юридичних консультацій. У 20-х роках XX ст. їх налічувалось 160, у яких працювало 365 правозахисників. У 1924 р. Постановою ЦВК СРСР були затверджені Основи судоустрою СРСР і союзних республік, у яких було закріплено, що для надання юридичної допомоги населенню засновуються колегії захисників. Через два роки по тому Харківська губернська колегія захисників запропонувала назву «колегія захисників» змінити на «адвокатура». 16 серпня 1939 року було затверджене Положення про адвокатуру СРСР, у якому визначались завдання адвокатури, керівництво її діяльністю, структура, порядок прийому та виключення з колегії адвокатів, дисциплінарна відповідальність адвокатів [2].

Діяльність адвокатури України в роки Другої світової війни обумовлювалась умовами військового часу. Існуюча колегія адвокатів продовжувала працювати, при цьому була розширена сфера участі адвокатів в засіданні військових трибуналів.

У післявоєнний час 1 жовтня 1980 року було прийнято Положення про адвокатуру УРСР, яке регламентувало діяльність колегій адвокатів республіки та розширило види юридичної допомоги, що надавалась громадянам. Колегії адвокатів в Україні формувалися за територіальним принципом. Створювалися обласні і Київська міська колегія адвокатів.

З 1991 року, коли Україна здобула незалежність, в країні відбулись суттєві реформи, у тому числі й у сфері діяльності адвокатури. 19 грудня 1992 року було прийнято Закон України «Про адвокатуру», у липні 2012 року на заміну йому новий Закон «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». У 2016 році на підставі внесення змін до Конституції України було розпочато запровадження адвокатської монополії на представництво у судах. На думку прихильників таких змін, плюсами адвокатської монополії є те, що у більшості випадків виключається можливість того, що представництво будуть здійснювати люди, які не володіють необхідним обсягом знань. Це, своєю чергою, підвищить якість таких послуг. Водночас серед мінусів адвокатської монополії виділяють те, що органи державної влади в окремих випадках були змушені також наймати адвокатів, для того, щоб вони представляли інтереси таких органів [4].

На сьогодні організація та порядок діяльності адвокатури України регулюються Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі – Закон про адвокатуру), яким визначено, що *адвокатура України* - недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом [5].

Тривалий час існувала дискусія щодо визначення статусу адвокатури. Окремі вчені вважають, що адвокатура, з огляду на публічність діяльності та наявність елементів державного керівництва останньою, стоїть ближче до державних інституцій. На думку інших науковців, така точка зору таїть в собі певну небезпеку і торує шлях до повного одержавлення адвокатури, що повернуло б нас до Німеччини часів Фрідріха Великого чи провальних спроб радянських «реформістів», що робились на початку тридцятих років [6].

Сучасна адвокатура України є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, про що чітко вказано у Законі про адвокатуру. Крім того, проголошується, що адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28 червня 1996 року: станом на 01 січня 2020р. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n5259> (дата звернення: 12.05.2022).

2. Історія становлення адвокатури в Україні. Sites.google.com: веб-сайт. [Електронний ресурс]. URL: <https://sites.google.com/site/profesiaadvokat/istoria-stanovlenna-advokaturi-v-ukraieni> (дата звернення: 12.05.2022).
3. Історія адвокатури України (2 вид.): / Редкол.: В.В. Медведчук та інші. К., Видавництво «СДМ - Студіо», 2002. 286 с.
4. Скасування адвокатської монополії: які зміни пропонують внести до Конституції. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/10/12/infografika/pravo/skasuvannya-advokatskoyi-monopoliyi-yaki-zminy-proponuyut-vnesty-konstytucziyi> (дата звернення: 12.05.2022).
5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 липня 2012 р. № 5076-VI. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення: 12.05.2022).
6. Розвиток адвокатури в Україні у дореволюційний період (1864-1917рр.). [Електронний ресурс]. URL: <https://kazedu.com/referat/149138/1> (дата звернення: 12.05.2022).

Секція: Соціально-психологічні та філософські аспекти розвитку педагогічної освіти

Людмила Афанасьєва,
кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

УСПІШНІ КЕЙСИ ІНТЕРКУЛЬТУРНИХ МІСТ У ПРОТИДІІ ПАНДЕМІЇ COVID-19

В умовах українського та європейського сьогодення – коли українські міста знаходяться в надзвичайно складних обставинах зовнішньої агресії та окупації територій, переживають наплив внутрішніх переселенців, загострюється хвороба COVID-19. У багатокультурних містах загострюється і проблема подолання міжкультурних бар'єрів у спілкуванні різних етносів.

У певному сенсі, в умовах пандемії яскраво проступає і ціна відповідальності нації за рівень розвитку свого громадянського суспільства і за власну політичну зрілість, яка в Україні за неповний рік зросла в багато разів. Сьогодні вже очевидно, що попри всі існуючі перепони міжнародна спільнота активно включилась у роботу з запобігання негативним соціокультурним наслідкам пандемії. Оскільки міський простір також несе в собі безліч протиріч і

можливостей, з якими стикається і які відкриває для себе в 21 столітті людство, процеси, що відбуваються у міському середовищі сьогодні викликають низку запитань: як зміцнити спільне бачення, співпрацю, почуття приналежності, колективні відповіді і участь громадян як під час, так і після блокування і фізичного дистанціювання? Як повідомити, що процеси є ключовими і їх вирішення потребує часу і ресурсів для досягнення своїх результатів? Як реорганізувати наші суспільства, щоб мати можливість користатись з міжкультурного потенціалу в епоху після Ковіду, що нам потрібно зробити по-іншому?» Які нові інститути, системи та інфраструктури потрібно буде задіяти?» [1].

Сучасна наукова дефініція поняття «соціальна солідарність» (лат. *solidus* - твердий), маючи в публіцистичному ужитку своїми синонімами однотайність, єдність, одностайність, спільність, згоду, в суспільних науках означає єдність (групи або класу), або дій, які породжують єдність інтересів, цілей, стандартів і взаєморозуміння, або ж ґрунтується на них, відсилає до таких соціальних зв'язків, які об'єднують людей в одне ціле [2, с.593]. Солідаризаційні процеси сучасними зарубіжними і вітчизняними дослідниками сьогодні пов'язуються насамперед з такими феноменами сучасності, як кооперація, згуртованість, єдність, суспільна довіра, наявність загальних ідей, поглядів, цілей, належність до певного цілого в різних аспектах та на різних рівнях проявів цього явища: від солідарності малих груп до соціальної солідарності суспільства в цілому, де солідарність розглядається як одна з передумов стабільності й соціального порядку.

Разом з тим, можемо стверджувати, що сьогодні відбувається певний відхід від класичних трактувань поняття солідарності і набуває чинності поняття «нова солідарність». Сьогодні дедалі частіше в ужитку зустрічається поняття «соціальна згуртованість», яку називають «клеєм», що тримає суспільство в єдності.

Зовсім не випадково це поняття відноситься як до горизонтальних відносин між різними суспільними групами, так і до вертикальних відносин між людьми та владою. Як слушно вказує представник Програми розвитку ООН в Україні Манал Фоуані: «Слабкі зв'язки у будь-якому з цих вимірів можуть створювати проблеми. Слабка горизонтальна згуртованість часто призводить до конфлікту, тоді як результатом слабкої вертикальної згуртованості нерідко стає брак довіри між населенням та урядом» [3].

У контексті нашої роботи зазначимо, що у науковому обігу існує класифікація соціальної участі за позитивними результатами, до яких належить: соціальна інтеграція спільноти [4]. Участь як прояв солідарності і згуртованості і як діяльність, що регулює взаємодію між суб'єктами суспільного життя і

позитивно впливає на процеси формування довіри, почуття ідентичності, етнічного капіталу, формування міцних соціальних зв'язків та забезпеченню належної соціальної підтримки суспільних норм здорового життя досліджувалось такими науковцями, як В. Кеттелл, С. Кертіс, К. Лоусон, С. Велан. Як бачимо, розглядаються цілком різні форми участі волевиявлення, практичних дій індивіда або соціальної групи в певній колективній діяльності для досягнення соціально-значущого результату, при цьому суб'єктами участі можуть бути окремі представники соціуму, групи, суспільні об'єднання, товариства, організації. Тобто, соціальна участь особистості як характерна риса процесу згуртованості і солідарності в тих чи інших видах діяльності відтворює процеси соціального асоціювання індивідів як у формальних, так і неформальних контекстах, і залучення їх до культурної, дозвілєвої чи соціальної практики.

Практичним втіленням цих завдань сьогодні слугує Програма Ради Європи «Інтеркультурні міста», що не лише прагне розширити і поглибити параметри обговорення цих проблем, а й знайти шляхи їх вирішення у щоденній взаємодії представників різних етнокультурних груп та корінних жителів громад, які, перетинаючи етнокультурні кордони між «більшістю» та «меншинами», сприяють взаємному збагаченню «домінуючих» і «субкультур», місцевостей, класів, релігій, дисциплін та напрямів, що слугує джерелом культурної, соціальної, громадської та економічної інновації. Разом з тим, практика цих громад дає підтвердження, що сучасне місто представляє собою динамічне середовище, яке здатне змінюватись у залежності від існуючої факторної обумовленості, як зовнішнього, так і внутрішнього характеру, а прикладом того, який відгук знайшла ця ситуація в громадах, де етнокультурна різноманітність є нормою, стали актичні практики інтеркультурних міст [5].

Одним з найважливіших моментів цієї роботи полягає насамперед у інформаційній підтримці мешканців багатонаціональних громад європейських міст. Яскравими прикладами є зусилля волонтерів міської спільноти Реджіо-Емілія (Італія), які переклали всю інформацію стосовно Covid на основні мови мігрантів і підтримують щоденні контакти з найбільш уразливими групами через групу WAPP, спільнота м. Ерланген (Німеччина), де створена спеціальна інформаційна сторінка з інформацією про пандемію. Сторінка доступна багатьма мовами, а також має автоматичний інструмент для прослуховування контенту, щоб обслуговувати населення, яке не може сприймати письмовий контент. Вони також розміщують відеоканал, де інформація надається на регулярній основі. Самоврядуванням м. Любліна (Польща) створена спеціальна сторінка Covid-19 на їх веб-сайті з актуальними матеріалами англійською та українською мовами, що є найбільшими мовами меншин в країні. В м. Осло

(Норвегія) створено інформаційну онлайн-сторінку різними мовами. Муніципалітет також підтримує НУО, що працюють з уразливими групами меншин, надаючи їм спеціальні інформаційні плакати та кампанії в соціальних мережах. Монреаль (Канада) приступив до розробки інформаційно-пропагандистської кампанії для поширення необхідної інформації про поточну ситуацію серед етнокультурних громад і іммігрантів за допомогою різних засобів, адаптованих для цієї цільової групи. Були визначені чотири теми комунікації: 1. Доступ до житла; 2. Продовольча допомога; 3. Права і державна допомога; 4. Інструкції громадської охорони здоров'я.

Мелітополь (Україна) залучив дітей різних національностей до виробництва відеоролика «Залишайся вдома». Завдяки спільному веб-сайту міста діти підвищують обізнаність у своїх громадах і діляться кількома іграми, в які діти і дорослі можуть грати разом під час карантину. Відео було результатом співпраці між містом Мелітополем, місцевими школами, Грецьким товариством Мелітополя, Єврейської громадою, Комітетом кримських татар, Українсько-польським суспільством Мелітополя «ПОЛОНІЯ», Центром мексиканської культури «Естреа» і представниками інших етнічних груп і громад.

У містах Суми (Україна) і Лімассолі (Кіпр) були організовані онлайн-зустрічі між їхніми міськими радниками і організаціями громадянського суспільства для вирішення найбільш важливих проблем, з якими стикаються люди з різним культурним походженням і спільноти мігрантів.

Міська рада м. Лідс (Великобританія) – багатокультурного міста, мешканці якого розмовляють більш ніж 130 мовами, для забезпечення точного поширення ключових повідомлень від Public Health England в громадах, випустила 3 коротких фільми з основними порадами щодо запобігання та дій при виявленні симптомів Covid-19. Ці відео були перекладені на 11 найпоширеніших мов у місті (польська, румунська, урду, арабська, чеська, панджабі, тигринья, фарсі, словацька, курдська, сорані і бенгальський).

У Дубліні (Ірландія) Covid-19 INFO є зв'язком, створеним міською радою для людей, яким може бути важко отримати доступ до інформації, оскільки англійська не є їх рідною мовою. Активні посилання ведуть користувачів до інформації на їхній рідній мові.

Картахена (Іспанія) оперативно поширює точну інформацію про стан тривоги, оголошену урядом Іспанії, серед сімей, організацій і мечетей арабською, англійською та французькою мовами. Також триває координація з сектором охорони здоров'я для сприяння посередництва для мігрантів, щоб не було труднощів у розумінні спеціальних надзвичайних правил.

Як можемо бачити з наведених вище прикладів, відгук на ситуацію, цілком адекватний для цивілізованих спільнот. Він свідчить про те, що хоча світ не був

готовий до такого виклику, а звичне життя багатьох людей ускладнилось, міста-учасники інтеркультурних мереж, втілюючи моделі управління етнокультурним розмаїттям, послуговують позитивним прикладом для інших міст у плані побудови позитивних стосунків між людьми різних національностей, конфесій, культур.

Він, на нашу думку, свідчить також про ще одну надзвичайно важливу річ: міські громади мають значний потенціал для створення громадського простору сучасних міст у цифровому глобалізованому суспільстві, навіть ослабленому санітарною і економічною кризою. Окрім того, очевидно, що інтеркультурні стратегії, втілювані в багатьох містах дозволяють їх мешканцям знайти свій шлях для переходу з «мого» в «наше» місто і відкрити його для інших культур. Саме тому наразі так важливо взяти до уваги урбаністичну модель інтеркультурної інтеграції, сумлінно протестовану, відредаговану та визнану за її ефективність багаточисельними містами-учасниками Програми економічної, соціальної та етнокультурної інтеграції його мешканців для подолання спільних загроз, а також задля забезпечення жителів міста, біженців, переселенців, та представників етнічно-конфесійних спільнот належними умовами проживання в соціокультурному просторі.

Разом з тим, розглянуті нами практики солідарності і згуртованості дають всі підстави сподіватись, що коли карантинні заходи згорнуть або обмежать, то з'ясується, що пандемія і все з нею безпосередньо пов'язане було в соціальному контексті лише відображенням і прискорювачем справжніх глибинних змін у свідомості багатокультурних спільнот.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. InterculturalCities: COVID-19 Specialpage. [Electronic resource]. URL: <https://www.coe.int/en/web/interculturalcities/covid-19-special-page>
2. Заблоцький В. Солідарність // Філософський енциклопедичний словник. Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Київ: Абрис, 2002. С. 593-742
3. Фоуані М. Об'єднання громад через соціальну згуртованість. [Електронний ресурс]. URL : <https://bit.ly/3gQZWQ4>
4. Berkman L.F., Glass T., Brissette I., Seeman T.E. From social integration to health: Durkheim in the new millennium. Social Science & Medicine. 2000. № 51. P. 843-857.
5. Афанасьєва Л., Рубікондо-Хованова К. Інтеркультурне місто як модель інтеграції українських спільнот у сучасний європейський простір [Електронний ресурс]. URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/451/1/%D0%90%D1%84%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%8C%D0%B5%D0%B2%D0%B0.pdf>

Ірина Букрєєва,
кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

СОЦІАЛЬНА СОЛІДАРНІСТЬ І ЗГУРТОВАНІСТЬ ЯК ЧИННИКИ СУСПІЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Глобальна криза, породжена пандемією COVID-19, спричинила до очевидної в глобальних масштабах економічної і поки-що менш очевидної кризи суспільної свідомості, що актуалізує проблему суспільної згуртованості. Пандемія COVID-19 стала винятковою за характером і наслідками проблемою сучасності, яка викликає потребу єднання зусиль як на глобальному, державному, так і на рівні особистої взаємодії і взаємодопомоги всіх членів будь-якої світової спільноти. Пандемія COVID-19 завдала людству іще не досягнутої індивідуальної, економічної, соціальної шкоди і поставила світ перед двома можливостями: небезпекою небаченого колапсу і шансом для соціальної солідарності. Існують соціальні групи і території, найбільш уразливі до Covid, зокрема серед мешканців багатоетнічних спільнот, де не всі громадяни мають доступ до зрозумілої, прозорої і зрозумілої інформації. Тому важливою є роль міжкультурного діалогу і стратегій, що сприяють досягненню взаєморозуміння членів громад. Характер і масштабність проблеми актуалізують громадський і науковий інтерес як до виявлення «точок напруги», так і пошуку системних чинників активізації суспільної солідарності у протистоянні з цим лихом. Філософське осмислення цього феномену набуває особливого значення для пошуку засад суспільного згуртування, як засобу зниження напруженості та консолідації зусиль багатокультурних громад у складних умовах пандемії COVID-19.

Спільні зусилля людей у боротьбі з різноманітними викликами, їх згуртованість у епохи великих соціальних потрясінь, відображені в багатьох філософських працях давнини і сучасності. Феномен соціальної солідарності і згуртованості став предметом уваги ще античних мислителів. Так, Платон, який розрізняв «людину малу» (індивідуум) і «людину велику» (народ), відзначав, що в основі певного рівня єднання – чи то в інтересах держави, чи то в інтересах групи приватних осіб, чи то самосвідомості людини, лежать процеси, обумовлені наявністю механізмів, що сприяють (дружелюбності) і відсутністю чинників (взаємовідторгнення). Аристотель вбачав декілька факторів соціального єднання і виділяв між них, кажучи сучасною мовою, соціально-комунікативний (потребу у спілкуванні); соціально-економічний

(солідарність на ґрунті майнової рівності); соціально-психологічний (потреба у близьких стосунках і дружбі). Саме тоді було закладено дуалістичне розуміння соціальної солідарності, а саме: солідарність зі схожості, і солідарності, що впливає з відмінностей.

Найбільш повне онтологічне обґрунтування поняття солідарності отримало в класичній філософії Нового часу у «категоричному імперативі» І. Канта, згідно якого, автономні за своєю суттю моральні принципи людини, що мають трансцендентальне коріння, незалежні від людського розуму і лежать в основі загальнообов'язкових правил. Таким чином, Кантова онто-етична доктрина стверджує моральну природу і загальнообов'язковість проявів людської і суспільної солідарності [3].

Виникнення і введення в науковий обіг самого поняття соціальної солідарності в соціальній філософії новітнього часу зазвичай пов'язують з ідеями О. Конта про соціальну злагоду, згідно яких соціальна солідарність ґрунтується на протиставленні альтруїстичних почуттів і намірів людей егоїстичним, створюється постійним розподілом праці, виникає і реалізується в сім'ї, а підтримується в суспільстві за допомогою сили. О. Конта вважають фундатором соціологічної традиції в дослідженні соціальної солідарності, описаної ним термінами «консенсус», «соціальна гармонія», «злагода».

У рамках феноменологічної традиції в філософії методологічні основи дослідження солідаризації закладалися в трансцендентально орієнтованих підходах Е. Гуссерля та концепції Е. Дюркгейма про обумовленість солідарності ростом функціональної спеціалізації членів суспільства. Структурний функціоналізм Т. Парсонса розглядає солідарність як феномен, що має об'єктивні і системні соціальні характеристики, однак є максимально динамічним явищем, обумовленим комплексом повсякденних взаємодій акторів, які виступають головною умовою стабільності та відтворення соціальної системи.

Як впливає з розгляду наукових джерел, основні сучасні підходи до вивчення феномену соціальної солідарності ґрунтуються на декількох концептах. Так, у феноменологічній соціології А. Шюца солідарність є соціально зумовленим феноменом, де індивід виглядає не стільки суб'єктом соціальної творчості, скільки реципієнтом готових символічних форм, а у символічному інтеракціонізмі Г. Блумера – динамічним і не завжди гарантованим станом суспільних взаємин, що виникає в ході людської взаємодії. Якщо Ю. Габермас вбачає солідарність основою орієнтованої на взаєморозуміння дії, що стимулює згоду і діалог, а згідно Дж. Александеру у феномені солідарності домінують усвідомлені рефлексивні прагнення людей до якомога більш справедливого суспільства, то П. Бурдьє основою соціальної

солідарності вбачає створювані домінуючою групою і індуковані на решту суспільства складно структуровані символічні комплекси [3].

В історії філософської думки в Україні важливість ідеї українського національного солідаризму в знаменитій тезі «сородної праці» започатковує Г. Сковорода. Не обходить цю проблему і Т. Шевченко, картаючи недоліки розділеного соціуму, духовно збіднілої еліти, класового егоїзму та відсутність відповідальності рядками «Доборолась Україна до самого краю. Гірше ката свої діти тебе розпинають» [4].

Солідарність і консолідація суспільства визначались наріжною умовою розвитку української національної ідеї ще у XIX столітті в працях М. Костомарова, Т. Шевченко, М. Драгоманова, С. Подолинського, І. Франко. У XX столітті проблемам національного єднання присвячуються праці М. Грушевського В. Винниченко, Д. Донцова та багатьох інших. З огляду на українські політичні реалії того часу, філософська рефлексія цього феномену здійснювалась майже виключно в контексті боротьби української нації за право на самовизначення.

Отже, ідею солідарності можна вважати, насамперед, неодмінною складовою ідеології національного розвитку, яку на думку М. Обушного, «жодні зміни у суспільному житті неспроможні знищити», адже вона постає запорукою «усвідомлення спільної мети суспільної діяльності [2, с. 112].

Тому, хоча соціальна згуртованість та солідарність виглядають складними для вивчення концептами, дослідники відзначають його надзвичайну важливість в деталізації категорії солідарності як широкого поліаспектного спектру складників: взаємодопомоги, довіри, сприйняття відмінності, сприйняття справедливості, громадської включеності тощо діяльності [1]. Отже, у загальному розумінні соціальна згуртованість – це задіяність і участь членів суспільства в політичному, економічному та культурному житті; це почуття солідарності й належності до суспільства, що засноване на ефективному використанні громадянських прав і направлене на досягнення добробуту абсолютної більшості громадян, гармонічні й стабільні відносини, подолання соціальної ізоляції діяльності.

Активна громадська участь є змістовим індикатором згуртованості і сприяє поширенню соціальної справедливості, ефективності державних і громадських послуг, розвитку демократичного суспільства. Зазвичай це вимагає цілеспрямованої діяльності й активного залучення індивідів, груп у процес громадянської та політичної участі. На відміну від громадської, соціальна участь презентує колективну діяльність людей, горизонтальну активність, здійснювану ними в межах повсякденного життя та спрямовану на задоволення суспільного інтересу.

Скажімо, з моменту поширення вірусу і хвороби COVID-19 державні органи на всіх рівнях уряду і у всьому світі стикаються з масштабною надзвичайною ситуацією, яка є новою для більшості сучасних суспільств. Крім безпосередньої загрози для здоров'я, створюваної пандемією, «майбутнє» вже оголошує про нові виклики для наших правозахисних, соціальних, економічних та інституційних структур, що має очевидні наслідки у всіх областях нашої спільної повсякденної реальності. Ця концепція, на нашу думку, особливо актуальна для сучасної України, зважаючи на військову агресію та пандемію COVID-19.

Отже, згідно розроблених Радою Європи рекомендацій, поліетнічні спільноти з міжкультурної точки зору повинні уникати наступних проблем:

- загрози рівності через зростання соціальної нерівності передбачається значне погіршення соціально-економічного становища людей, групи і територій, найбільш уразливих до Covid, якщо середньострокові і довгострокові стратегії вже не розроблені для визначення і вирішення конкретних проблем найбільш уразливих груп та окремих осіб;

- загрози позитивним формам взаємодії через спокусу віддавати перевагу індивідуальним рішенням процесів, які вимагають колективних рішень: глибока криза ризикує зміцнити індивідуальні стратегії для забезпечення самозахисту, з небезпекою поділу, маргіналізації і поділу окремих осіб і груп ще більше;

- загрози різноманітності через зростання расизму, забобонів і стереотипів, а також дискримінаційної практики. (В останні місяці деякі країни стали свідками публічних виступів проти певних національностей і/або ненависницьких висловлювань, расового профілювання для контролю над карантинном і блокуванням, підвищення ризику дискримінаційних дій з боку деяких співробітників поліції, підвищення ризику гендерного або гомобі-трансфобного насильства в ув'язненні);

- обмеження прав людини і основних свобод: державні кордони були закриті, щоб стримувати зараження, введені обмеження на поїздки, а збір і використання особистих даних дозволені в більшій мірі, ніж будь-коли [5].

Як можемо констатувати, з філософської точки зору цікавість концепту соціальної згуртованості в контексті викликів, пов'язаних з проблемою COVID-19 полягає і в тому, що він охоплює одразу широке коло суспільних проблем, поєднує в собі засади міжіндивідуальної, міжструктурної взаємодії, що в своїй єдності і визначають, наскільки суспільство є «разом», «одним за всіх», при цьому оцінюючи не лише індивідуальний або загальний рівень, а водночас ураховуючи як мікро-, так і макрорівні суспільної взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко М., Бабенко С., Боровський О. Соціальна згуртованість в Україні (досвід аплікації методики bertelsmannstiftung до даних європейського соціального дослідження) // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологія. – Київ, 2017. № 1(8). – С. 58-65
2. Обушний М. І., Примуш М. В., Шведа Ю. Р. Партологія: навч. посіб. – 2-ге вид., випр. та доп. / за ред. М. І. Обушного. – Київ, 2017. – 432 с.
3. Шевченко О. С. Філософсько-політичне розуміння концепції солідаризму // Філософські та методологічні проблеми права, 2016. – № 1 (11). – С. 83–91.
4. Шевченко Т. Кобзар. – Київ : Дніпро, 1999. – 672 с.
5. Intercultural Cities: COVID-19 Specialpage [Електронний ресурс]. URL: <https://www.coe.int/en/web/interculturalcities/covid-19-special-page>

Діана Гарасюк,

старший викладач кафедри освітніх, педагогічних технологій
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

ВИКЛАДАЧ ЗАКЛАДУ ЯК СУБ'ЄКТ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У сучасних умовах розвитку системи освіти в Україні зростають вимоги до викладача закладу освіти як до професіонала своєї справи. Викладач як суб'єкт професійно-педагогічної комунікації повинен відповідати усім вимогам забезпечення та впровадження освітнього процесу та відповідати вимогам академічної доброчесності.

Н.П. Волкова у своїй праці визначає професійно-педагогічну комунікацію як «систему безпосередніх чи опосередкованих зв'язків, взаємодій педагога, що реалізуються за допомогою вербальних і невербальних засобів, засобів комп'ютерної комунікації з метою взаємообміну інформацією, моделювання й управління процесом комунікації, регулювання педагогічних відносин» [1].

Основним принципом успішної комунікації є адекватна передача інформації від педагога до іншого комуніканта або інших учасників процесу. Викладач або педагог як суб'єкт професійно-педагогічної комунікації визначає власне успішність та повноту реалізації того чи іншого комунікативного акту та відповідає за повне та адекватне донесення необхідної інформації.

Суб'єкт професійно-педагогічної комунікації є не лише гарантом успішності процесу комунікації, а й носієм більш почесної місії – носієм активного та творчого начала, всебічно розвиненою та освіченою особистістю, педагогом з

великої літери, фахівцем, який здатний на свідоме та ефективне планування власне процесу комунікації, усвідомлюючи свій вагомий вплив на інших учасників процесу. Високопрофесійний педагог адекватно оцінює не лише свої можливості, а й рамки сприйняття поданої ним інформації та коректне керування процесом професійно-педагогічної комунікації. Він адекватно оцінює усі чинники успішності комунікаційного акту, такі як психофізіологічні та емоційні.

Суб'єкт комунікації володіє власним емоційним інтелектом та вміє спрямовувати власну енергетику у потрібне русло; володіє комунікативними вміннями та навичками, знаннями та практиками. Він знає, яким чином можна вплинути на партнера комунікації та сприяти успішності комунікативного акту. Також варто зазначити, що процес здійснення успішної професійно-педагогічної комунікації відбувається лише з урахуванням принципу академічної доброчесності.

У статті 1 Розділу I Закону України «Про вищу освіту» академічна доброчесність визначається як «сукупність етичних принципів, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та / або наукових (творчих) досягнень» [2]. Власне через процес комунікації і здійснюється впровадження вище зазначених норм і принципів академічної доброчесності та формування педагогом майбутнього фахівця.

Згідно статті 52 Розділу X «Учасники освітнього процесу» Закону України «Про вищу освіту» та статті 52 Розділу VI «Учасники освітнього процесу» Закону України «Про освіту» учасниками освітнього процесу у закладах вищої освіти є, в першу чергу, педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники та здобувачі вищої освіти, власне між якими відбувається професійно-педагогічна комунікація [3].

Стаття 58 Закону України «Про вищу освіту» серед обов'язків науково-педагогічних працівників виділяє власне дотримання норм педагогічної етики та моралі, академічної доброчесності та забезпечення її дотримання усіма учасниками освітнього процесу, а також розвиток у всіх учасників освітнього процесу таких якостей, як: самостійність, творчість та ініціативність [2].

Суб'єкт професійно-педагогічної комунікації є частиною цілої системи зі своїми взаємозв'язками та прямими контактами: «викладач – студент», «викладач – група студентів», «викладач – студентський колектив», «викладач – викладач», «викладач – група викладачів», «викладач – викладацький колектив», «науково-педагогічний працівник – працівник закладу освіти /

працівник адміністрації», «викладач – батьки студента / представники громади / інші суб'єкти управління освітою».

Причому, зв'язки між учасниками комунікативного акту часто є мішаними, тобто комплексними.

Окрім прямих зв'язків між учасниками професійно-педагогічної комунікації можуть утворюватись й опосередковані. При цьому проміжним компонентом комунікації між науково-педагогічним працівником і здобувачем освіти є комп'ютер / ноутбук / нетбук / планшет / смартфон. Ця структура характерна для процесу дистанційного навчання, що є доволі актуальним в умовах сьогодення, спричинених діючими карантинними нормами.

Отже, основним і центральним суб'єктом здійснення професійно-педагогічної комунікації є науково-педагогічний працівник закладу освіти, який є не лише гарантом надання якісних освітніх послуг, а й мотиватором для навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація : Навч. посіб. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 256 с.

2. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

3. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

Діана Гарасюк,
старший викладач кафедри освітніх, педагогічних технологій
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

Роман Лоцманов,
здобувач магістерського рівня вищої освіти
спеціальності «Освітні, педагогічні технології»
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Професійно-педагогічна комунікація є одним із видів педагогічної діяльності викладача.

Вплив такої діяльності націлений не лише на процес навчання, а й виховання студента та всебічний розвиток його особистості. Саме таке комплексне

спрямування формує сутність професійно-педагогічної комунікації як багатогранного та досить відповідального процесу, який, в свою чергу, вимагає наявності у науково-педагогічного працівника низку необхідних для ефективного спілкування компетентностей.

Важливим для розуміння педагогічної діяльності є її вплив на кінцевого споживача інформації, що продукується суб'єктом комунікативного акту. Тому ми виділяємо три основні групи функцій, за якими розглядаємо багатозадачність викладача як основного складового процесу професійно-педагогічної комунікації.

Базовими термінальними функціями, що формують власне професійно-педагогічну комунікацію є наступні [2]:

- функція навчання (сприяє поглибленню та розширенню знань, умінь і навичок);
- функція виховання (сприяє формуванню цілісного ставлення до певних подій, переконань людини);
- функція розвитку (сприяє покроковому переходу на вищий щабель культури ведення педагогічної комунікації);
- функція життєзабезпечення (сприяє оновленню використання ІКТ в освітньому процесі);
- функція соціалізації (сприяє встановленню контактів між суб'єктами комунікативного акту) [1].

Наступну групу функцій утворюють тактичні, які, в свою чергу, несуть повне функціональне навантаження [3]:

- інформативна функція (сприяє забезпеченню сприймання, передавання та осмислення інформації у процесі спілкування, а також вибору засобу передавання інформації та розумінню внутрішнього стану контрагента з комунікації);
- експресивна функція (сприяє вираженню власних емоцій під час комунікативного акту та стимулюванню прояву емоцій у контрагента);
- смислеутворююча функція (сприяє набуттю значущості та сенсу того, про що говориться);
- діагностична функція (сприяє забезпеченню ефективності комунікації з різних точок зору, певним чином діагностування та прогнозування готовності суб'єкта комунікації до обміну інформацією);
- індивідуалізаційна функція (сприяє утвердженню єдиних загальноприйнятих норм роботи з масивом інформації, а також персоніфікації суб'єктів, використанню індивідуального підходу до сприйняття інформації);
- спонукальна функція (сприяє пошуку потенційних шляхів стимулювання активності суб'єктів до професійно-педагогічної комунікації);

– прогностична функція (сприяє передбаченню можливих бар'єрів у комунікації: мовних, мовленнєвих, психологічних, психосоматичних, психоемоційних тощо, а також моделюванню майбутнього процесу комунікації з урахуванням індивідуальних особливостей комунікантів і їх комунікативних компетентностей);

– культурологічна функція (сприяє веденню комунікації з точки зору культури мови та мовлення);

– психотерапевтична функція (сприяє залученню широкого спектру засобів із метою здійснення психологічної підтримки учасників комунікативного акту).

Також із вищезазначеними тактичними функціями професійно-педагогічної комунікації тісно пов'язані так звані функції-прийоми або ж операціональні функції [3]. Останні, в свою чергу, виявляються у процесі використання тактичних цілей.

Таким чином, професійно-педагогічна комунікація є явищем багатограним, що здатне викликати не лише обмін інформацією, а й обмін психологічним станом і емоціями між учасниками комунікативного акту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарєва Л. І. Викладач як суб'єкт педагогічної комунікації [Електронний ресурс] // Репозитарій національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. URL : <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/8743>

2. Волкова Н. П. Педагогіка : підручник для студ. вищ. навч. закл. – К. ВЦ «Академія», 2002. – 576 с.

3. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 256 с.

Олена Кравченко,

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії і соціальної антропології імені професора І. П. Стогнія,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі

ТЕОРІЯ СТЕРЕОТИПІВ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Сучасне інформаційне суспільство не може існувати без комунікаційного середовища, де головна роль належить інформації, що розповсюджується в часі та просторі різноманітними каналами, методами та засобами. Соціальна комунікація розглядається як безперервний обмін соціальною інформацією і знанням, що здійснюється завдяки наявності комунікативного ланцюга.

Система стереотипів спрощує сприйняття навколишньої дійсності, адже таким чином людина не змушена самотійно класифікувати реальність та здатна отримати уявлення про сутності, з якими вона ніколи раніше не зустрічалася. Індивід може спиратися на наперед задані межі пізнання та включатися в соціально-комунікативні процеси.

Теорію стереотипів започаткував американський публіцист У.Ліппманн у праці «Public Opinion» (1922) [3]. Учений вважав, що реальний світ «надто великий, занадто складний і також занадто мінливий», щоб «бути доступним безпосередньому розумінню», а тому людина не в змозі самотійно повністю пізнати навколишню дійсність та користується заміниками реальності – стереотипами. За У. Ліппманном, стереотип – це «прийнятий в історичній спільноті зразок сприйняття, фільтрації, інтерпретації інформації, що виявляється в процесі розпізнавання та пізнання навколишнього світу й базується на попередньому соціальному досвіді індивіда» [3]. До особливостей стереотипів відносяться: спонтанність виникнення, вплив на формування нового емпіричного досвіду, традицій та звичок, спрощення та неадекватність сприйняття реальності. При цьому стереотипи важко змінюються і завжди приписують конкретній людині очікування, відповідно до яких вона повинна поводитися та діяти.

Але сучасні розвідки дослідників (В. Полторак, Я. Зоська, А. Стадник) доводять, що «будь-яке реформування, перетворення в суспільстві часто пов'язане з відмовою від частки (іноді – більшості) наявних стереотипів та появою, застосуванням нових, що відповідають тому стану розвитку суспільства, що приходить на зміну суспільству старому, тобто дійсності, яка стає актуальною у певний час. Саме тому соціальні стереотипи взагалі не можна розглядати, зокрема, з наукових позицій як дещо суто негативне. Навпаки, саме з ними, їх функціонуванням сьогодні пов'язуються деякі базові підходи до пояснення сучасної дійсності, закономірностей соціального розвитку» [2, с. 116].

Стереотип як один з елементів соціалізації, розвитку самосвідомості та механізмів соціальної перцепції аналізували О. Бодальов, Е. Еріксон, Дж. Мід, Б. Паригін, Г. Теджфел, Г. Андреєва, М. Осгуд, Д. Тібо, Г. Хоманс.

Використання різних підходів у дослідженнях розділило теорію стереотипів на дві парадигми. Перша – соціально-психологічна парадигма – представники зосереджують увагу на психологічних механізмах формування стереотипів, розглядаючи стереотипи як елемент когнітивно-пізнавального процесу та вивчаючи їх роль у міжгруповій взаємодії. Друга – соціально-культурна парадигма – актуалізує формування стереотипів, які глибоко вкорінені в культурі, близькій до особи (тобто в якій живе та зростає). Крім того,

стереотипи формуються й передаються різноманітними шляхами: в процесі соціалізації в сім'ї та суспільстві, через культурні традиції, спілкування, постійні зустрічі з образами чи сюжетами, під впливом засобів масової інформації тощо.

Поведінка людини під час комунікації є варіативною і різноманітною. Але це на перший погляд. Якщо розібратися з процесом сприйняття й передачі інформації в соціумі, то можемо констатувати, що поведінка людини є типізованою, уніфікованою, та підпорядкованою загальноприйнятими схемами і стандартам. Адже, суспільство виробляє систему соціальних програм поведінки, які приписуються усім його членам. У цьому аспекті поняття «стереотип» дуже тісно збігається з поняттям «соціальної норми». Але якщо соціальна норма комунікативного процесу передбачає оцінно-регулятивну функцію, то на ґрунті стереотипів формуються ефекти міжособистісного сприймання.

Стереотипи відображають тенденцію сприймати соціальні об'єкти максимально однорідними і несуперечливими. Вони інертні за своєю природою, виступають своєрідним фільтром, через який людина сприймає дійсність. Так, вступаючи у комунікативний контакт, співрозмовники оцінюють зовнішній вигляд один одного, зміст та виразність мовлення, манеру поведінки тощо. Відбувається механізм стереотипізації як процес побудови образу, формування враження про людину на основі вироблених стереотипів.

О. Бойко основними змістовими формами стереотипів визначає:

- стандартні способи осмислення і підходи до соціально-політичних явищ;
- стандарти поведінки (канони, норми, ритуали);
- узагальнений образ людини певної соціальної, етнічної, вікової групи;
- спрощене поняття, яке виконує роль орієнтувального символу [1, с. 214].

Особливостями теорії стереотипів у системі комунікації є їх принципи: стереотипи допомагають в роз'яснюванні, в сприйнятті ситуації, повинні зменшити зусилля з боку як передавача, так і приймача інформації, а також передбачити формування відповідно поглядам або нормам тієї соціальної групи, до якої належить приймач.

Отже, роль стереотипів у системі соціальних комунікацій індивіда суперечлива: з одного боку, вони спрощують процес побудови образу іншої людини і дають змогу вступати у контакти з людьми різного віку, статі, різної соціальної і професійної приналежності, а з іншого – уніфікують комунікативний процес, обмежують можливість пізнання нового, що виходить за межі звичних понять або суперечить їм, сприяють формуванню хибних уявлень. Практично стереотипи роблять картину світу більш зрозумілою та упорядкованою, слугують гарантією самоповаги, проектують у зовнішній світ

усвідомлення наших цінностей, але часто стереотипне мислення використовується як метод психологічного впливу та маніпуляцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко О.Д. Політичне маніпулювання : навчальний посібник. – Київ : Академвидав, 2010. – 432 с.
2. Полторак В., Зоська Я., Стадник А. Соціальні стереотипи і громадська думка. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2021. (27). С. 115-122.
3. Lippmann W. Public opinion. [Electronic resource]. New York: Macmillan, 1922. 427 p. URL: <https://monoskop.org> > images > Lippman_Walter_Public_Opinion

Леся Левченко,

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії і соціальної антропології імені професора І.П.Стогнія, Університет Григорія Сковороди в Переяславі

ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР СУЧАСНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

У сучасному суспільстві неможливо ставитися до особистості без урахування соціокультурних особливостей статі. З'являється новий категоріальний апарат, що містить терміни з ключовим словом «гендер», які дозволяють більше вивчати особистість та її особливості.

Формування гендерного підходу не випадково співпало з широким обговоренням філософської проблеми про співвідношення біологічного і соціального в природі людини. На Заході проблема ідентифікації статі, з'ясування ролі соціального, культурного, з одного боку, і біологічного, з іншого, стали головною проблемою, яку обговорювали.

Гендер відображає культурні оцінки й очікування, що адресуються людям залежно від їх статі. Визначення чоловіка і жінки, відмінностей між жіночністю і мужністю, змінюється з плином часу. Різні уявлення існують одночасно, набуваючи більшої або меншої значущості; їх комбінують, співвідносять одне з одним, щоб через відмінності між статями дати характеристики людини взагалі.

Відмінність за ознакою статі не закріплена природою; вона виникає і змінюється разом з культурою. Цей конструкт, як показують сучасні дослідження, включений до історичного процесу розвитку менталітету і суспільства.

Започаткувавши нову парадигму мислення, де в центрі уваги опинилась стать людини, гендерна методологія вивела на авансцену суспільствознавства нові проблеми людського існування. Ці проблеми виявились універсальними, оскільки стать (не тільки в особистому значенні, але і в значенні гендера) – універсальна характеристика людського буття. Така банальна істина ігнорувалась, як з'ясувалося, при новому погляді на речі, в традиційному суспільствознавстві, де «стать» і «людина» виявились відірваними одне від одного. «Людиною» тут був чоловік, «стать». І відповідно проблема людини була центральною проблемою філософії, проблема статі – другорядною. Психологія, була нейтральною або «без статі» (І. Кон), також орієнтувалась на чоловічу норму [1, с.92].

Сучасна гендерна теорія не намагається заперечити відмінності між жінками і чоловіками. Вона засвідчує, що сам факт відмінностей не такий важливий, як важлива їх соціокультурна оцінка й інтерпретація, а також побудова владної системи на основі цих відмінностей.

Фемінність та маскуліність як ідеальні частини цілого доповнюються варіантами способів чоловічої – жіночої суб'єктивації, що відображають прагнення до рівного входження в соціальне життя.

Категорія гендера пояснює, що включення жіночих досліджень до теоретичних знань не обмежується включенням знань про жінок і досвід жінок в якусь наукову галузь.

Відмінність за ознакою статі не закріплена природою; вона виникає і змінюється разом з культурою. Цей конструкт, як показують сучасні дослідження, включений до історичного процесу розвитку менталітету і суспільства.

Сукупність норм і традицій, яка несе кожній статі узагальнену інформацію про відповідні психосоціальні властивості, називають гендерними ролями. Це – аспекти чоловічого й жіночого, що спричинені як біологічними, так і соціальними чинниками.

Уявлення про відмінності статей і пов'язані з ними норми поведінки, виражаються частіш за все в формі пояснень особливих якостей і обов'язків, переваг і обмежень, властивих жіночій статі. Сутність, природа і призначення чоловіка є лише звуженими рамками специфіки статі.

Із зміною сучасної гендерної структури світу змінюються чоловічі і жіночі ролі. А ідеал гендерної теорії – андрогінність – означає перебудову традиційної феноменології статі, що чітко розмежовує фемінне та маскуліне в їх соціальному призначенні. Гендерний підхід формулює нову відповідь на очевидне порушення патріархальної моделі світу у зв'язку з активним входженням жінки в культуру. Жіночий чинник наполегливо і стрімко

вривається в сучасну картину світу, потребуючи переосмислення багатьох засад цивілізації, у тому числі місця та ролі жінки в світі, без вирішення яких неможливий поступальний розвиток.

Гендерна методологія, виявляючи статеві ролі людей в соціумі, свідчить, наскільки ці ролі конструктивні або деструктивні для особистості і суспільства, також засвідчує відмінність в соціокультурному змісті цих ролей, відмінності, котрі не зводяться ні до протиставлення (чоловік – природа, жінка – культура, чоловік – сила, жінка – слабкість), ні до редукції (чоловік – людина, жінка – сексуальність, чоловік – норма, жінка – відхилення).

Проникаючи в різні сфери гуманітарних наук, вбираючи в себе найновіші методологічні розробки, цей підхід прагне перебудувати попередні структури і брати участь у структуруванні нової культурної моделі. Гендерні дослідження спрямовані на вивчення соціальних і культурних концепцій жіночого та чоловічого, а теорія гендера акцентує увагу не на проблемах жінок, а на стосунках жінок і чоловіків у суспільстві на неможливості адекватно розуміти становище жінки в суспільстві без аналізу і розуміння гендерних відносин.

Визначення чоловіка і жінки, відмінностей між жіночністю і мужністю, змінюється з плином часу. Різні уявлення існують одночасно, набуваючи більшої або меншої значущості; їх комбінують, співвідносять одне з одним, щоб через відмінності між статями дати характеристики людини взагалі. Усвідомлення факту цих історичних змін відбулося не так давно, що дало поштовх для досліджень, які стали однією з найбільш продуктивних галузей наукового пошуку у світі, результати якого наполегливо вимагають свого впровадження у вітчизняну освітню практику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Введение в гендерные исследования / [под ред. И. Жеребкиной]. – Харьков : ХЦГИ, 2001. – Ч. 1. – 708 с.
2. Гендерний розвиток у суспільстві : (конспекти лекцій). [2-е вид.]. – К. : ПЦ «Фоліант», 2005. – 351 с.
3. Головки Б. А. Філософська антропологія. – К.: ІЗМН, 1997. – 240 с.

Тетяна Ліщук-Торчинська,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри освітніх, педагогічних технологій
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

Єлизавета Петрусюк,
випускниця спеціальності «Освітні, педагогічні технології»

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ «ВІДОБРАЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ (НУШ) В ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕКСТАХ»

В дослідженні впровадження інноваційних освітніх технологій в шкільній освіті України використаємо метод аналізу вторинних даних, який передбачає збір інформації із вторинних (тобто вже наявних) відкритих джерел. Вторинна інформація – це наявна інформація, яка збиралася не для цілей того дослідження, в якому вона використовується. Як вторинну інформацію використовують урядові документи, дані державної і відомчої статистики, наукові публікації і публіцистику, журнальні записи тощо. При використанні вторинних даних у дослідженні слід оцінити їх надійність. Її визначають на основі достовірності джерела, в якому подана інформація, і авторства.

Джерелами нашого дослідження будуть «Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» [1], Збірка статей фестивалю інновацій «Нова українська школа в умовах інноваційного освітнього середовища» [2] і матеріали сайту «Нова українська школа» [3]. Перший документ буде основою для формування категорій дослідження – тем, які в нашому дослідженні збігаються з напрямками реалізації мети Концепції «Нова українська школа», два інші використаємо для з'ясування відображення пріоритетності тем щодо реалізації напрямів проведення реформи в публікаціях педагогів-практиків.

Наше дослідження буде пілотним (розвідувальним), тому не претендуватиме на загальність висновків. Одне із завдань дослідження – з'ясувати ефективність даного інструментарію як елементу моніторингу інноваційних освітніх технологій.

З'ясуємо, які теми щодо функціонування Нової української школи є пріоритетними в публікаціях педагогів-практиків. У Концепції визначено головні напрями проведення докорінної та системної реформи загальної середньої освіти:

«– ухвалення нових державних стандартів загальної середньої освіти, розроблених з урахуванням компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості;

– запровадження нового принципу педагогіки партнерства, що ґрунтується на співпраці учня, вчителя і батьків;

– підвищення мотивації вчителя шляхом підвищення рівня його оплати праці, надання академічної свободи та стимулювання до професійного зростання;

- запровадження принципу дітоцентризму (орієнтація на потреби учнів);
- удосконалення процесу виховання;
- створення нової структури школи, що дасть змогу засвоїти новий зміст освіти і набути ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості;
- децентралізація та ефективне управління загальною середньою освітою, що сприятиме реальній автономії школи;
- справедливий розподіл публічних коштів, що сприятиме рівному доступу усіх дітей до якісної освіти;
- створення сучасного освітнього середовища, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, вчителів і батьків;
- створення необхідних умов для навчання учнів безпосередньо за місцем їх проживання, зокрема у сільській місцевості, або забезпечення регулярного підвезення до шкіл» [1].

В Збірці статей фестивалю інновацій «Нова українська школа в умовах інноваційного освітнього середовища» [2] і статтях, що розмішені на сайті «НУШ. Нова українська школа» [3] ми будемо аналізувати заголовки.

В Збірці статей фестивалю інновацій «Нова українська школа в умовах інноваційного освітнього середовища» розмішено 21 статтю, з них: 10 статей присвячено постаті вчителя в сенсі його зобов'язань здійснювати професійну діяльність, бути інноватором, підвищувати кваліфікацію; 4 статті стосуються удосконалення процесу виховання і ще 4 статті – створення сучасного освітнього середовища; 2 статті – ефективного управління загальною середньою освітою; 1 стаття – запровадженню нового принципу педагогіки партнерства.

П'яти тем із десяти, які стосуються напрямів проведення шкільної реформи, учасники фестивалю інновацій не торкалися взагалі:

- 1) щодо компетентнісного підходу на основі нових державних стандартів загальної середньої освіти;
- 2) щодо запровадження принципу дітоцентризму;
- 3) щодо створення нової структури школи;
- 4) щодо справедливого розподілу публічних коштів;
- 5) щодо створення необхідних умов для навчання учнів безпосередньо за місцем їх проживання.

Проаналізуємо матеріали сайту «Нова українська школа» [НУШ], зокрема, першу сторінку рубрики «Статті». На цій сторінці розмішена 21 стаття. Розподілимо ці статті за визначеними категоріями: 6 статей присвячено формуванню компетентностей, які необхідні для самореалізації особистості (з-поміж них – стаття, яка присвячена виключно компетентнісному підходу, ще

одна – використанню технологій програмування, три – про уроки доброчесності; сюди й можна віднести статтю про україномовні канали для навчання і саморозвитку); 1 стаття про інклюзію і, скоріше за все, вона стосується педагогіки партнерства; 4 статті про діяльність вчителя: про академічні свободи, практику вчителів, запозичення зарубіжного досвіду навчання; 2 статті – запровадження принципу дітоцентризму, головним чином, інклюзивної освіти; 1 стаття – створенню нової структури школи; 3 статті присвячено удосконаленню процесу виховання; 1 стаття – ефективному управлінню загальною середньою освітою.

Декілька тем складно подати у даній структурі класифікації, дві з них стосуються інформаційних повідомлень про життя відомих письменників («Освітнянин, невротик чи письменник? 43 факти про Хвильового, що не розкажуть в школі; Тичинатест: 16 запитань, щоби перевірити, що ви знаєте про життя Павла Тичини), а одна – стаття критичного спрямування «Вперед у минуле. Як у НУШ запаковують стару адміністративні систему».

Залишилися поза увагою авторів статей у визначеній нами категоріальній системі дві теми:

«– справедливий розподіл публічних коштів, що сприятиме рівному доступу усіх дітей до якісної освіти;

– створення необхідних умов для навчання учнів безпосередньо за місцем їх проживання...» [1].

Отже, порівнювані нами документи – Збірка статей фестивалю інновацій «Нова українська школа в умовах інноваційного освітнього середовища» [2] і статті, що розмішені на сайті «НУШ. Нова українська школа» [3] відрізняються за пріоритетністю висвітлення тем щодо функціонування Нової української школи.

В Збірці статей фестивалю інновацій «Нова українська школа в умовах інноваційного освітнього середовища» пріоритетною є тема, які стосуються вчителя як центральної постаті навчально-виховного процесу (Наприклад, «Професійний розвиток педагогів Нової української школи» В. В. Вітюк, «Теоретичні засади підготовки вчителя до виховання учнів на національних цінностях» С. А. Мочкіна, «Новій українській школі – нового STEM-вчителя» Н. А. Поліщук та інші). Цій темі місця і ролі вчителя в навчально-виховному процесі присвячено близько 50% усіх статей. Це відповідає настанові фестивалю, вираженій у Вступному слові Петра Олешка, ректора Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти: «У формулі Нової української школи провідне місце належить учителям нової формації, які перебувають в авангарді суспільних і освітніх перетворень, – успішним, умотивованим, компетентним, які є агентами сучасних змін. Такі вчителі виконують в

освітньому процесі ролі наставників, консультантів, менеджерів, мають академічну свободу, володіють навичками випереджувального проектного управління, самостійно й творчо здобувають інформацію, організовують дитиноцентрований процес» [2, с. 8].

Тематика статей сайту «НУШ. Нова українська школа» значно різноманітніша, вона охоплює майже всі напрями, що зазначені як головні напрями проведення докорінної та системної реформи загальної середньої освіти. Статті відображають досвід практичної роботи вчителів, і, відповідно, в статтях висвітлені ті практичні питання, які прагне вирішити вчитель НУШ у своїй професійній діяльності.

З огляду на те, що Нова українська школа є метатехнологією, тобто презентує освітній процес на рівні реалізації соціальної політики у сфері освіти, НУШ, з одного боку, вимагає осмислення на концептуальному рівні (з урахуванням вже наявного досвіду), а, з іншого, як інноваційний проект, піддаватися об'єктивній і критичній оцінці в рамках моніторингу задля більш ефективного впровадження реформи. З-поміж усіх 42-х аналізованих статей тільки стаття була критичного спрямування. Це вже згадувана робота «Вперед у минуле. Як у НУШ запаковують стару адміністративну систему» [3].

І в одному, і в іншому документі залишилися поза увагою два напрями. Неувага до напрямку «створення необхідних умов для навчання учнів безпосередньо за місцем їх проживання...» [1], який стосується переважно сільської місцевості, свідчить про недостатню зацікавленість і осмислення проблем сільської школи педагогами. Напрямок реформування в аспекті «справедливого розподілу публічних коштів, що сприятиме рівному доступу усіх дітей до якісної освіти», на нашу думку, потребує експертного оцінювання і, можливо, виявився поза увагою педагогів внаслідок їх недостатньої компетентності з цього питання, тобто відсутності досвіду розподілу коштів, а також відсутності відповідної нормативної бази з реалізації цього напрямку. Ігнорування цього питання освітянами не наблизить ані на крок до його вирішення.

На наш погляд, відмінність тематичних пріоритетів у двох документах обумовлена також тим, що в деяких аспектах їхні адресанти не збігаються: перший документ – Збірка статей фестивалю інновацій «Нова українська школа в умовах інноваційного освітнього середовища» – адресований, насамперед, освітянам, а другий – сайт «НУШ. Нова українська школа» – ширшій читацькій аудиторії: батькам, вчителям, директорам, учням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року [Електронний ресурс] / Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. URL : <http://www.nmc.od.ua/wp-content/uploads/2017/02/%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A6%D0%95%D0%9F%D0%A6%D0%86%D0%AF.pdf>

2. Реалізація Концепції «Нова українська школа» в умовах інноваційного освітнього середовища : матеріали фестивалю інновацій (22 травня 2019 р., м. Луцьк) / уклад. : Н. А. Поліщук. – Луцьк : Волинський ШППО, 2019. – 160 с.

3. НУШ. Нова українська школа [Електронний ресурс]. URL : <https://nus.org.ua>

Тетяна Ліщук-Торчинська,

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри освітніх, педагогічних технологій
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

Олександр Таровський,

начальник сектору протидії домашньому насильству

Луцького районного управління поліції Головного управління
Національної поліції у Волинській області

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗРОБЛЕННЯ ПРИКЛАДНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОБУДОВИ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Створення безпечного освітнього середовища асоціюється в керівників закладів освіти, інших менеджерів освіти переважно із протидією булінгу (цькуванню) та мобінгу. У відповідності з цими переконаннями формуються Кодекси / Положення про створення безпечного освітнього середовища у вищих закладах освіти та плануються заходи, які необхідно для цього здійснити. Отож, рішення про побудову безпечного освітнього середовища зафіксовані у відповідних документах навчального закладу; ці документи відображають освітню політику закладу і декларують його систему цінностей.

Емпіричною базою рекомендованого дослідження можуть стати ті заклади вищої освіти III і IV рівнів акредитації, в яких напрацьовані такі документи: Кодекс безпечного освітнього середовища і / або Положення про створення безпечного освітнього середовища у вищому закладі освіти. Пропонуємо на першому кроці відбору визначити кількість закладів вищої освіти, яка буде

підлягати аналізу. Для розрахунку кількості вищих закладів освіти рекомендовано використати створений інформаційним освітнім ресурсом «Освіта.іа» консолідований рейтинг закладів вищої освіти в Україні 2021 року [1]. Загальна кількість закладів вищої освіти, які потрапили до рейтингу – 242.

Другий крок відбору рекомендовано організувати наступним чином: першу групу закладів вищої освіти складуть ті заклади, які зайняли перші 20 позицій в рейтингу, другу групу – ті, що зайняли позиції від 21 до 100, третю групу – заклади вищої освіти від 101 до 200, і четверту групу – вищі заклади освіти, які посіли від 201 до 242 позиції в рейтингу.

Щодо відбору текстового масиву для аналізу – Кодексу безпечного освітнього середовища і / або Положення про створення безпечного освітнього середовища у вищому закладі освіти – рекомендовано скористатися можливостями пошукової системи Google. Оскільки ці поняття є ключовими для дослідження, рекомендовано задати їх в пошуковій системі Google пошук. В результаті аналізу сайтів з перших 5-ти (або іншої кількості) сторінок пошукової системи (поняття «Кодексу безпечного освітнього середовища» і «Положення про створення безпечного освітнього середовища у вищому закладі освіти» рекомендовано задати окремо). В нашому пошуку було виявлено невелику кількість такого роду створених документів, що абсолютно не зіставимо з кількістю вищих закладів освіти України. Інші сайти, що відповідають даному пошуковому запиту, відображають методичні посібники з побудови безпечного освітнього середовища або трактовку даного поняття чи Кодекси безпечного освітнього середовища в загальноосвітньому навчальному закладі, плани заходів з розбудови безпечного освітнього середовища в дошкільному і шкільному навчальних закладах. Як бачимо, освітянська практика управління закладами вищої освіти істотно відстає від теоретичних напрацювань в царині педагогіки щодо побудови безпечного освітнього середовища. Отож, слід сформулювати текстовий масив для аналізу безпечного освітнього середовища.

У наступному слід розробити індикатори виміру конструкту «безпечне освітнє середовище». Розробку дослідницького інструментарію почнемо із визначення критеріїв, які характеризують безпечне освітнє середовище, такими критеріями, згідно нашого дослідження, є психологічна безпека суб'єктів освітнього процесу, соціальна безпека суб'єктів освітнього процесу, інформаційна безпека суб'єктів освітнього процесу.

Психологічна безпека виявляється в автономії особистості і відсутності психологічного насилля, це позитивна ділова і міжособистісна комунікація.

Інформаційна безпека виявляється в реалізації конституційних прав на доступ до інформації, формуванні компетентності щодо захисту інформаційних ресурсів, це захист персональних даних.

Соціальна безпека проявляється у розвитку самосвідомості, побудові здорових відносин в соціумі, дотримувannya здорового способу життя, соціальній захищеності.

Визначимо одиниці виміру у кожній із зазначених категорій.

Психологічна безпека суб'єктів освітнього процесу.

Політика протидії мобінгу.

Політика протидії булінгу (цькуванню).

Запобігання загрозам продуктивного усталеного розвитку особистості.

Запобігання професійному вигорянню (емоційному виснаженню, деперсоналізації, редукації особистих досягнень).

Емоційна підтримка.

Партнерські стосунки, стосунки взаємоповаги в системі «Викладач – викладач», «викладач – студент», «викладач – керівник».

Соціальна безпека суб'єктів освітнього процесу.

Формування самостійності здобувачів вищої освіти.

Наявність індивідуальної траєкторії навчання.

Реалізація академічних свобод суб'єктів освітнього процесу.

Політика професійного розвитку викладачів, професійного самовдосконалення,

Вільна комунікація в закладі освіти, наявність зворотного зв'язку.

Моніторинг вищого закладу освіти за дотриманням безпечного освітнього середовища.

Наявність внутрішньої системи якості освіти.

Інформаційна безпека суб'єктів освітнього процесу.

Навчання професорсько-викладацького персоналу.

Інформування здобувачів вищої освіти про ризики і небезпеки.

Наявність бібліотеки / філії і / або інформаційно-ресурсного центру.

Доступ до мережі Інтернет.

Заходи безпеки щодо користування Інтернет.

Прозорість і доступ до інформації про роботу вищого закладу освіти.

Політика протидії кібербулінгу.

Під час кодування змісту текстів рекомендовано використати латентне кодування тексту. Латентне, або приховане кодування означає використання кодувальної матриці як основи для пошуку в текстах близьких за значенням слів згідно інтерпретації дослідника: «Система кодування, що ним (дослідником – О. Т.) застосовується, повинна слідувати загальним правилам,

що встановлюють правила інтерпретації тексту, і які визначають, чи мають місце ті чи інші теми чи жанри» [2].

Апробація інструментарію з дослідження безпечного освітнього середовища у вищому закладі освіти буде наступним кроком нашого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Консолідований рейтинг закладів вищої освіти в Україні 2021 року [Електронний ресурс]. URL : <https://osvita.ua/vnz/rating/51741>

2. Ньюман Л. Неопросные методы / Л. Ньюман. Социологические исследования. – 1998. – С. 119-129.

Тетяна Лішук-Торчинська,

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри освітніх, педагогічних технологій
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

Оксана Хомік,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри освітніх, педагогічних технологій
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

МІСІЯ КАФЕДРИ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ (case study кафедри освітніх, педагогічних технологій ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»)

У статті 33 «Структура закладу освіти» Закону України «Про вищу освіту» з-поміж інших структурних підрозділів закладу вищої освіти, названо кафедру і подано наступне визначення цього підрозділу: «Кафедра – це базовий структурний підрозділ закладу вищої освіти державної (комунальної) форми власності (його філій, інститутів, факультетів), що проводить освітню, методичну та/або наукову діяльність за певною спеціальністю (спеціалізацією) чи міжгалузевою групою спеціальностей, до складу якого входить не менше п'яти науково-педагогічних працівників, для яких кафедра є основним місцем роботи, і не менш як три з них мають науковий ступінь або вчене (почесне) звання» [1]. Проаналізуємо місію кафедри закладу вищої освіти і з'ясуємо, як ця місія визначена у завданнях кафедри і реалізована у напрямках її діяльності – навчальної, науково-дослідної і методичної – на основі досвіду роботи кафедри освітніх, педагогічних технологій ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права». Робота кафедри освітніх, педагогічних технологій здійснюється на

основі правових засад – чинного законодавства України про освіту, а також Статуту та інших нормативних документів Академії. У «Положенні про кафедру ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права» зазначено: «Кафедра є основним навчально-науковим структурним підрозділом Академії рекреаційних технологій і права, що забезпечує навчальну, науково-дослідну, методичну, організаційну та виховну роботу»[2].

Місією кафедри освітніх, педагогічних технологій ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права» є надання освітніх послуг з метою розвитку особистостей та професійного зростання учасників освітнього процесу; формування культури вдосконалення викладання і навчання студентів; дотримання міжнародних стандартів забезпечення якості освіти; забезпечення конкурентоспроможності випускників на державному та міжнародних ринках праці. Завданнями кафедри освітніх, педагогічних технологій є:

- створення безпечного і позитивного робочого середовища;
- забезпечення підготовки кваліфікованих конкурентоспроможних на ринку праці фахівців в галузях педагогіки та фізичного виховання і спорту;
- розвиток ефективних колективних взаємовідносин, співпраця і обмін досвідом між членами кафедри, які перебувають на різних стадіях кар'єри викладача;
- розширення сфери наукових досліджень в галузі педагогіки та фізичної культури і спорту;
- публікація результатів наукових досліджень у журналах, які входять до наукометричних баз WebofScience, Scopus, Copernicus, в українських наукових виданнях категорії «Б»;
- участь в міжнародних і українських наукових конгресах, конференціях, семінарах і круглих столах;
- участь в конкурсах на виконання спільних науково-дослідних проектів із зарубіжними партнерами;
- здобуття викладачами кафедри наукових ступенів кандидата наук/доктора філософії (PhD)/доктора наук зі спеціальності і вчених звань доцента/професора;
- розширення співпраці з українськими і зарубіжними установами, закладами вищої освіти, громадськими організаціями, професійними співтовариствами;
- проведення наукових заходів в АРТіП (організація науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів);
- керівництво науково-дослідною роботою студентів, магістерськими і курсовими роботами;
- здійснення оновлення освітньо-професійних програм;

- забезпечення впровадження у навчальний процес інноваційних освітніх технологій, що забезпечують виявлення і розвиток творчого потенціалу студентів;

- розробка силабусів, іншого навчально-методичного забезпечення освітніх компонентів з оприлюдненням їх на платформі систематизованого управління навчанням Moodle ARTiP;

- професійний розвиток викладачів: стажування викладачів в українських і зарубіжних закладах вищої освіти, участь у тренінгах, вебінарах з підвищення кваліфікації;

- планування, контроль і підвищення якості викладання;

- систематична оцінка якості викладання та оцінка досягнень у навчанні здобувачів вищої освіти;

- сприяння в організації позанавчальної діяльності здобувачів вищої освіти (спортивно-масові та інші заходи);

- профорієнтаційна робота з абітурієнтами (організація Днів відкритих дверей ARTiP, робота з освітніми закладами тощо);

- розвиток взаємовідносин між здобувачами вищої освіти, громадою, закладами освіти і викладачами.

Кафедра є випускаючою й забезпечує підготовку магістрів зі спеціальностей 011 Освітні, педагогічні науки та 017 Фізична культура і спорт, а також підготовку бакалаврів зі спеціальності 014.11 Середня освіта (фізична культура).

Освітня діяльність кафедри в межах освітньо-професійної програми «Освітні, педагогічні технології» підпорядкована меті, якою, у відповідності зі Стандартом вищої освіти другого (магістерського) рівня, галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки є «підготовка фахівців, здатних розв'язувати актуальні проблеми, складні задачі дослідницького та/або інноваційного характеру в сфері освітніх, педагогічних наук, освітнього менеджменту та освітньої практик» [4].

Освітня діяльність кафедри в межах освітньо-професійної програми «Фітнес та рекреація» підпорядкована меті, якою, у відповідності зі Стандартом вищої освіти другого (магістерського) рівня, галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 017 Фізична культура і спорт є «підготовка фахівців, здатних розв'язувати задачі і практичні проблеми інноваційного та/або наукового характеру у сфері фізичної культури і спорту» [5].

Освітня діяльність кафедри в межах освітньо-професійної програми «Здоров'я людини та фітнес» галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 014 Середня освіта (фізична культура) першого (бакалаврського) рівня освіти підпорядкована меті забезпечення опанування здобувачами компетенцій

майбутніх учителів фізичної культури та основ здоров'я основної (базової) середньої школи, фахівців фітнес-технологій для формування конкурентноздатних на ринку праці випускників.

Викладачі кафедри забезпечують читання дисциплін «Філософія», «Логіка», «Основи здорового способу життя», «Психологія», «Безпека у надзвичайних ситуаціях», «Основи науково-дослідної роботи» та ін. для здобувачів першого (бакалаврського) рівня освіти спеціальностей «Фізична терапія, ерготерапія», «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», «Право», «Туризм», «Фінанси, банківська справа та страхування» та дисципліни «Психофізіологічний тренінг» для здобувачів другого (магістерського) рівнів освіти спеціальності «Фізична терапія, ерготерапія».

Під час викладання навчальних дисциплін викладачі використовують гнучкі методики та технології (індивідуалізовані, проблемно-орієнтовані, міждисциплінарні), спрямовані на формування ініціативності та творчості здобувачів, розвиток їх самопізнання і самоусвідомлення як активних учасників освітнього процесу.

Освітньо-науковий процес здійснюється із застосуванням інноваційних, інтерактивних технологій, елементів дистанційного навчання, виконання проєктів, асистентської і переддипломної практик, виробничої практики (за видами спорту), педагогічної практики, практики з фітнесу та рекреації, практики з адаптивного фізичного виховання і спорту, у процесі яких здобувачі опановують інноваційні практики, формують навички партнерської взаємодії, презентують свій науковий доробок з наступним обговоренням, що сукупно сприяє формуванню навичок співпраці в команді.

Освітня діяльність кафедри спрямована на інноваційний розвиток освіти через зміщення акцентів з аудиторної на самостійну роботу здобувачів освіти, з навчальної – на наукову і методичну роботу викладача.

Кафедра реалізує запроваджений в академії підхід до організації навчального процесу на основі парадигми студентоцентричності. Кожен студент, що навчається за освітньою програмою, має право сформулювати свою індивідуальну траєкторію навчання, що прописано у «Положенні про організацію освітнього процесу в Академії рекреаційних технологій і права» [3]. Для цього здобувачі вищої освіти здійснюють вибір варіативних освітніх компонент, пререквізити та постреквізити яких вказані у силабусах.

Під час визначення змісту освітніх компонентів викладачі використовують авторські підходи і методики; вільно обирають методи і прийоми викладання з урахуванням формування необхідних компетентностей здобувачів згідно освітніх програм; враховують складність матеріалу і рівень необхідної попередньої підготовки здобувачів.

Професорсько-викладацький склад кафедри освітніх, педагогічних технологій працює над науково-дослідною темою кафедри «Професійна підготовка здобувачів вищої освіти в галузі педагогіки та фізичної культури і спорту із застосуванням новітніх технологій». Крім цього, кожен викладач здійснює науковий пошук в рамках власної науково-дослідної теми.

З часу існування кафедри ряд викладачів завершили роботу над дисертаційними дослідженнями і здобули наукові ступені кандидата педагогічних наук, отримали вчені звання доцента. Окремі викладачі кафедри здійснюють дисертаційні дослідження для отримання наукового ступеня доктора філософії/доктора наук.

Викладачі кафедри та здобувачі вищої освіти публікуються у різного роду міжнародних та всеукраїнських наукових виданнях, зокрема, у виданнях, які входять до наукометричних баз Web of Science, Scopus, Index Copernicus та наукових журналах і збірниках наукових праць категорії «Б» переліку фахових видань України.

Науково-педагогічні працівники беруть участь у міжнародних та всеукраїнських наукових заходах: симпозіумах, науково-теоретичних і науково-практичних конференціях, семінарах, вебінарах, науково-педагогічному стажуванні тощо.

Кафедра освітніх, педагогічних технологій сприяє налагодженню контактів з навчальними науково-дослідними установами та підприємствами освітньої сфери та сфер соціальної роботи Волинської області, України та Польщі. В академії укладені міжнародні договори про співпрацю з компанією GlobWors, Великопольською Вищою Школою Соціально-Економічною в Сроді Великопольській, ГО «Міжнародна фундація науковців та освітян» та ін. Академія співпрацює у цьому напрямку із ГО «Міжнародна фундація науковців та освітян», з якою було підписано Меморандум про партнерство та міжнародне співробітництво, відповідно до якого сторони домовились брати спільну участь у міжнародних грантових проектах країн ЄС, а також міжнародних наукових проектах «Подвійний диплом» та «Еразмус+».

Викладачі кафедри та здобувачі, які навчаються за освітньо-професійними програмами «Освітні, педагогічні технології», «Фітнес та рекреація» і «Здоров'я людини та фітнес» беруть активну участь у науковому житті академії. Кафедрою освітніх педагогічних технологій спільно і за ініціативи кафедри документознавства та інформаційної діяльності було проведено міжвузівський науково-практичний семінар «Міжнародний день людей з обмеженими можливостями: виклики сьогодення» (02.12.2021р.). У роботі семінару взяли участь викладачі, здобувачі вищої освіти, громадські діячі. Представники громадськості, органів місцевого самоврядування, закладів

освіти поділилися досвідом формування цифрових компетентностей у студентів з обмеженими можливостями, особливостями роботи з такою категорією студентів. До роботи в семінарі також був запрошений заступник міністра цифрової трансформації Олександр Шелест.

Здобувачі вищої освіти та викладачі кафедри беруть участь у щорічній науково-практичній конференції: «Інноваційні технології в освіті, науці й виробництві», яка організовується і проводиться на базі академії у рамках відзначення Днів науки.

На кафедрі щомісячно проводяться засідання методологічного семінару, на якому обговорюються результати наукових пошуків викладачів кафедри і здобувачів магістерського рівня вищої освіти. Викладачі кафедри здійснюють рецензування наукових праць, методичних рекомендацій та посібників вчителів закладів загальної середньої освіти міста Луцька, викладачів Волинського національного університету імені Лесі Українки, Луцького національного технічного університету, педагогічних коледжів міста Луцька, Володимир-Волинська та ін., беруть участь у рецензуванні наукових статей, підготовлених науковцями для публікації в українських фахових журналах, з-поміж іншого, – тих, які входять до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України.

Одне із пріоритетних завдань наукової роботи кафедри – підготовка здобувачів магістерського рівня вищої освіти, здатних розв'язувати задачі дослідницького або інноваційного характеру в галузі освітніх, педагогічних наук та фізичної культури і спорту. Викладачі кафедри здійснюють керівництво науково-дослідною роботою здобувачів вищої освіти: надають наукові консультації здобувачам під час написання курсових і магістерських робіт, підготовки наукових доповідей і публікацій, підготовки робіт учасників Всеукраїнських творчих конкурсів наукових робіт для студентської молоді тощо.

У своїй науковій роботі професорсько-викладацький склад кафедри та здобувачі вищої освіти керуються висвітленням актуальних виховних, моральних і суспільно-педагогічних проблем сучасного українського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 1 липня 2014 року [Електронний ресурс]. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 37-38. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

2. *Положення про кафедру ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»* від 1 вересня 2021 р. [Електронний ресурс]. URL: https://artip.com.ua/wp-content/uploads/2022/01/polozhennya_pro_kafedru-2021.pdf

3. *Положення про організацію освітнього процесу в Академії рекреаційних технологій і права* [Електронний ресурс]. Луцьк, 2019. URL: <https://artip.com.ua/wp-content/uploads/2020/11/osvitnij-proczes.pdf>

4. *Стандарт вищої освіти України. Другий (магістерський) рівень, галузь знань – 01 Освіта/Педагогіка, спеціальність – 011 Освітні, педагогічні науки*. Стандарт затверджено і введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 11.05.2021 р. № 520 [Електронний ресурс]. – URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti>

5. *Стандарт вищої освіти України. Другий (магістерський) рівень, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальність 017 Фізична культура і спорт*. Стандарт затверджено і введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 11.05.2021 р. № 516 [Електронний ресурс]. – URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti>

Володимир Пасічник,

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри освітніх, педагогічних технологій
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

Павло Семенюк,

здобувач магістерського рівня вищої освіти
спеціальності «Освітні, педагогічні технології»
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Сучасна складна ситуація в Україні, як і стан загальної культури й духовності населення, висуває перед закладами вищої освіти принципово нове надзвичайно важливе завдання. Його сутність полягає в необхідності перегляду концептуальних основ самої організації підготовки фахівців та визначенні її змісту і технологій, які б забезпечували якісно новий рівень їхнього професіоналізму. Фахівці нової формації мають являти собою творчі особистості справжніх представників національної гуманітарно-технічної еліти.

Як зазначають Р.Раєвський, С.Канішевський і В.Лапко, «фізичне виховання студентської молоді України ХХІ століття – це суперрефективна самодостатня система фізичного вдосконалення особистості, що може успішно вирішувати

проблему забезпечення високого рівня фізичної надійності і готовності до активної життєдіяльності та результативної роботи в умовах інтенсифікації економіки» [6, с. 49].

Питанням удосконалення процесу фізичного виховання у закладах вищої освіти приділяється значна увага. Так, багато вітчизняних фахівців розглядають у своїх наукових дослідженнях питання, пов'язані з організацією фізичного виховання студентів у закладах вищої освіти. Наприклад: В.Білогур розглядає теоретико-методичне забезпечення фізичного виховання у вищих навчальних закладах [1]; В.Бойко – сучасні підходи до модернізації навчально-виховного процесу з фізичного виховання в закладах вищої освіти [2]; С.Бубка – формування індивідуальних здібностей студентів в процесі фізичного виховання [3].

В.Щербаков зазначає, що з позицій сьогодення виділяють активно-позитивне, пасивно-позитивне, індиферентне, пасивно-негативне і активно-негативне ставлення до фізкультурно-спортивної діяльності [8, с. 27]. При активно-позитивному ставленні яскраво виражені фізкультурно-спортивна зацікавленість і цілеспрямованість, глибока мотивація, ясність цілей, стійкість інтересів, регулярність занять, участь у змаганнях, активність і ініціативність в організації та проведенні фізкультурно-спортивних заходів. Пасивно-позитивне ставлення відрізняється нечіткими мотивами, неясністю й неконкретністю цілей, аморфністю і нестійкістю інтересів, епізодичною участю у фізкультурно-спортивних заходах. Індиферентне ставлення – це байдужість і байдужість, мотивація в цьому випадку суперечлива, цілі й інтереси до фізкультурно-спортивної діяльності відсутні. Пасивно-негативне ставлення пов'язане з прихованим негативізмом частини людей до фізичної культури та спорту, вони для таких осіб не мають ніякого значення. Активно-негативне ставлення виявляється у відкритій неприязні, відвертому опорі заняттям фізичними вправами, які для таких осіб не мають ніякої цінності.

А.Піянзін виділяє групи чинників і умов, які обумовлюють формування позитивного ставлення студентів до цінностей фізичної культури:

– особистісно-духовна група чинників характеризує ціннісні орієнтації на фізичну культуру і ступінь їх реалізації в процесі навчальної фізкультурно-спортивної діяльності, задоволеність цим процесом, використання інтеріоризованих цінностей у конструюванні особистісного соціокультурного середовища;

– психолого-педагогічна група чинників передбачає професійну спрямованість навчально-виховного процесу, його ефективність, забезпечення діагностики особистості й на цій базі індивідуалізацію навчального процесу,

активізацію фізичного самовиховання і самовдосконалення, створення умов для самоактуалізації та самореалізації майбутніх фахівців;

- соціально-психологічна група чинників орієнтована на забезпечення гуманістичних стосунків у процесі занять, взаєморозуміння й підтримку;

- організаційно-методична група факторів спрямована на оволодіння операційними знаннями й уміннями, якими забезпечується вирішення завдань, що стоять перед фізичною культурою;

- матеріальна група чинників передбачає естетичні й санітарно-гігієнічні умови занять, наявність вільного часу, зручний розклад занять, наявність відповідного інвентарю, спортивної екіпіровки й умов побуту;

- соціально-демографічна група чинників розкриває вплив віку, статі, сімейного стану, національно-культурних традицій на формування ставлення до цінностей фізичної культури [4, с. 10].

Для формування позитивного ставлення до фізичного виховання важлива регулятивна або спонукальна активність і співактивність, які складаються на основі принципів, правил, відносин, норм і форм поведінки, що набувають абсолютної цінності в конкретній спрямованості особи.

Аналіз наукової літератури з фізичної культури свідчить, що при вивченні процесу формування позитивного ставлення студентів до фізичної культури, необхідно враховувати:

- якою мірою система і стиль роботи вищого технічного навчального закладу відповідають потребам сучасного виробництва; як сприяє формування установок на підняття престижу фізичної культури; як реагує вищий навчальний заклад на зміни, що відбуваються в суспільно-виробничому житті; умови вищого навчального закладу до самооновлення;

- цільові установки вищого технічного навчального закладу на характер підготовки фахівця; рівень зв'язку вищого навчального закладу з виробництвом, динамічність його реагувань на виробничі запити; рівень ціннісних орієнтацій на заняття фізичною культурою;

- місце й роль суспільних організацій у розвитку інтересу до фізичної культури; цілеспрямованість колективів студентів і викладачів; якою мірою члени колективу беруть участь у спортивній діяльності; як і ким координується діяльність суспільних організацій у галузі формування установки на заняття з дисципліни «Фізичне виховання».

Соціально-педагогічні чинники й умови виступають сполучною ланкою між соціальним середовищем і педагогічним процесом, який здійснюється в технічному університеті. На цій основі формується єдина система чинників і

умов формування позитивного ставлення студентів технічного університету до фізичного виховання, що дозволяє зробити процес цілісним.

На думку С.Сичова, основними показниками сформованості у студентів потреби фізичного вдосконалення є: «рівень знань з фізичної культури; усвідомленість у виконанні фізичних вправ; активність на обов'язкових заняттях з фізичного виховання; ініціативність у процесі спортивного вдосконалення; регулярність виступів у спортивних змаганнях; уміння самостійно займатися фізичними вправами; участь у фізкультурно-масовій і спортивній роботі; рівень фізичної підготовленості [7, с. 10]».

Проте в процесі навчання у сучасний період основний акцент робиться на формуванні знань, умінь і навичок, але про підготовку майбутніх фахівців до професійної самореалізації питання на емпіричному рівні не ставиться, хоча цей термін став досить популярним в останнє десятиріччя. Основна позиція сучасної філософії, з погляду діяльнісного підходу, визначає самореалізацію як здійснення, реалізацію своїх можливостей, прояв себе у творчості, спорті; втілення своїх думок і прагнень, застосування своїх здібностей, творче самоутвердження.

Таким чином, проблема формування позитивного ставлення студентів до фізичного виховання студентів є надзвичайно актуальною. Спортивне тренування є поки що єдиною науково обґрунтованою концепцією управління розвитком фізичних якостей студентів. Спортивна діяльність студентів дозволяє розширити коло їхнього спілкування, дає можливість естетичного і емоційного сприйняття, співпереживання, вдосконалення методик фізичного розвитку, розширює прогресивний напрям розвитку теорії і методики фізичного виховання сучасної молоді. Тільки через активну фізкультурну діяльність можливе залучення студентів до цінностей фізичної культури, перетворення їх в надбання конкретної особистості. Впровадження концепції тренування в педагогічну систему формування фізичної культури студентської молоді, в методику фізичного виховання є вирішальним чинником і в перетворенні менталітету фахівців кафедр фізичного виховання гуманітарних і технічних вищих навчальних закладів. Спортивна діяльність студентів вищих навчальних закладів, по суті, має стати основою розвитку масового студентського спорту, що може не тільки радикально змінити ставлення до фізкультурної активності, але і в цілому сприяти формуванню спортивного стилю повсякденної життєдіяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білогур В. Є. Теоретико-методичне забезпечення фізичного виховання у вищих закладах освіти : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.02 / В. Є. Білогур. – Рівне, 2002. – 18 с.
2. Бойко В. Ф. Сучасні підходи до модернізації навчально-виховного процесу з фізичного виховання в закладах вищої освіти. Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Фізичне виховання і спорт: журнал; уклад. А. В. Цьось, А. І. Альошина. Луцьк, 2017. Вип. 27. С. 34-38.
3. Бубка С. Н. Формирование индивидуальных способностей студентов в процессе физического воспитания : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / С. Н. Бубка. – К., 2001. – 18 с.
4. Пиянзин А.Н. Воспитание ценностного отношения студентов педвуза к физической культуре : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. – М. : МГПИ, 1992. – 16 с.
5. Попрошаєв О. В. , Білик О.А. Організація фізичного виховання у закладах вищої освіти: тенденції та перспективи // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). – 2021. – Вип. 5К (125) 20. – С. 111–116.
6. Раєвський Р. Т. Фізичне виховання студентської молоді України у контексті Болонського процесу / Р. Т. Раєвський, С. М. Канішевський, В. Г. Лапко // Фізичне виховання студентів вищих навчальних закладів: здобутки, проблеми та шляхи їхнього вирішення у контексті вимог Болонської декларації: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – К. : Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2007. – С. 44-49.
7. Сичов С. О. Теоретичні основи формування у студентів потреби фізичного вдосконалення / С. О. Сичов // Теорія і методика фізичного виховання. – 2001. – № 1. – С. 5-11.
8. Щербаков В. Г. Физическая культура в структуре профессионального образования / В. Г. Щербаков // Физическая культура как вид культуры : Межвузовский сб. науч. тр. – Воронеж : Воронежский государственный педагогический университет, 2003. – С. 23-28.

Лариса Харченко,
кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії і
соціальної антропології імені професора І.П.Стогнія,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі

МІСЦЕ ФІЛОСОФСЬКОГО ЗНАННЯ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Життя вимагає від людини практичних знань та навичок, тому освіта завжди виступала як засіб підготовки професіонала. Та в ХХ – на початку ХХІ ст. зміст і мета освіти доповнюються ціннісними пріоритетами, актуальним стає аналіз самої освіти з позицій соціокультурної динаміки. Сьогодні коли йдеться про проблемне поле філософії освіти, йдеться перш за все про урізноманітнення соціальних укладів суспільства, що зумовлює потребу в гнучкості мислення, сприйнятті світу та діалозі культур. Глобалізаційні процеси та формування інформаційного простору викликали в духовній площині серйозні деформації, пов'язані з феноменом масової культури, з кризою гуманістичних цінностей, з віртуалізацією реальності. Саме освіта як соціальний інститут має реагувати на всі зрушення, що відбуваються в суспільстві, а філософія освіти в свою чергу є тою системою, що рефлектує стосовно освітньої системи в її співвідношенні з культурною парадигмою [2].

Серед філософсько-освітніх концепцій однією з найефективніших в освітній діяльності вважають міждисциплінарне навчання. Розуміння нейропрограмування є результатом впливу на людський мозок інформаційно-комунікаційних технологій (включаючи освітні), за допомогою яких у людському мозку записані програми прояву в онтогенезі внутрішніх творчих потенціалів [1].

Аналізуючи дослідження в галузі філософії, варто відмітити, що вони є взаємоперетином філософії й освіти як людських практик і суспільно-культурних інституцій. Ці дослідження окреслюють два основні аспекти стану вітчизняної освіти: 1) освіта не здійснює функцію виховання того типу світогляду, що дасть можливість вирішити глобальні проблеми людства; 2) офіційно діюча система освіти постійно відчужується від інтересів та цінностей людей. Зважаючи на стан сучасної соціокультурної реальності, філософсько-освітні дослідження потребують передусім нових тенденцій у філософії освіти, що полягатимуть у дієвому цілеспрямованому впливі на особистість засобами філософських знань, а також нових освітніх технологій, які спрямовані на формування ціннісних орієнтацій особистості й виховання почуття глобальної відповідальності людини за свої дії. Окрім того, потребують подальшого вирішення проблеми методології формування світогляду особистості майбутнього фахівця у вищих навчальних закладах України, систематизації теоретико-методологічних підходів до формування ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців, розвитку аксіологічного потенціалу особистості студента, методики роботи над екологічною освітою й підвищення рівня

екологічної свідомості студентів, шляхи формування планетарно-космічного типу особистості під час набуття професійних компетентностей [2, с. 8].

Загалом, у більшості країн світу філософія посідає чільне місце в системі гуманітарних дисциплін, які вивчаються у вищій школі. Загальновідомо, що від гуманітарної освіти значною мірою залежить творчий потенціал особистості. Оволодіння основами філософських знань допомагає студенту стати фахівцем, який уміє широко і глибоко мислити та діяти самостійно.

Водночас вивчення філософії у вищому навчальному закладі – це не просто доповнення до формування спеціаліста, котрий буде використовувати її положення у своїй професії, а й ті загальні засади формування духовного світу особи, котрі завдяки усвідомленню людиною себе як особистості, завдяки усвідомленню сенсу свого буття, відіграють свою, значною мірою, визначальну роль у становленні молодого людини як фахівця. Звісно, саме через освіту йде цілеспрямований процес соціалізації індивіда, його становлення як особистості та громадянина. Звичайно, сучасна українська філософська антропология, філософія освіти, філософія виховання та педагогіка працюють над побудовою цілісної системи навчання і виховання, спрямованої на формування ініціативної, відповідальної, духовно багатого особистості з почуттям власної гідності, розвинутою творчою активністю та критичним мисленням.

Зауважимо, що сучасний університет є освітнім і науковим центром, відкритою системою для поповнення знань, у якій особистість може задовольнити запити і потреби у сфері науки, освіти та культури. Традиційна, або класична, модель університету є взірцем систематизованої передачі молодому поколінню універсальних елементів знань, культури та досягнень науки, найвищих зразків людської діяльності. Освітня діяльність університету класичної моделі зорієнтована на підготовку перспективної, високоосвіченої та культурної людини для потреб суспільства. Відповідно до концепції традиціоналізму освітня система спрямовується на вирішення завдань формування базових знань, умінь та навичок, що дозволяє студентам перейти до самостійного засвоєння знань, цінностей та вмінь більш високого рівня порівняно із засвоєним [2].

Зазначимо, що формування і розвиток сучасної світоглядно-методологічної парадигми неможливе без філософії як теоретичної основи людського світобачення, без розуміння філософії як життєвого завдання. Тому в наш час зростає попит на оволодіння філософією як відповідним типом і способом мислення. Сучасна Україна перебуває в стані пошуку свого шляху розвитку, налагоджує культурні, економічні, політичні, суспільні та інші внутрішні і зовнішні зв'язки. Реформування суспільства характеризується неминучістю удосконалення форм та умов життєдіяльності людини, залучення усіх громадян

у процес соціальної творчості. У переломні періоди історії, коли старі ідеологічні й психологічні стереотипи змінюються на нову систему поглядів і цінностей, відкривається реальна можливість гуманізації соціальної сфери, реалізації особистісного потенціалу кожного громадянина нашої держави. Саме тому Україна, як і більшість держав Європи та західного світу, переживає ряд реформ у різних сферах суспільного буття, поміж яких і система освіти. Діяльність у сфері освіти, особливо безпосередня педагогічна діяльність, тісно переплетена з основами світогляду людини, навіть якщо вона його не усвідомлює. Педагогічний процес здебільшого виявляє і формує нові ціннісні орієнтації особистості, тому у педагогічній діяльності дуже важливо керуватися такими світоглядними принципами, котрі орієнтують людей на творчу самореалізацію, усвідомлення власної планетарно-космічної сутності.

Варто відмітити, що сучасний учитель повинен навчати своїх учнів бути відкритими, готовими долати труднощі, орієнтуватися у новому інформаційному суспільстві, постійно самовдосконалюватися та прагнути самореалізації. Філософія, що завжди була провісницею та каталізатором реформ, які активно реалізуються у різних сферах сучасного суспільного буття в усьому світі, філософія, на ґрунті якої і виникла нова філософія освіти, – дає відповіді на питання, як повинен бути організований педагогічний процес в сучасних умовах інформаційного суспільства; яким повинен бути вчитель третього тисячоліття тощо. Філософія освіти забезпечує оволодіння знаннями і технологіями сучасної освітньої діяльності в умовах трансформації суспільства. Також в поле її функціонування входить обґрунтування аксіологічних та педагогічних передумов формування особистості, яка визначить своє місце в новому, динамічному, сучасному соціумі з метою самореалізації [2].

Як зазначалося у попередніх наших розвідках, у процесі соціалізації людини відбувається формування її внутрішнього світу, ціннісно-сміслових вимірів буття. У зв'язку з цим постає питання духовності, що виражає теоретико-пізнавальну, художньо-творчу та морально-аксіологічну активність людини, її спрямованість на самовдосконалення [3,с.162].

Варто підкреслити, що специфіка філософської рефлексії щодо освіти, порівняно із згаданими науками, полягає в тому, що філософія, передусім, покликана відповідати на кардинальні питання, пов'язані із відношенням людини до світу, її способом «входження» у нього, тобто задавати світоглядний кут зору на проблематику. Філософське осмислення світу є передумовою наукового пізнання. Воно здійснюється перш за все через систему філософських категорій, за допомогою яких відбувається загальне осмислення процесів і явищ.

На основі вище сказаного, можна стверджувати, що значний поштовх розвитку особистості, людству й цивілізації дає філософське осмислення буття людини і світу, котре стає актуальним з огляду на глобалізаційні процеси та формується шляхом засвоєння філософських знань у вищій школі. Саме тому гуманітарна освіта покликана готувати не вузьких спеціалістів, а професіоналів, тобто вона відповідає за мислення людей, їхній світогляд, особистісний ріст. Оскільки, хороший фахівець повинен вміти керуватися у своїй професійній діяльності загально громадянськими цінностями, бути здатним до раціонального дискурсу. Це, в свою чергу, не можна вирішити без опори на філософію. Отже, вивчення філософії необхідне для того, щоб подолати професійну обмеженість мисленнєвого кругозору та покласти місток до інших сфер знання і культури. Це, відповідно, спонукає до окреслення змістового наповнення філософського знання в сучасному освітньому просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bazaluk O., Kharchenko L. The Philosophy of the Cosmos as the New Universal Philosophical Teaching about Being. // Philosophy and Cosmology. – Volume 21, 2018. – P. 6-13.
2. Bazaluk O., Svyrydenko D., Kharchenko L., Kachmar O. Conceptocomunicativo-dialógico de la educación en el contexto de las discusiones filosóficas modernas // Revista Dilemas Contemporáneos: Educación, Política y Valores. – VII Número: 2 Artículo no.:30 Período: 1ro de enero al 30 de abril del 2020.
3. Харченко Л. М. Космічний потенціал духовного буття людини. Філософські обрії: Наук.-теор. журн. / Ін-т філософії імені Г.С.Сковороди НАН України, Полтав. пед. ун-т імені В.Г.Короленка. – Вип.41. – Київ ; Полтава, 2019. – С. 154-165.

Наталія Юхименко,
кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії і
соціальної антропології імені професора І. П. Стогнія,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР ОСОБИСТОСТІ

Сучасне українське суспільство потребує філософського осмислення як його розвитку, так і діяльності кожної особистості в умовах кризи та кардинальних

змін, що властиві не лише українському суспільству, але й в цілому сучасній цивілізації.

Для України у соціокультурному контексті є гостро актуальною цивілізаційна проблематика, адже становлення особистості громадянина України здійснюється в умовах як загальноцивілізаційних, так і національних суперечностей, у контексті не лише функціонування регіональних та локальних цивілізацій, але й становлення нових.

Суспільство складається з особистостей, що відносяться до нього не просто як часткове (елемент) до цілого. «Людина є основним суб'єктом діяльності соціуму, тим, від кого залежить його підтримка. Процес взаємодії особистості та суспільства, зумовлений процесом глобалізації, особливо актуалізує соціокультурні виміри особистісного буття, оскільки соціокультурна детермінація становлення особистості є втіленням взаємозалежності розвитку соціуму та людини. А це призводить до змін світогляду, стилю мислення та життєдіяльності суспільства, вироблених стереотипів у сприйнятті дійсності тощо.

Буття будь-якої системи ієрархічно співвіднесено з буттям елементів. Елементи відтворюються на своєму рівні, система – на своєму. У той же час саме завдяки включеності елемента до цілого змінюється сам характер його самовідтворення – цілісність суттєво обмежує ступені свободи елемента. Це стосується і соціального буття, в якому системні характеристики виступають як ролі, обов'язки, соціально значущі цілі та цінності» [3, с. 20-21].

Власне, для розкриття ієрархічного взаємовідношення особистості та соціуму, особистості та національного можна використати такі поняття, як персоналізація, самоідентифікація та об'єктивація.

Особистість у соціокультурному просторі ми визначимо як таку, що найповніше втілює в собі найістотніші риси невгамовних, бісоціальних активних людей, трансцендентне прагнення до свободи, особисту незалежність як творчу діяльність у різних сферах суспільного буття, значущість персонального внеску в перетворення навколишнього світу, самоусвідомлення моральної і правової відповідальності.

Процес, результат засвоєння індивідом соціального досвіду а також його відтворення є соціалізацією особистості. Спільна діяльність та спілкування є саме тим середовищем, у якому формується культура мислення, почуттів, духовного життя, поведінки. Поза суспільством неможливий ані духовний, ані соціальний, ані психічний розвиток.

В. П. Бех механізмом соціалізації визначає «певним чином організований взаємний перехід об'єктивних суспільних відносин в специфічні внутрішні

продукти людини, які потім в зворотному русі забезпечують включення її в статусі особистості в суспільне середовище».

Якщо індивідуальність розглядати як системотворчу ознаку особистості, як відображення соціального суб'єкта в єдності загального, особливого та індивідуально неповторного, то сутністю індивідуальності особистості можна вважати цілісність особистості, що проявляється як певне ставлення особистості до світу.

А останнє проявляється в її самодіяльності. Важливими властивостями індивідуальності виступають активність та суверенність внутрішнього світу особистості, вибірковість у її ставленні до природної та суспільної дійсності й усвідомленої реалізації конкретного спрямування в розвитку власних сутнісних сил, здатність бути самостійним суб'єктом власної життєдіяльності. Як індивідуальність, особистість не в силах заховатися за нормативністю і машинальністю будь-яких своїх значущих суспільних дій.

У процесі життєдіяльності індивід прагне адекватного, повного розкриття надбаних сутнісних сил, самореалізації власної індивідуальності. Буття людини проходить неначе у трьох сферах, а саме: споглядання, діяльності та спілкування. Діяльність у цьому ряду стала провідним пояснювальним принципом у пізнанні людини, важливим фактором щодо розвитку культури, особливо такої її сфери, як мистецтво (основний спосіб зв'язку людей між собою, що позбавляє самостійності решту відношень людини зі світом, включаючи їх тільки як компоненти).

Діяльність та спілкування взаємно обумовлюють одна одну. Людина здатна творити й перетворювати світ. Її активне відношення до природи й соціальної дійсності виражається насамперед категорією свободи. Однак, поняття «свободи» не вичерпується пізнанням суттєвих граней творчо-активного відношення людини до світу так, як діяльність будь-якого соціального суб'єкта, оскільки він при цьому вибірково реалізує одну з багатьох об'єктивних можливостей, перебуває в неминучому взаємозв'язку з об'єктивними тенденціями суспільного розвитку, тобто характеризується незмінною суб'єктивною спрямованістю. Поєднувати інтереси може тільки людина як особистість. Для цього необхідно усвідомлювати розуміння інтересів особистих, їх співвідношення із суспільними інтересами.

Сутність людини не співпадає з її наявним буттям, вона завжди є розвитком, подоланням теперішнього і побудовою майбутнього у відповідності з метою, планами, проектами, активною діяльністю її свідомості. Процес соціалізації ніколи не закінчується, безперервно продовжується протягом усього життя людини. Соціалізація може бути як регульованою, так і спонтанною.

Людина як елемент включена в ціле, що й визначає обмеження її свободи у соціальному бутті. Важливим у розкритті ієрархічності взаємовідношення особистості й соціуму є процеси персоналізації, самоідентифікації та об'єктивації. У тісному взаємозв'язку перебувають біологічні, психологічні та соціальні властивості; вітальні й екзистенціальні фактори. Сутність людини не співпадає з її наявним буттям, бо вона сама є постійним розвитком, подоланням теперішнього і цілеспрямованим будуванням майбутнього. Продуктом такого ціле покладання є мета життя людини.

Але складним є досягнення автентичних способів буття, шлях усвідомлення свого місця та власної ролі в загальнолюдській соціокультурній еволюції. Власне, цей складний процес та результат засвоєння індивідом соціального досвіду і його відтворення є соціалізацією особистості. Поза суспільством неможливий ані духовний, ані соціальний, ані психічний розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гомілко О. Метафізика тілесності: концепт тіла у філософському дискурсі. К.: Наукова думка, 2011. 340 с.
2. Грабовська І., Ємець Т., Мостяєв О. Філософія українського буття. К.: Українська видавнича спілка, 2006. 295 с.
3. Особистість у дискурсі саморозгортання української цивілізації: Монографія / [Бех В.П. та ін.] ; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. Запоріжжя : Дніпровський металург, 2012. 785 с.
4. Скотна Надія Володимирівна. Особа в розколотій цивілізації: світогляд, проблеми освіти і виховання : дис... д-ра філос. наук: 09.00.10 / АПН України; Інститут вищої освіти. К., 2005. 376 арк.

Секція: Еколого-географічні аспекти рекреаційно-туристичної діяльності

Тетяна Зубехіна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки та туризму,
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

РОЗРОБКА ЕКСКУРСІЙНИХ МАРШРУТІВ НА ВОЛИНІ ЯК ЕЛЕМЕНТ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ У ПОВОЄННИЙ ЧАС

Волинська область та її центр м. Луцьк завжди були вагомим туристичним магнітом, який впевнено підвищує рекреаційний, туристичний та екскурсійний

рейтинг України. Місця відпочинку й туризму приваблюють як українців, так і туристів й екскурсантів із сусідньої Польщі та Литви. Проте, зважаючи на воєнні дії в Україні, розвиток туризму значно загальмувався і спровокував потоки виїзних туристів. Саме тому завжди є актуальним питанням – розробка туристичних та екскурсійних маршрутів, які б допомогли піднімати економіку регіону у повоєнний час.

Під екскурсією розуміють туристичну послугу, яка забезпечує задоволення духовних, естетичних, інформаційних та інших потреб туриста чи екскурсанта. Екскурсант – тимчасовий відвідувач, який перебуває на об'єкті відвідування менше доби. Екскурсія відбувається за заздалегідь складеним маршрутом у супроводі фахівця-екскурсовода з метою ознайомлення з пам'ятками історії, культури, природи, визначними місцями, подіями, надбаннями та здобутками місцевості.

Древнє місто Луцьк зі своїми історико-культурними, архітектурними, природними об'єктами може бути місцем проведення екскурсій із метою відпочинку й організації дозвілля, підвищення культурно-освітнього рівня, поліпшення міжетнічного взаєморозуміння та спілкування. Історія міста, його старовинні пам'ятки й вулиці повинні привертати увагу як іноземних й українських екскурсантів, так і жителів Луцька. Розробка й розширення екскурсійно-маршрутної бази сприятиме всебічному вивченню історії міста, нагромадженню матеріалу для поповнення фондів краєзнавчого музею, покращенню екскурсійного обслуговування гостей та жителів Луцька.

Серед найголовніших туристичних об'єктів-«магнітів», якими планують приваблювати туристів з усієї країни та світу Луцький замок, історико-культурний заповідник «Стародавній Володимир», село Сваловичі та національний парк «Прип'ять – Стохід», смт Олика та резиденція Радзивілів, Шацькі озера із їх перлиною – Світязем. Розроблені туристичні маршрути будуть сприяти збереженню й охорони пам'яток історії, культури, збереження артефактів, рукописів тощо.

Пропонуємо увазі один з найновіших маршрутів Волині, який користувався неабиякою популярністю до війни серед дітей, студентів та дорослих.

Опис:

Маршрут екскурсії: Луцьк – с. Радовичі – Екопарк «Аміла» – парк «Літинський» – рекреаційний пункт – м. Луцьк

Тривалість: 1 день

Що цікавого на маршруті:

– оленьча ферма (більше 500 голів. Підвиди: латвійський олень, альпійський, венгерський та східноєвропейський).

– музей реплікарів.

- музей ретротехніки.
- музей фауни.
- парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Літинський».

Головна локація екскурсії – екопарк «Аміла» в с. Радовичі. У с. Радовичі Турійського району працює єдина на Волині та чи не найбільша в Україні ферма, де вирощують оленів, а також муфлонів та диких кабанів. Зараз стадо оленів налічує більше 500 голів (підвиди: латвійський олень, альпійський, венгерський та східноєвропейський). На території екопарку «Аміла» також функціонує музей фауни, два музеї-ангари із ретротехнікою та реплікарами, де можна оглянути техніку воєнного часу та ретроавтомобілі. Також діти зможуть відвідати сеанс з улюбленими фільмами та мультиками в 3D-кінотеатрі, покататись на кінній бричці.

І, звісно, найцікавішою туристичною локацією Волині у повоєнний час стане резиденція найбагатшої литовської родини Радзивілів у селищі Олика, так званий палац Радзивілів. Волинська обласна державна адміністрація розробила програму з відновлення селища Олика та палацу. Керівництво області активно займається пошуком коштів на реставрацію цієї історичної пам'ятки, яку за рік відвідували близько 40 тисяч туристів, а перспективі можуть приймати до 500 тисяч мандрівників.

Олика – зараз невеличке містечко на Волині, часи розквіту якого вже давно минули. Сьогодні Олика навіть не райцентр, а в часи, коли містом володів могутній рід Радзивілів, воно не поступалося Луцьку ні кількістю населення, ні в економічному значенні. Розповідати про Олику екскурсоводи можуть довго та натхненно. Нехай сьогодні в місті й не збереглася описана ратуша, а будинки новітніх міщан не завжди тішать око охайністю, подивитись в Олиці все ще є на що. Тут є і магнатський замок-палац, і два костели, один з яких, св. Петра, більш скромний, є найстарішим на Волині, а другий, святої Трійці – найгарнішим (суб'єктивізм, який в даному випадку важко заперечити). Тут є залишки міських середньовічних укріплень. З впевненістю можна стверджувати, що Олика – ще одна туристична родзинка Волинського краю.

Маршрут екскурсії – це найбільш зручний шлях проходження екскурсійної групи, який сприяє розкриттю теми і пов'язаний з процесом показу об'єктів. При складанні маршруту необхідно дотримуватися таких головних вимог: по-перше, показ об'єктів повинен вестися в логічній послідовності, по-друге, маршрут повинен забезпечити показ об'єктів, необхідний для якнайповнішого розкриття теми екскурсії. Розташування пам'ятників на території, наявність під'їзних шляхів і майданчиків для показу самі по собі вже визначають побудову маршруту, по-третє, маршрут повинен включати впорядковані зупинки, в тому числі санітарні, а також місця парковки транспортних засобів.

Розробка маршруту - складна багатоступінчата процедура, яка потребує досить високої кваліфікації і є одним з елементів технології створення нової екскурсії.

Отже, екскурсійні маршрути на Волині, стануть важливим елементом розвитку регіону у повоєнний період, сприятимуть всебічному вивченню історії міста та області, покращенню екскурсійного обслуговування гостей та жителів Луцька, формуватимуть туристичну привабливість регіону.

Тетяна Зубехіна

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки та туризму
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

Іванна Волощук

здобувач бакалаврського рівня вищої освіти
спеціальності «Туризм»
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ДЕМИДІВСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Рівненська область багата на красиві місця, мальовничі пейзажі, багатовікову історію та традиції, вона вирізняється своєю самобутністю та неповторністю, а тому розвиток туризму у цій місцевості є перспективним, особливо у Демидівській територіальній громаді. Відповідно до аналізу, який проводився дослідниками Українського інституту підприємництва та мав на меті проаналізувати можливості використання району для розвитку індустрії у сфері туризму, визначено, що Демидівська ТГ є привабливою та придатною для розвитку туризму. Оскільки на території громади є природні відновлюючі, природні лікувальні, історичні та культурні ресурси.

Природні рекреаційні ресурси представлені різноманітними видами ресурсів: кліматичними, водними та лісовими. Наприклад, зона біля Хрінницького водосховища, басейн річки Стир, що протікає на території громади є придатними для ефективного відпочинку та лікування і створюють можливості для розвитку туризму [2, с. 161].

Щодо історико-культурних ресурсів, то яскравим прикладом архітектури Демидівської ТГ являється Свято-Миколаївська церква, що розташована у селі Дубляни та була збудована у 1849 році. Також об'єктом, який володіє високою привабливістю для туристів є «Цар-Дуб». Цей об'єкт є пам'яткою природи

регіонального значення та розташований в урочищі с. Хрінники, вік якого становить більше ніж 550 років [1].

Варто зазначити, що історико-архітектурні та культурні пам'ятки Демидівщини не є настільки багатими, для того, щоб розвивати цей напрям туризму, у першу чергу, на цій території. Однак, їхня кількість, близьке територіальне розташування до цікавих пам'яток інших районів та цікавість з точки зору вивчення історії цієї місцевості та загалом історії України, є показниками того, що Демидівська ТГ володіє високим потенціалом у розвитку екскурсійної діяльності. Більш того, екскурсійна діяльність повинна мати як додаткове значення поряд із рекреаційно-оздоровчим туризмом, так і самостійне значення в сфері розвитку різних видів туризму: дитячого, шкільного та молодіжного туризму [1].

Важливою перевагою Демидівської ТГ є широкий спектр природних лікувальних ресурсів, які представлені наявністю родовища лікувальних торф'яних грязей «Вичавки», що можуть сприяти розвитку туризму лікувально-оздоровчого спрямування у першу чергу. За головними нормативними показниками «Вичавки» відповідають усім необхідним вимогам щодо якості лікувальних торфів, а тому можуть бути рекомендовані для лікувального використання [2, с. 160].

Отже, можемо зробити висновок, що Демидівська ТГ володіє високим потенціалом, що є необхідним для розвитку туристичної індустрії. Перспективними напрямками розвитку туризму можна вважати рекреаційно-оздоровчий туризм та екскурсійний туризм. Проте необхідно значну увагу приділити розвитку інфраструктури громади, створивши потрібні для туристів умови проживання та відпочинку, а також налагодити роботу відповідних туристичних місць.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демидівська районна державна адміністрація. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.rv.gov.ua/sitenew/demydivsk/ua/news/init/1.htm> (дата звернення: 30.04.2022).
2. Кушнір Н. Б., Дячук О. І., Романів О. Я. Дослідження передумов розвитку сфери рекреаційно-туристичного природокористування на Рівненщині // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – 2015. – № 3 (55). – С. 159-166.

Тетяна Зубехіна

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки та туризму
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

Вікторія Мушка,

здобувач бакалаврського рівня вищої освіти
спеціальності «Туризм»
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ОСНОВНИХ ПОСЛУГ ТА ДОДАТКОВОГО СЕРВІСУ В ГОТЕЛЯХ ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОЇ ПОДОРОЖІ

Сьогодні індустрія гостинності, як господарська діяльність, що включає надання послуг та організацію короткочасного проживання в готелях, мотелях, кемпінгах та інших місцях розміщення за плату, є найміцнішою економічною системою регіону чи туристичного центру. Щоб залучити в країну потік туристів, необхідно розвивати рекламу, організовувати індустрію дозвілля та забезпечити стабільність ситуації в країні.

Над тематикою та дослідженням готельних послуг сучасного стану ринку готельних послуг, а також зробили найбільший вагомий внесок такі вчені як Л.М. Шульгіна, Л. О. Іванова, С. І. Байлик, М. Г. Бойко, С. С. Галасюк, О. О. Любіцева, М. П. Мальська, Г. А. Папірян, Х. Й. Роглев, Н. В. Чорненко та інші. Але, як показує практика, скільки не досліджуй ту чи іншу тему, все одно залишиться чимало нерозкритих питань. Так само і тут, деякі питання, поєднані з особливостями створення попиту та пропозиції на ринку готельних послуг країни, все ще залишаються невирішеними.

Готельне обслуговування непостійне. Його зміст залежить від того, хто його надає і на яких умовах. Особливим обмеженням готельних послуг є їх непостійність. Існує кілька причин такої мінливості. По-перше, такі послуги виявляються і приймаються одночасно, що обмежує можливість контролю їх якості. Тимчасова нестабільність попиту робить проблематичним підтримання якості послуг у періоди, коли попит стає вищим. Багато що залежить від стану послуги на момент її надання [1].

В рамках економічного вчення ринок готельних послуг майже весь час формулюється таким чином: безліч споживачів, продавців та інформації про ринок. Як і будь-яка інша ринкова структура, ринок готельних послуг регулюється на основі взаємного зв'язку пропозиції і попиту та утвердження рівноважної ринкової ціни.

Сучасний світовий ринок готельних послуг являється одним з найенергійніших секторів світової економіки, а розмір світової готельної галузі сягає понад 21 млн номерів. Динаміка розвитку світового ринку готельних послуг безпосередньо залежить від динаміки показників міжнародного туризму, а також економічних, соціальних, мультикультурних та ін. тенденцій у Світі. Світовий ринок готельних послуг характеризується достатньо чіткою сезонністю попиту, позаяк переважна більшість туристів різних країн відпочиває у літні місяці, а ділові туристи зупиняються в готелях у робочі дні тижня [2].

Незалежно від конкретного виду готельний ринок базується на трьох основних пунктах: попит, ціна і пропозиція. Попитом на готельні послуги називають запит потенційного або ж фактичного клієнта на покупку готельних послуг. Попит віддзеркалює потребу покупця на готельні послуги. Сумою готельних послуг, які засновник готовий продати по конкретній ціні називається пропозицією готельних послуг.

У сучасній економіці спостерігається тенденція стрімкого розвитку туристичних послуг, готельне господарство є однією зі складових туризму. Матеріальна основа, яка призначена для розміщення туристів, що займають першу позицію у формуванні туристичної інфраструктури, так як якість життя та належне надання послуг є надзвичайно важливими фактором, що впливає на рівень туристичних послуг. Тому готельна індустрія швидко розвивається, зростає бізнес, що приносить значні грошові надходження до державного бюджету країни.

Формування сучасного туризму в Україні стримується відсталістю розвитку готельного господарства, яке на даний момент не зовсім відповідає потребам як за якістю надання послуг, так і за об'ємом номерного фонду. Для сучасного ринку готельних послуг основною проблемою є нестабільна цінова політика вітчизняних готелів.

Готельний ринок України має ряд основних проблем, а саме дефіцит якісної пропозиції, тобто матеріально-технічна база готелю відстала, не вистачає кваліфікованого персоналу, готельний фонд потребує перебудови; високий рівень цін – ціни за проживання в готелях України в порівнянні з європейськими готелями аналогічної категорійності значно вищі, в основному через дефіцит готелів на ринку; політична нестабільність; труднощі в банківській сфері – комерційні банки України пропонують кредити юридичним та фізичним особам під чималі відсотки, що є не дуже великим стимулом для матеріально-технічної бази розміщення; скрутне становище із землевідведенням, недостача вільних ділянок; тризіркова і нижча готельна індустрія в Україні все ще вакантна, тобто

незаповнена, в основному представлена підприємствами з надзвичайно низьким рівнем обслуговування та невеликим обсягом послуг [3].

Виділяють також і перспективні напрямки та тенденції розвитку ринку готельних послуг:

1) Активний розвиток малих готелів. Так як однією з відмінних рис таких готелів є домашній затишок, унікальність та неповторність, на що туристи звертають увагу та прагнуть бачити в своєму майбутньому тимчасовому помешканні. Індивідуальне ставлення до клієнтів та особливий підхід до гостей є конкурентною перевагою малих готелів.

2) Найдешевші засоби розміщення, тобто хостели можуть стати найбільш затребуваними. Серед них практично немає конкуренції, та попит все ж великий, оскільки більшість туристів - бізнесмени, студенти та туристи, які звикли економити, які потребують мінімальних витрат та зручностей.

3) Так як в столиці та інших великих містах України доволі багато бізнесменів та представників ділових кіл та тих, які приїжджають на перемовини чи інших ділових справах, тому з'являється потреба у високоякісних готелях з наявністю конференц-залів, переговорними залами та банкетними [4].

Отже, розвиток готельного господарства стримує ряд проблем, мотиви та прояви яких з'являються на різних рівнях господарювання. За результатами дослідження тенденцій розвитку готельної галузі ефективність певною мірою перебуває під владою зовнішніх чинників функціонування даної галузі. А для того, щоб готельне господарство України успішно розвивалось необхідно реалізувати чимало заходів: вдосконалити розвиток туристичної інфраструктури, створення сприятливих умов, які сприяли б залученню нових інвестицій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вовчанська О. М., Іванова Л. О. Сучасний стан і тенденції розвитку світового ринку готельних послуг // Маркетингові технології в умовах глобалізації економіки України : тези доп. XII Міжнар. наук.-практ. конф. – Хмельницький, 2017. – 26 с.

2. Закон України «Про затвердження Правил користування готелями й аналогічними засобами розміщення та надання готельних послуг» [Електронний ресурс]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0413-04#Text>

3. Левицька І. В., Корж Н. В., Онищук Н. В. Готельна справа : Навчальний посібник – К. : Київ.нац.торг.-екон.ун-т ;. Вінниця : ПП «ТД«Едельвейс і К», 2015. – 580 с.

4. Мальська М. П., І. Г. Пандяк. Готельний бізнес: теорія та практика. – Київ : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с. (2- вид. перероб. та доп).

Інна Мезенцева,
кандидат географічних наук, доцент,
завідувач кафедри фізичної терапії
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

РЕСУРСИ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Останнім часом лікувально-оздоровчий туризм набуває все більшої популярності як на вітчизняному, так і на міжнародному туристичних ринках. По-перше, це пов'язано з тим, що сучасне суспільство все більше піклується про стан та зміцнення свого здоров'я, а по-друге, спостерігається погіршення стану здоров'я населення, зростання рівня захворюваності, поширення соціально-небезпечних та хронічних захворювань, які сприяють широкому використанню курортного лікування і розвитку лікувально-оздоровчого туризму.

Лікувально-оздоровчий туризм – це подорож до курортних місцевостей з метою оздоровлення та лікування. Лікувально-оздоровчий туризм поділяється на лікувальний, метою якого є власне лікування, терапія, реабілітація після захворювань, і веллнес-туризм, спрямований на підтримку організму в здоровому стані і збереження балансу між фізичним і психологічним здоров'ям людини [4].

Загалом лікувально-оздоровчий туризм може включати подорожі здійснені з метою: діагностики захворювань, інфікування або профілактики, реабілітації та відновлення після травм та хвороб, отримання вузькоспеціалізованих медичних послуг традиційних методів медицини поширених в окремих країнах та регіонах, профілактики та підтримки організму в здоровому стані, відпочинку подолання стресу, підтримки не тільки здорового фізичного стану, а також психологічного та емоційного, практики здорового способу життя тощо.

Сьогодні традиційні санаторні курорти перестають бути місцем лікування і відпочинку осіб старшого віку, а стають поліфункціональними оздоровчими центрами, розрахованими на більш широке коло споживачів. Вибір здійснюється між курортами, що спеціалізуються на лікуванні конкретного захворювання, і курортами змішаного типу, які загалом зміцнюють здоров'я і сприяють відновленню сил і зняттю стресу [2].

Важливу роль також відіграють природні ресурси так як вони часто стають основою для вузькоспеціалізованих курортів або санаторій.

Волинська область має вигідне географічне положення, унікальні історико-культурні пам'ятки, широку мережу природно-заповідного фонду й володіє

значними природно-рекреаційними ресурсами для розвитку лікувально-оздоровчого туризму та має необхідну інфраструктуру для надання послуг певній категорії туристів та відпочиваючих.

Кліматичні умови Волинської області підходять для розвитку лікувально-оздоровчого туризму в зимові та літні місяці. Важливе значення в оцінці оздоровчої цінності сприятливий клімату має режим ультрафіолетової радіації (УФР), який здійснює бактерицидну, вітаміноутворюючу дію на організм людини.

Велике значення для розвитку оздоровчих видів туризму мають лісові ресурси. Загальна площа лісового фонду області становить 697,7 тис. га. Це становить третину території області і 6 % площі лісів України. Найбільш залісненими є північні поліські райони (Маневицький, Камінь-Каширський, Шацький), де площа лісів займає 56–47% території, на півдні – в лісостеповій зоні – площа лісів складає 5 %.

У лісостанах переважають хвойні (сосна, ялина) – 343,7 тис. га (60%), м'яколистяні – 137,5 тис. га (24%) та твердолистяні породи – 91,6 тис. га (16%). Велике значення має здатність лісу виділяти кисень і фітонциди та поглинати вуглекислий газ. Фітонцидні якості насаджень забезпечують зниження кількості бактерій і мікробів в лісовому повітрі, покращують санітарно-гігієнічні умови відпочинку. Лісові ресурси відіграють важливу роль у лікуванні та оздоровленні організму [3].

До бальнеологічних ресурсів відносяться мінеральні води, які об'єднують у 4 типи, та лікувальні грязі (торфи і сапропелі). Всього в області нараховується 43 водопункти лікувальних мінеральних вод. Основні види мінеральних вод подані в таблиці 1.

Таблиця 1.

Види мінеральних вод Волинській області

Види мінеральних вод	Розташування	Призначення
Гідрокарбонатно-кальцієві, гідрокарбонатно-натрієві та хлоридно-кальцієві мінеральні води	В районі смт Ратне, біля с. Осниця, с. Тур, санаторію «Лісова пісня»	Лікування хвороб серцево-судинної системи, периферичної нервової системи
Хлоридно-натрієво-бромні мінеральні води «Проліскова».	Поблизу с. Грем'яче Ківерцівського району, санаторію «Пролісок»	Лікування та профілактики хвороб опорно-рухового апарату, ендокринної та нервової системи, захворювань органів травлення та дихання
Хлоридно-натрієві води з	Поблизу с. Журавичі	Лікування хвороб опорно-

Інноваційні технології в освіті, науці й виробництві

підвищеною мінералізацією – 12–13 мг/л з домішками бромиду, йоду, радону	Ківерцівського району	рухового апарату, серцево-судинної системи, атеросклерозу, органів дихання та травлення
Хлоридно-натрієво-йодо-бромні води	Біля м. Ковеля	При захворюваннях органів травлення, серцево-судинної, ендокринної та нервової систем, шкіри та опорно-рухового апарату.
Йодо-бромні та хлоридно-натрієві води підвищеної мінералізації та слабомінералізовані залізисті води	Поблизу м. Луцька	Лікування захворювань шлунково-кишкового тракту, ниркових хвороб, ішемічних хворобах серця, залізодефіцитній анемії, хворобах печінки та ін.

Волинська область має значні ресурси лікувальних грязей. Зокрема обстежено 33 родовища лікувальних торфових грязей. В основному це гіпсові купоросні торфи, які містять багато органічних сполук (бітуми, віск, смоли, дубильні речовини, лігніни, крохмаль, ефірні масла, бальзами та ін.) і неорганічних складників (окиси заліза, солі амонію, сполуки бору, барію, стронцію, титану, цирконію, ванадію, срібла, хрому, золота, йоду та ін.). Такі грязі масткі, мають високу теплоємність, бактерицидність, гігроскопічність, малу теплопровідність.

Цінні лікувальні властивості мають сапропелі (донний мул). Найбільше родовищ озерного сапропелю знаходиться у північних районах області, зокрема в озерах Ратнівського, Турійського та Старовижівського району (40,8 % від усіх родовищ), у Ковельському (11,0 %), Маневицькому (10,0 %) та Шацькому (9,4 %).

Лікувальні препарати на основі сапропелю застосовують для лікування хвороб шкіри, опорно-рухового апарату, нервової, статевої, серцево-судинної систем, органів травлення, дихання; захворювань і наслідків травм центральної нервової системи. На основі сапропелю виготовляють косметичні маски для обличчя, які сприяють омолодженню шкіри, протидіють процесам старіння шкіри [1].

Мережа закладів санаторно-курортного комплексу Волинської області представлена в таблиці 2.

Таблиця 2.

Санаторно-курортні заклади Волинської області

Назва санаторію	Профіль санаторію	Покази для курортного лікування
-----------------	-------------------	---------------------------------

Інноваційні технології в освіті, науці й виробництві

Санаторій «Лісова пісня», с. Гаївка Шацький р-н, на території Шацького національного природного парку [6]	Традиційне лікування з допомогою сучасної апаратури, терапії поєднується з фітотерапією, мануальною терапією, гомеопатією, гірудотерапією, лікуванням торф'яними грязями, озокеритом, озонотерапією, соляною шахтою, лікувальна гімнастика, масажі.	Захворювання серцево-судинної системи, органів дихання, шлунково-кишкового тракту, суглобів та хребта, нервової системи, шкіри (псоріаз).
Санаторій матері і дитини «Пролісок», с. Грем'яче Ківерцівський р-н, на території НПП «Цуманська Пуща» [7]	Поряд з традиційним лікуванням використовують кліматотерапію, фітотерапію, гірудотерапію, апітерапію, пресотерапію, інформаційно-хвильова терапію, бішофітні аплікації, фітобочку, термо-спа, а також проводять бальнеологічні процедури	Захворювання нервової, ендокринної та сечостатевої систем, органів травлення, дихання, хвороби опорно-рухового апарату
Санаторій для дітей із батьками «Дачний», с. Жабка, Ківерцівський р-н [5]	Застосовують: медикаментозне лікування, фітотерапію, ароматерапію, фізіотерапію, електростимуляцію м'язів, електросон, водолікування (гідромасажні ванни), пресотерапію, ультразвукотерапію, магнітотерапію, механотерапію, електрофорез, парафіно-озокеритові аплікації, кінезотерапію, мануальну терапію, терапію за Монтессорі, масаж, лікувальну фізкультуру.	Спеціалізація: дитяча неврологія, дитячий церебральний параліч, інфекційні ураження нервової системи, травматичні ушкодження головного і спинного мозку та периферичної нервової системи.
Санаторій-профілакторій «Шахтар», с. Павлівка, Іваничівський р-н	Застосовують кліматотерапію, озокеритолікування, ампліпульстерапію, терапію за Монтессорі, масаж, лікувальну фізкультуру.	Захворювання опорно-рухового апарату та органів дихання

Таким чином, лікувально-оздоровчий туризм у Волинській області розвивається. Але необхідно відрегулювати фінансово-економічну діяльність, збільшити обсяг державної підтримки, вдосконалити нормативно-правову базу, залучати інвесторів, у т.ч. й іноземних, модернізувати матеріально-технічну базу існуючих курортно-санаторних закладів та планування їх територій, розробити принципово нові підходи до діяльності санаторіїв на основі новітніх SPA-технологій, які покращать якість відпочинку і оздоровлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ільїна О.В., Пасічник М.П., Пасічник Н.В. Озерний сапропель Волинської області: ресурси та перспективи використання у рекреаційно-курортній

діяльності // Наук. зб. Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка: Географія та туризм. 2016. – Вип. 35. – С. 115-124.

2. Мальська М. П., Рутинський М. Й., Паньків Н. М. Лікувально-оздоровчий туризм. *Туризм у міжнародному і національному вимірах. Історія і сучасність: монографія.* – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – С. 191-210.

3. Мельничук М. М., Уєвич С. Д., Чернець В. С. Сучасний стан і перспективи розвитку туристичної та рекреаційної діяльності Волинської області [Електронний ресурс]. // Наукові записки Терноп. нац. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. Сер.: Географія. – 2013. – №2. – С.101–115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPUg_2013_2_17

4. Рутинський М., Петранівський В. Лікувально-оздоровчий туризм: актуальні цілі та сучасні підходи до організації [Електронний ресурс]. // Вісник Львівського університету. Серія : Міжнародні відносини. – 2012. – Вип. 29 (1). – С. 179-189. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2012_29\(1\)_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2012_29(1)_24)

5. Санаторій для дітей з батьками «Дачний». [Електронний ресурс]. URL: http://vodtmo.org.ua/?page_id=625

6. Санаторій «Лісова пісня». [Електронний ресурс]. URL: <http://lp.volyn.ua>

7. Санаторій матері і дитини «Пролісок». [Електронний ресурс]. URL: <https://www.prolisok.info/ua>

Секція: Інноваційні технології зміцнення здоров'я людини

Степан Борисюк,

Заслужений тренер України,

доцент кафедри освітніх, педагогічних технологій
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

Олександр Новаковський,

здобувач магістерського рівня вищої освіти
спеціальності «Фізична культура і спорт»

ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В КИТАЇ

Реалізація державної освітньої програми України передбачає використання передового вітчизняного та зарубіжного досвіду. З огляду на видатні досягнення китайських спортсменів на світовій спортивній арені, величезний інтерес викликає система модернізації освіти Китайської Народної Республіки, яка передбачає, що «оновлена освіта» має відіграти важливу роль у збереженні

нації, її генофонду, у забезпеченні сталого, динамічного розвитку суспільства з високим рівнем життя, громадянсько-правовою, професійною та побутовою культурою.

Система освіти КНР передбачає широкий набір навчальних дисциплін, знання яких необхідне для фахівця за напрямом підготовки «Фізична культура». Комплекс цих дисциплін у загальному вигляді складається з гуманітарних і соціально-економічних, математичних і природничо-наукових, загальних і спеціальних професійних предметів. До складу гуманітарних і соціально-економічних дисциплін входять філософія, психологія, історія, культурологія, педагогіка, соціологія, економіка, політологія і право [4].

Для ВНЗ КНР характерною особливістю є наявність «Державної програми фізичного виховання для вищих навчальних закладів». Згідно з «Програмою» завданням спеціальності «Фізична культура» є виховання моральності, мудрості, всебічного розвитку організму вчителя фізкультури середньої школи [2].

На думку партійного керівництва КНР, у сучасному освітньому процесі необхідне повноцінне використання інформаційних технологій, які сприятимуть не тільки отриманню необхідних знань, а й допоможуть перейнятися духом сучасного інформаційного суспільства. Без застосування інформаційно-комунікативних технологій освітній заклад не може претендувати на інноваційний статус в освіті. Адже інноваційним вважається освітній заклад, який широко впроваджує в освітній процес організаційні, дидактичні, технічні та технологічні інновації і на цій основі домагається реального збільшення темпів і обсягів засвоєння знань та якості підготовки фахівців.

В університетах КНР уже досить давно дійшли думки, що дуже ефективним виявляється використання інформаційно-комунікаційних технологій у науково-дослідній діяльності. Інтернет і мультимедіа відкривають перед студентами широкі можливості та перспективи в пошуку необхідної інформації, розв'язанні поставлених завдань, наочного представлення результатів дослідження.

Вивчаючи досвід використання в педагогічній діяльності інноваційних методів, можна виокремити їхні переваги: вони допомагають навчити студентів активних способів здобуття нових знань; дають змогу оволодіти більш високим рівнем особистої соціальної активності; створюють такі умови в навчанні, за яких студенти не можуть не навчитися; стимулюють творчі здібності студентів; допомагають наблизити навчання до практики повсякденного життя, формують не лише знання, уміння та навички з предмета, а й активну життєву позицію [3].

У зв'язку з цим особливий інтерес викликають активні методи навчання, тому що вони сприяють ефективному засвоєнню знань; формують навички

практичних досліджень, які дають змогу ухвалювати професійні рішення та розв'язувати завдання переходу від простого нагромадження знань до створення механізмів самостійного пошуку й навичок дослідницької діяльності; формують ціннісні орієнтації особистості; підвищують пізнавальну активність; розвивають творчі здібності; створюють дидактичні та психологічні умови, які сприяють прояву активності учнів; створюють умови, які сприяють активній життєдіяльності учнів; створюють умови, які сприяють розвитку їхнього творчого потенціалу.

Основоположною метою професійної освіти є підготовка кваліфікованого фахівця, здатного до ефективної професійної роботи за фахом і конкурентного на ринку праці.

Основою освіти мають стати не стільки навчальні дисципліни, скільки способи мислення і діяльності, оскільки необхідно не тільки випустити фахівця, який здобув підготовку високого рівня, а й залучити його вже на стадії навчання до розроблення нових технологій, адаптувати до умов конкретного виробничого середовища, зробити його провідником нових рішень, який успішно виконує функції менеджера.

Вивчення інноваційного досвіду показує, що більшість нововведень присвячені розробці технологій [3]. В останні десятиліття в педагогічній практиці почали широко застосовуватися різні освітні технології. Термін "освітні технології", що з'явився в 1960-х рр., означає побудову педагогічного процесу з гарантованим результатом.

Технічна підготовка спрямована на вивчення техніки рухів в обраній вузькій спортивній спеціалізації на основі подальшого формування широкого спектра рухових умінь і навичок за допомогою підготовчих і підвідних вправ. У складно-координованих видах спорту освоєння спортивної техніки є першочерговим завданням, тому його вирішенню відводиться значно більше часу в навчально-тренувальному процесі, ніж в інших видах.

Загальна фізична підготовка займає більшу частину часу: від 70% (у складно координованих видах спорту) і до 90% (в інших видах). Вона реалізується за допомогою підготовчих і підвідних вправ, рухливих і спортивних ігор. Засобами тренувального процесу можуть бути також суміжні види спорту, наприклад, для ковзанярів - їзда на велосипеді, веслування, біг. Велика увага продовжує приділятися розвитку фізичних здібностей, специфічних для виду спорту. Наприклад, у спортивній гімнастиці та акробатиці, фігурному катанні першочергова увага приділяється розвитку координаційних здібностей, а потім - силі, гнучкості, витривалості, швидкості; у плаванні - окрім розвитку гнучкості, сили, швидкості, також витривалості та координації [3].

Тактична підготовка спрямована на подальше вивчення тактичних прийомів і комбінацій та застосування їх у змагальних умовах відповідно до своєї підготовленості та фізичних можливостей. Наприклад, у циклічних видах спорту - це вміння лідирувати або слідувати за лідером; в ігрових видах - реалізовувати прийоми захисту .

Психологічна підготовка спрямована на подальше виховання морально-вольових якостей спортсмена (цілеспрямованості, ініціативності), на оволодіння вміннями налаштуватися на виступ у змаганні. Досягається це включенням у навчально-тренувальний процес прийомів ідеомоторного тренування.

Отже, вивчаючи досвід ЗВО КНР у використанні в педагогічній діяльності інноваційних методів, можна виокремити їхні переваги: вони допомагають навчити студентів активних способів здобуття нових знань; дають змогу оволодіти більш високим рівнем особистої соціальної активності; створюють такі умови в навчанні, за яких студенти не можуть не навчитися; стимулюють творчі здібності студентів; допомагають наблизити навчання до практики повсякденного життя, формують не лише знання, уміння та навички з предмета, а й активну життєву позицію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атамась О. А. Європейський досвід у підготовці майбутніх учителів фізичної культури до впровадження технологій оздоровчого фітнесу / О.А. Атамась, О. О. Безкопильний, І. М. Хоменко // Інноваційні технології в науці та освіті : матеріали міжнар. конф. (21–24 листопада 2017) . – Дніпро, 2017. – Т. 2. – С. 17–24.

2. Государственные стандарты физического здоровья учащихся : уведомление гос. упр. спорта и М-ва образования № 2007/8. – Пекин : [Б. и.], 2007. – 24 с.

3. Сакович С. М. Инновационные технологии и методы обучения в профессиональном образовании [Электронный ресурс] / С. М. Сакович. - URL: <http://do.gendocs.ru/docs/index-195903.html>. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 05.04.2022.

4. Центр Азия / ВВС: Рынок Китая. За счет чего китайский спорт вышел в лидеры? [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1218518760>. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 15.03.2022.

Володимир Дручик,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри фізичної терапії

ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

Валентина Хмарук,

здобувач бакалаврського рівня вищої освіти

спеціальності «Фізична терапія, ерготерапія»

ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ ПРИ ПОРУШЕННІ ФУНКЦІЙ СПИННОГО МОЗКУ

Ураження спинного мозку внаслідок травми хребта чи захворювання, спричиняє важкі розлади функціонування опорно-рухового апарату та внутрішніх органів. Встановлено, що чим вищий рівень ушкодження хребта, тим частіше уражається спинний мозок: у шийному відділі – 44%, у грудному – 33%, у поперековому – 23% випадків [2].

Вивчення процесів відновлення працездатності осіб, які отримали травму хребта та спинного мозку, засвідчує, що незважаючи на невеликий відсоток їх (4,3%) у загальній структурі інвалідності внаслідок захворювань і травм нервової системи, особи з інвалідністю I, II груп серед них складають 90% [1].

Під травмою хребта та спинного мозку розуміють – механічне ушкодження кісток, зв'язок, суглобів хребта, спинного мозку, його оболонки, судин та корінців. Усі травми спинного мозку поділяються на струс, забій стиснення та ураження корінців спинного мозку.

Ступінь ураження спинного мозку є одним з вирішальних прогностичних чинників при відновленні м'язової сили. Ряд авторів [2, 3] стверджує, що, якщо при раптовому повному паралічі, викликаному травмою спинного мозку, рухова або чутлива функція не відновлюються протягом 48 годин після травми на тлі проведених відповідних лікувальних заходів (декомпресії спинного мозку та стабілізації хребта), то це свідчить про незворотність ураження і є поганою прогностичною ознакою.

Клініка неврологічних проявів залежить від об'єму ураження спинного мозку по поперечнику. Розрізняють часткове і повне поперечне ураження спинного мозку. При повному ураженні настає повна втрата усіх рухових та чутливих функцій спинного мозку, включно з автономними (сечовий міхур, терморегуляція та інші), нижче від рівня ураження. При неповному ураженні частково зберігаються деякі рухові та чутливі функції нижче від рівня ураження [3].

Зручним у користуванні при діагностиці та визначенні рівня і ступеня ураження є стандарт неврологічної класифікації уражень спинного мозку, який впровадила Американська Асоціація Спинальної Травми (ASIA) [5]. Тестування рухових та чутливих функцій з відповідним їх записом дає повну картину неврологічного дефіциту і дозволяє здійснити оптимальний контроль перебігу захворювання. Зручно і доступно у цій шкалі подається оцінка стану соціально-побутової незалежності (Functional Independence Measure), яка визначає 7 рівнів володіння пацієнтом соціально-побутових навичок.

Як стверджують більшість дослідників [1], особливістю хребетно-спинномозкової травми (ХСМТ) є той факт, що внаслідок ураження певного сегменту спинного мозку різноманітні морфологічні і функціональні розлади виникають у частинах тіла та органах, які не були ушкоджені безпосередньо самою травмою, але іннервація яких здійснюється із вогнища ураження. У деінерованих м'язах з плином часу відбувається згасання збудливості внутрішньоклітинних мембран із зниженням обмінних процесів, які, у свою чергу, обумовлюють акт м'язового скорочення. Розлади іннервації призводять до глибоких змін хімізму м'язового волокна, що, у свою чергу викликає глибокі морфологічні зміни та розвиток атрофій.

Основним засобом вирішення поставлених фізичною реабілітацією задач вважають фізичні вправи – рухові дії, які спрямовані на вирішення завдань фізичного виховання і підпорядковані його закономірностям [2].

При втраті рухових функцій, обумовлених ураженням спинного мозку, фізичні вправи, фізичний розвиток і фізична підготовленість набувають особливого значення як джерело здоров'я, виховання активної, творчої особистості здатної приймати рішення і реалізовувати їх у процесі життєдіяльності.

Знання типів м'язової роботи та класифікації функції м'язів нерозривно пов'язане з класифікацією фізичних вправ. У сучасній теорії фізичного виховання є різноманітні класифікації фізичних вправ. Але найбільш науково обґрунтованою для практичного застосування є класифікація фізичних вправ за ознакою переважного впливу на прояв і розвиток фізичних якостей. Вправи поділяються на: силові, швидкісні, швидкісно-силові, на витривалість, на спритність, на гнучкість та координацію [3, 4].

Розвиток показників сили м'язів при ураженні спинного мозку необхідний для такої функціональної діяльності як переміщення, хода, їзда на кріслі-візку, захист тіла від ушкоджень при падінні. Вправи на розвиток загальної витривалості для осіб з ХСМТ необхідні для покращення функціонального стану серцево-судинної системи та підвищення аеробної роботи м'язів,

потрібної для мінімізації затрат зусиль під час виконання побутово-професійних завдань [4].

Травма хребта і спинного мозку на грудному та поперековому рівні супроводжується парезом або паралічем м'язів тулуба та м'язів нижніх кінцівок і через це пацієнтам важко утримувати положення тіла при ходьбі та переміщеннях. Ряд робіт показали, що використання вправ на вдосконалення координації, а зокрема рівноваги, покращує не тільки координацію рухів під час виконання соціально-побутових навичок, але і підвищує працездатність та загальний фізичний рівень підготовленості [3].

Вправи на гнучкість займають важливе місце у фізичній реабілітації осіб із ХСМТ, тому що вони сприяють збереженню і відновленню амплітуди рухів у суглобах, що, у свою чергу, сприяє збільшенню соціально-побутової активності. Гнучкість залежить не лише від ступеня рухливості у суглобах, але і від м'язової сили, яка бере участь у здійсненні переміщення відповідної ланки тіла [4].

Таким чином, під час вибору засобів фізичної реабілітації необхідно враховувати, що ряд чинників, які впливають на відновлення втраченої функції спинного мозку будуть вимагати диференційованого підбору фізичних вправ, адже кожний пацієнт має свою клініку прояву неврологічного дефіциту. Неправильний вибір фізичних вправ не буде у повній мірі сприяти реалізації поставлених завдань та очікуванню результатів пацієнта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барден І., Фогель А., Водражке Г. Домашня опіка хворих та немічних: Великий довідник видавництва "ТРИАС". – Львів: Стрім, 2017. – 316 с.
2. Гагунова О.Я. Загальний догляд за хворими. – К.: Вища школа, 2018. – 296 с.
3. Діагностика та лікування хворих з хребетно-спинномозковою травмою / М.Є. Поліщук, В.Я. Фіщенко, В.А. Іллященко. та інші. – К.: МОЗ України, АМНУ, 2008. – 22 с.
4. Крук Б.Р. Рекомендації щодо використання вправ, спрямованих на розвиток сили м'язів, у фізичній реабілітації осіб із хребетно–спинномозковою травмою. *Молода спортивна наука України: Зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту.* – Вип. 8: В 4-х т. – Львів, 2014. – Т.2. – С. 202-205.
5. Maynard F. International Standards for Neurological and Functional Classification of Spinal Cord Injury. – 6th ed. – Chicago, Illinois: American Spinal Injury Association International Medical Society of Paraplegia ASIA/IMSOP. 1996. – 26 p.

Ганна Колесник,

доктор медичних наук, професор,
професор кафедри фізичної терапії

ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

Ольга Сцьольна,

здобувач магістерського рівня вищої освіти
спеціальності «Фізична терапія, ерготерапія»

ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ ОСІБ З ІШЕМІЧНОЮ ХВОРОБОЮ СЕРЦЯ

Ішемічна хвороба серця (ІХС) – це гостре або хронічне ураження серця, яке викликано зменшенням або припиненням току крові до міокарду у зв'язку з патологічним процесом у системі коронарних артерій. Невідповідність коронарного кровообігу потребам міокарду може також бути обумовлено спазмом коронарних судин психоемоційного, рефлексорного характеру. Ішемічна хвороба серця є однією з найчастіших причин втрати здоров'я та працездатності [2].

При цьому захворюванні має місце невідповідність між потребою міокарду в кисні і його доставкою, що призводить до порушень функції серця. У 96 % випадків причиною розвитку ІХС є атеросклероз. Клінічні форми ішемічної хвороби серця: атеросклеротичний кардіосклероз, стенокардія і інфаркт міокарду. Виникненню цього захворювання сприяють чинники ризику. Особливо несприятлива наявність одночасно декількох чинників ризику: наприклад, малорухомий спосіб життя і паління збільшують можливість захворювання в 2-3 рази. Атеросклеротичні зміни вінцевих артерій серця погіршують приплив крові, що є причиною розростання сполучної тканини і зниження кількості м'язової, оскільки остання дуже чутлива до нестачі живлення. Часткове заміщення м'язової тканини серця на сполучну у вигляді рубців називається кардіосклерозом і викликає зниження скорочувальної функції серця, швидке стомлення при фізичній роботі, задишку, серцебиття. З'являються болі за грудиною і в лівій половині грудної клітки, знижується працездатність.

Реабілітація осіб з ІХС є комплексною проблемою, яка складається з різних аспектів: медичного — можливість адекватного патогенетичного лікування; фізичного – застосування лікувальної фізкультури для підвищення толерантності до фізичного навантаження і відновлення працездатності хворих; психічного – застосування психотерапевтичних методів впливу для

переборення негативних реакцій з боку психіки хворого, що виникли у зв'язку з хворобою [1].

У післялікарняний період реабілітації застосовують ЛФК, лікувальний масаж, фізіотерапію.

ЛФК призначають після зняття больового синдрому, припинення сильних нападів, у разі позитивних показників електрокардіограми та інших об'єктивних методів досліджень. ЛФК застосовують у формі лікувальної і ранкової гігієнічної гімнастики. Застосовують вправи для всіх м'язових груп з повною амплітудою рухів, у середньому темпі для великих м'язових груп і у великому – для менших груп м'язів. Їх виконують з вихідних положень сидячи та стоячи, з помірним зусиллям. Форми ЛФК доповнюються лікувальною ходьбою. Підвищення функціональних можливостей серцево-судинної системи у хворих на стенокардію досягають за рахунок дозованої ходьби, тренувань на велоергометрі, теренкуру, бігу, плавання, гімнастики у воді [4].

Лікувальний масаж постійно застосовують у комплексі лікування осіб із серцево-судинною патологією. Лікувальна дія масажу зумовлена трьома основними механізмами: нервово-рефлекторним, гуморальним і механічним [3].

Лікувальний масаж призначають у лікарняний і післялікарняний періоди реабілітації (ручний та апаратний масаж). Використовують сегментарно-рефлекторний, класичний і підводний душ-масаж. Масаж виконують у щадному режимі, враховуючи різні гіпер- та гіпостезивні зони при різних захворюваннях серцево-судинної системи [2].

Фізіотерапію застосовують для профілактики і лікування на всіх етапах реабілітації. Лікувальна дія різноманітних фізичних методів, які використовують у терапії серцево-судинних захворювань, реалізується через нервово-рефлекторний і гуморальний механізми.

При серцево-судинних захворюваннях використовують такі лікувальні методи: гальванізацію, медикаментозний електрофорез, діадинамотерапію, електросон, індуктотермію, мікрохвильову терапію, магнітотерапію, ультрафіолетове опромінення, геліотерапію, аероіонотерапію, аерозольтерапію, баротерапію, гідротерапію (душі, обливання, обтирання, обгортання, ванни, сауни), бальнеотерапію (вуглекислі, кисневі, сульфідні, азотні, перлинні, хлоридні натрієві, йодобромні, радонові ванни), кліматолікування [2].

Для забезпечення успіху процесу реабілітації у комплексному лікуванні осіб ширше використовують спеціальні програми фізичної реабілітації, які призначені насамперед для активізації резервів серцево-судинної системи та розвитку аеробної здатності людини. Метою цих програм є збільшення максимального споживання кисню в результаті покращення функції та активації резервів серцево-судинної і дихальної систем.

Дозований біг і швидка ходьба становлять основу багатьох тренувальних програм. До цієї групи належать ходьба і біг у заданому темпі на тредмилі. У більшості програм фізичної реабілітації, які застосовуються останніми роками, використовують дозовану ходьбу і плавання або дозовану ходьбу і заняття на велотренажері, або дозовану ходьбу, плавання і заняття на велотренажері та інші різновиди [1].

Обов'язковою умовою успіху реабілітації хворих є регулярне виконання фізичного навантаження, яке сприяє розвитку функцій як ураженої системи (спеціальне тренування), так і всього організму хворого (загальне тренування). Активна вправа і тренування є лейтмотивом усього реабілітаційного процесу [4].

Необхідними умовами успіху реабілітації є активна і свідома участь особи у відновленні своїх сил. Фізична активність особи повинна проявлятися у рамках принципу адекватності шляхом подолання обмежених труднощів. Для успішного відновлення сил хворого важливим є відповідний підбір вправ, дотримання поступовості у збільшенні фізичного навантаження, а також систематичності та послідовності. Дотримуючись загалом активного режиму, необхідно розумно поєднувати протягом дня активність і пасивність, зміну відносного спокою на активні вправи [3].

З огляду на безпеку тренувальних занять необхідно ретельно обстежити хворого та детально уточнити його функціональні здатності перед початком реабілітації. На основі цих даних складають строго індивідуальний план занять на доступному енергетичному рівні. Перші тренувальні програми необхідно реалізувати під постійним наглядом лікаря з використанням клінічних методів (урахування скарг, частоти пульсу, артеріального тиску та іншого.) та електрокардіограми.

Хворого необхідно проінструктувати щодо синдромів передозування навантажень і навчити самостійно періодично контролювати частоту пульсу, а також ознайомити його з елементарними лікарськими заходами, які можна застосувати у разі погіршення стану до приходу лікаря [1].

Показами адекватності фізичного навантаження під час занять фізичними вправами є:

1. У відповідь на фізичне навантаження – відсутність задишки, слабості, болю.
2. Збільшення пульсу на висоті навантаження і в перші 3 хв після нього не більше ніж на 20 ударів, збільшення частоти дихання на 6 – 9 за 1 хв.
3. Підвищення АТ: САТ – на 20 – 40 мм рт. ст., ДАТ – на 10 – 12 мм рт. ст. від вихідного рівня або збереження вихідного рівня.
4. Зменшення пульсу не більше ніж на 10 уд/хв.

5. Зниження систолічного і діастолічного АТ не більше ніж на 10 мм рт.ст.

У зв'язку з відміченими вище змінами у стані здоров'я хворих з ІХС дуже важливим є проведення контролю за фізичною активізацією хворих у процесі немедикаментозного та медикаментозного відновлювального лікування [4].

Таким чином, фізична терапія сприяє покращенню функціонального стану серцево-судинної системи, фізичної працездатності та зменшенню факторів ризику прогресування ішемічної хвороби серця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горбась І. М. Ішемічна хвороба серця. Демографія і стан здоров'я народу України : аналітично-статистичний посіб. – К. : [б. в.], 2010. – 144 с.

2. Крижанівський В. О. Діагностика та лікування інфаркту міокарда. – К.: Фенікс, 2019. – 451 с .

3. Кунинець О., Магльований А., Дзівенко О., Новицький О. Моделювання інтенсивності фізичних навантажень студентів з захворюванням серцево-судинної системи. *Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи: монографія / за ред. М. Лук'янченка, А.Матвєєва, А.Подольски, Ю.Шкрєбтія.* – Дрогобич: КОЛО, 2017. – С. 313-318.

4. Нетяженко В. З., Барна О. М. Ішемічна хвороба серця у жінок: особливості факторів ризику. – Укр. кардіол. журн. – 2013. – №2. – С. 17-24.

Інна Мезенцева,

кандидат географічних наук, доцент,
завідувач кафедри фізичної терапії

ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

Ірина Корольчук,

здобувач магістерського рівня вищої освіти
спеціальності «Фізична терапія, ерготерапія»

ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ ПРИ ПЕРЕЛОМІ СТЕГНОВОЇ КІСТКИ

Переломи проксимального кінця стегнової кістки виникають переважно у жінок похилого віку, що обумовлено особливостями інволютивних змін у жіночому організмі [1].

Переломи проксимального кінця стегнової кістки у похилому віці належать до небезпечних для життя травм, оскільки при тривалій іммобілізації

гіпостатичні ускладнення на тлі супутніх захворювань часто призводять до летального завершення [2].

Після перелому проксимального кінця стегнової кістки 20% пацієнтів помирають протягом 6 місяців, близько 50% не можуть пересуватися без сторонньої допомоги, третина втрачає здатність до самообслуговування [3].

Переломи кісток проксимального відділу стегна – одна з найтяжчих травм, серед ушкоджень апарату опори та руху, які супроводжуються тривалою втратою працездатності і все ще стають причиною високого відсотка інвалідності [4].

Лікування переломів у людей похилого віку утруднене через знижене кровопостачання кістки, зменшення регенеративної здатності і швидке зниження активності життєво важливих органів в результаті знерухомлення [2]. Медіальні переломи проксимального кінця стегнової кістки прогностично є важчими, їх зрощення триває у тричі довше, ніж при латеральних переломах, однак осьове навантаження ураженої кінцівки можливо лише після утворення кісткового мозолу. А для людей похилого віку іммобілізація на кілька місяців є несприятливою, а іноді небезпечною для життя.

Аналіз науково-методичної літератури свідчить про ефективність застосування операції ендопротезування кульшового суглобу при медіальних переломах проксимального кінця стегнової кістки, що дозволяє у ранні терміни відновлювати рухову активність та дає можливість осьового навантаження на уражену кінцівку [4].

Фізична терапія у післяопераційному періоді повинна бути спрямована на навчання рухових дій, необхідних для того, щоб людина не була залежною від сторонньої допомоги.

Ранній початок активних дій опорно-рухового апарату, включаючи уражену кінцівку, забезпечить профілактику ускладнень, адаптацію до фізичних навантажень та швидше відновлення або компенсацію рухових навиків. Планування процесу фізичної терапії після перенесеного оперативного втручання буде залежати від локалізації перелому, способу оперативного співставлення уламків, перебігу загоєння, наявності і важкості супутніх захворювань.

Досягнення найвищого можливого рівня відновлення рухових функцій зумовлюється:

- раннім початком реабілітаційного втручання, що дозволить уникнути виникнення ускладнень та підтримати загальний тонус організму;

– адекватним підбором засобів фізичної терапії, спрямованих на вирішення рухових проблем конкретної особи з врахуванням індивідуальних особливостей та потреб [3].

З перших днів після оперативного втручання потрібно розпочинати навчання руховим діям, необхідним для самообслуговування. Найважливішими з них є переміщення, тобто низка послідовних рухів, що передбачає рух з одного місця до іншого або зміну положення тіла на тому ж місці [2].

Найпершими етапом переміщень є поворот у ліжку вліво/вправо. У ранньому післяопераційному періоді поворот на оперований бік є протипоказом. Поворот на здоровий бік не вимагає значних зусиль від пацієнта, але в перші післяопераційні дні, коли пацієнт перебуває в положенні лежачи на боці, потрібно підкладати валик під оперовану ногу, щоб уникнути приведення стегна ураженої кінцівки та запобігти міграції металоконструкції і таким чином зменшити ризик виникнення ускладнень.

Наступним етапом є переміщення з положення лежачи на спині у положення сидячи. Перехід у положення сидячи з перших днів дозволяє запобігти пролежням та ускладненням з боку дихальної системи, що можуть виникнути в результаті тривалого перебування у горизонтальному положенні та адаптувати серцево-судинну систему до навантажень.

Особливостями цих переміщень для даного контингенту хворих є те, що не можна повертатися на уражений бік та сідати через оперовану сторону. Коли пацієнт опускає ноги з ліжка він повинен здоровою ногою підтримувати хвору, виконуючи це без різких рухів.

У положенні сидячи потрібно розпочинати тренування рівноваги, що допоможе пацієнту самостійно виконувати рухи необхідні для самообслуговування (повороти, нахили).

Коли особа може самостійно перебувати в положенні сидячи з опущеними ногами тривалий час (приблизно 30-45 хвилин) і це не викликає суттєвих змін з боку вегетативної системи, можна розпочинати навчання переміщенням у положення стоячи, пам'ятаючи при цьому, що тренування ходи передбачає поступове пристосування до вертикального положення.

Навчання переміщення у положення стоячи та ходи потребує не лише страхування з боку фізичного терапевта, а й підбору відповідних допоміжних засобів, які призначають для покращення рівноваги і забезпечення опори при стоянні й ході [4].

Для жінок похилого віку таке навчання потрібно розпочинати з допомогою ходунків, оскільки цей допоміжний засіб забезпечує найбільшу опору та рівновагу. Підпахові милиці потребують значно більше зусиль при

самостійному вставанні та поверненні у положення сидячи, площа опори їх є меншою, що може створити небезпеку падіння, особливо на початкових етапах навчання.

Переміщення у положення стоячи з положення сидячи і навпаки є важливим етапом, оскільки потребує від пацієнта достатньої сили верхніх кінцівок та здорової нижньої кінцівки, координації та рівноваги. Під час вертикалізації категорично заборонено давати навантаження на оперовану ногу, тому важливо навчити пацієнта утримувати рівновагу.

Пацієнт повинен навчитися самостійно вставати, утримувати рівновагу в цьому положенні та повертатися у положення сидячи. І лише, коли пацієнт може самостійно і безпечно стояти 3-5 хвилин можна переходити до навчання ходи. Тренування переходу у положення сточи з положення сидячи та навпаки потрібно проводити на різній висоті сидіння (ліжко, стілець і т.д.), що допоможе пацієнту бути самостійним у домашніх умовах [1].

Під час ходи уражена кінцівка має бути дещо зігнута в кульшовому та колінному суглобах і пацієнт повинен її утримувати в такому положенні. Тренування ходи з ходунками передбачає переміщення вперед, назад, повороти та перехід через пороги. Тренування вимагає не лише силових навантажень, а й тренування на витривалість, оскільки хода по коридору з допоміжним пристроєм вимагає великих зусиль для людей похилого віку.

Після того, як пацієнт безпечно переміщується із ходунками, можна переходити до навчання ходи з милицями. Тренування ходи з милицями включає ходу по сходах.

Таким чином, фізична терапія в післяопераційний період повинна бути спрямованою на профілактику усіх можливих ускладнень та максимальну мобілізацію пацієнта. Це допомагає активізувати пацієнта, навчити переміщуватися з допоміжними засобами та самостійно виконувати рухові навички необхідні для самообслуговування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беседінський С.М. Особливості ендопротезування кульшового суглоба та післяопераційної реабілітації хворих старших вікових груп: Автореф. дис. канд. мед. наук. – К., 2000. – 19 с.
2. Норейко С. Б. Фізична реабілітація при переломі стегнової кістки [С. Б. Норейко, І. П. Зенченков, Р. П. Федоришин, М. В. Савельєв]. – Наука і освіта, 2014. – № 4. – С. 115-118.
3. Лозюк М., Магльований А. Інноваційні методи реабілітації хворих після оперативних методів лікування переломів стегнової кістки [Електронний

ресурс] // Фізична культура, спорт та здоров'я нації. – 2018. – Вип. 5. – С. 390-396. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkszn_2018_5_61.

4. Шищук В. Д. Переломи кісток нижньої кінцівки: клініка, діагностика, лікування, реабілітація : навчальний посібник [за ред. В. Д. Шищук, А. М. Терехов, Б. І. Щербак, Л. В. Томин, А. В. Шищук, В. М. Заліщук]. – Суми : ТОВ «ВПІ «Фабрика друку», 2015. – 152 с.

Ольга Павлович,

кандидат біологічних наук,

доцент кафедри фізичної терапії

ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

Ярослава Харицька,

здобувач бакалаврського рівня вищої освіти

спеціальності «Фізична терапія, ерготерапія»

ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ ХВОРИХ НА БРОНХІАЛЬНУ АСТМУ

Бронхіальна астма (БА) є одним з найпоширеніших хронічних захворювань, що являє значну медико-соціальну проблему для дорослих і дітей. В Україні за останні 10 років рівень захворюваності на БА виріс у 3 рази. Причому збільшується питома вага важких форм (зокрема серед осіб молодого віку), більша частина хворих негайно госпіталізуються до стаціонарів. Із цим пов'язана висока інвалідність і летальність хворих на БА [2].

За даними Національного інституту фтизіатрії і пульмонології імені Ф.Г. Яновського в Україні на бронхіальну астму страждають 2,5 млн. людей. На сучасному етапі спостерігається невпинне зростання захворюваності на БА, що мотивовано забрудненням довкілля, збільшенням алергізації населення, погіршенням генофонду нації [1].

Бронхіальна астма належить, за даними експертів ВООЗ, до числа найбільш поширених хвороб, що уражає людей усіх вікових груп. Незважаючи на досягнуті успіхи в діагностиці і лікуванні БА зберігається тенденція до збільшення захворюваності і важкого перебігу БА, починаючи з раннього віку. За даними сучасних епідеміологічних досліджень, проведених у відповідності з рекомендаціями Європейського респіраторного товариства, серед дорослого населення астма реєструється більше ніж в 5 % випадків, діти хворіють частіше – до 10 %.

Бронхіальна астма – це хронічне запальне захворювання дихальних шляхів, спричинене значною кількістю клітин та медіаторів запалення. Хронічне запалення поєднується з гіперреактивністю бронхів, що проявляється рецидивуючими симптомами свистячого сухого хрипу, ядухи, кашлю, особливо вночі та рано вранці. Напади варіюють за ступенем вираженості від слабкого покашлювання і утрудненого дихання до дуже важких, загрозливих життю нападів задухи. У залежності від етіології виділяють БА: алергічну, неалергічну, змішану, не уточнену.

У розвитку БА важливу роль відіграють екзогенні та ендогенні алергени. До екзогенних алергенів належать харчові, лікарські речовини, пилок рослин, побутовий і виробничий пил (одним з найбільш активних алергенів домашнього пилу є мікроскопічні кліщі), побутові хімічні сполуки тощо. Ендогенними алергенами виступають власні білки організму, які змінюють свою структуру під впливом дії на них факторів зовнішнього середовища.

Обструкція дихальних шляхів - характерна ознака бронхіальної астми, до цього приводить спазм гладеньких м'язів, утворення слизуватих пробок, набряк і запалення слизової оболонки. Обструкція підсилюється під час видиху, тому що відбувається звуження дихальних шляхів.

В патологічний процес можуть бути залучені великі, середні й дрібні бронхи, однак найчастіше на перший план виступає обструкція дрібних бронхів. Гучне, свистяче дихання спостерігається при обструкції великих бронхів, а напади задишки і кашлю більше характерні для обструкції дрібних бронхів [3].

Активні заняття дихальними вправами ведуть до оптимізації співвідношення процесів збудження і гальмування в ЦНС, сприяючи усуненню функціональних порушень її роботи. Все це разом із правильним диханням покращує екскурсію грудної клітки, укріплює дихальні м'язи, сприяє нормалізації нейроендокринної регуляції, зниженню реактивності бронхів, відновленню нормального механізму дихання, нормалізації діяльності інших внутрішніх органів.

Дихальна гімнастика (ДГ) проводиться звичайно на амбулаторно-поліклінічному етапі лікування та її завданням є: зменшення спазму бронхів і бронхіол; покращення дихання: подовження видиху; навчити хворого регулювати дихання, щоб він умів керувати ним під час астматичного нападу, полегшуючи його; активізувати трофічні процеси в тканинах; укріплення організму хворого в цілому і, зокрема, дихальних м'язів для попередження розвитку емфіземи легень; відновлення нормального стереотипу регуляції дихального апарату [1, 4].

Існує багато різновидів ДГ. В даний час найбільш популярними є: парадоксальне дихання за А. Е. Стрельніковою, рідке і глибоке дихання за системою йогів, поверхнєве дихання за К. Бутейком тривалі вправи під час

занять лікувальним плаванням в басейні (подовжений видих над і під водою); методи тренування діафрагмального дихання та метод Фролова.

Вольова ліквідація глибокого дихання за К.П.Бутейком (ВЛГД). Метод Бутейка гарантує безпечність та ефективність лікування БА, особливо в фазі загострення, що дозволяє за лічені хвилини усунути прояви хвороби: напад ядухи, зупинити кашель та зменшити задишку, знизити прояви алергії та закладеність носу. Метод ВЛГД ліквідує гіпервентиляцію, зберігає на оптимальному рівні вміст вуглекислоти, усуває бронхоспазм. К.П. Бутейко визначає ВЛГД як спосіб вольової ліквідації глибокого дихання, що полягає в поступовому зменшенні глибини дихання шляхом постійного розслаблення дихальних м'язів та затримує дихання до появи відчуття «легкої нестачі повітря». Тренування ВЛГД роблять в умовах спокою і м'язової релаксації. При цьому дихати слід тільки через ніс [3].

Пародоксальна гімнастика А.Н. Стрельнікової – короткі вдихи в поєднанні зі спеціальним комплексом фізичних вправ, цей вид гімнастики нормалізує продукцію вуглекислого газу і сприяє його затримці в організмі. Хворим на бронхіальну астму рекомендується також звукова гімнастика - проголошення різних голосних, шиплячих та інших звуків і їх раціональних сполучень. Одночасно виконуються вправи на розслаблення, тренування діафрагмального дихання та затримка дихання на видиху. По мірі поліпшення стану додаються гімнастичні вправи у вигляді згинань і приведення кінцівок, згинання тулуба. Велика увага приділяється навчанню поєднання рухів з диханням [4].

Заслуговує на увагу методика дозованої ходьби Е. В. Стрельцова. Вона полягає в чергуванні швидкої і повільної ходьби. Кожен хворий самостійно вибирає індивідуальну швидкість ходьби. Загальна відстань, яку він повинен пройти за 1 год. занять, збільшують від 3 - 6 км на початку занять до 4 - 10 км в кінці занять. Кожне заняття дозованою ходьбою закінчується комплексом дихальних і загально зміцнюючих вправ [2].

Штучна регуляція дихання (дихання з опором). Штучна регуляція дихання застосовується в комплексній терапії бронхіальної астми. Опір може бути створено у фазі вдиху, видиху або протягом всього дихального циклу. Найбільш часто використовується резистивний (аеродинамічний) опір потоку повітря, що досягається шляхом застосування різних пристосувань і пристроїв (діафрагм, вузьких трубок, свистків, регуляторів дихання). Ніс закривається зажимом, видих повільний, стан хворого візуально контролюється за показниками водяного манометра. Вдих неглибокий. Курс лікування триває від 3 тижнів до 4 місяців [3].

Дихання через дозований мертвий простір. ДДМП є варіантом методики тренування зміненим (гіперкапічно-гіпоксичним) газовим середовищем.

Механізм дії ДДМП аналогічний такому при тренуваннях в горах, а також «при підйомі на висоту» у барокамері або при диханні газовими сумішами з низьким вмістом кисню [4].

Таким чином, застосування дихальної гімнастики в хворих на бронхіальну астму сприяє покращенню рівня фізичного здоров'я, нормалізації показників функції зовнішнього дихання, збільшенню екскурсії грудної клітки, зменшенню частоти нападів, кращому відходженню мокротиння та покращенню психоемоційного стану хворих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Григус І.М. Доцільність застосування фізичної реабілітації хворих на бронхіальну астму: аналіз закордонного досвіду. *Теоретичні та організаційні проблеми фізичної реабілітації*: збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-методичної конференції. – Херсон, 2016. – С. 122–133.
2. Латенко С.Б. Сучасні підходи до використання методів фізичної терапії у хворих на бронхіальну астму. *Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. – Переяслав-Хмельницький, 2018. – Вип. 47. – С. 499-503
3. Майданник В. Г. Бронхіальна астма у дітей : навчальний посібник. – Суми : Сумський державний університет, 2017. – 243 с.
4. Регеда М. С. Бронхіальна астма : монографія. – Львів, 2012. – 146 с.

Ігор Савчук,

старший викладач кафедри фізичної терапії
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

Галина Слабенко,

здобувач бакалаврського рівня вищої освіти
спеціальності «Фізична терапія, ерготерапія»
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ ХВОРИХ ПІСЛЯ ПЕРЕНЕСЕНОГО ІШЕМІЧНОГО ІНСУЛЬТУ

Судинні захворювання головного мозку, до яких в першу чергу відноситься інсульт, стають останніми роками однією з найважливіших медико-соціальних проблем, оскільки завдають величезного економічного збитку суспільству, будучи причиною тривалої інвалідизації і смертності. Інвалідизація після інсульту пов'язана з важкими руховими розладами, що виявляються у вигляді зміни м'язового тону, парезів і паралічів, порушень функції ходьби.

За даними ВООЗ щорічно реєструється 100-300 випадків інсульту на кожні 100000 населення. В Україні цей показник складає 250-300 випадків серед міського населення і 150-170 - серед сільського [6].

За характером розвитку розрізняють два види інсультів: ішемічний (інфаркт мозку) і геморагічний (крововилив в мозок), але більше розповсюдження має ішемічний (70-85 %) .

До основних факторів ризику ішемічних порушень мозкового кровообігу відносять похилий вік, артеріальну гіпертонію, гіперхолестеринемію, атеросклероз церебральних і прецеребральних (сонних і хребетних) артерій, куріння, захворювання серця (миготлива аритмія, інфаркт міокарда, аневризма лівого шлуночка, штучний клапан серця, ревматичне ураження клапанів серця, міокардіопатія, бактеріальний ендокардит), цукровий діабет [5].

Ішемічні порушення мозкового кровообігу приблизно в 90-95% випадків викликані атеросклерозом церебральних і прецеребральних артерій, ураженням дрібних церебральних артерій внаслідок артеріальної гіпертонії, цукрового діабету або кардіогенною емболією.

Артеріальна гіпертонія – один з головних факторів ризику ішемічних порушень мозкового кровообігу. Встановлено прямий зв'язок між рівнем артеріального тиску і ризиком розвитку ішемічного інсульту; збільшення діастолічного артеріального тиску на 7,5 мм рт. ст. поєднується із збільшенням ризику інсульту майже в 2 рази.

Ішемічний інсульт зазвичай розвивається протягом декількох секунд або хвилин (рідше протягом годин або днів) і проявляється руховими, чутливими, мовними та іншими осередковими неврологічними порушеннями. Розлади свідомості, блювоти, інтенсивного головного болю в більшості випадків не спостерігається, за винятком інфарктів в мозковому стовбурі, мозочку або обширних півкулевих інфарктів [1].

Підвищення артеріального тиску спостерігається у 70-80% хворих в перші дні інсульту. Надалі у більшості з них відзначається спонтанне зниження тиску. Транзиторне підвищення артеріального тиску може бути викликане набряком головного мозку і підвищенням ВЧТ (внутрішньочерепного тиску), а також стресом [2].

Тривалість гострого періоду при інсульті визначається початком регресу набряку головного мозку і дислокаційних явищ. При інфаркті мозку може становити від 1 до 3-4 тижнів. В цей період всі лікувальні заходи спрямовані на порятунок життя хворого. Відновлювальні заходи повинні розпочинатися якомога раніше, але лише після того, як мине загроза для життя пацієнта, при стабілізації життєво важливих функцій, у першу чергу – гемодинамічних показників. При цьому лікування положенням, масаж, пасивну та дихальну

гімнастику можна починати з перших днів інсульту, але термін початку активних реабілітаційних заходів (активні вправи, перехід у вертикальне положення, вставання, статичні навантаження) дуже індивідуальний і залежить від характеру порушення мозкового кровообігу, супутніх захворювань. Активізація хворих проводиться при умові ясної свідомості, відносно задовільного соматичного стану; при малих і середніх інфарктах – у середньому з 5-7 дня інсульту, при обширних інфарктах – на 7-14 добу [3].

Серед методів реабілітації хворих, які застосовуються для відновлення втрачених функцій пацієнтів, що перенесли ішемічний інсульт, були використані: медикаментозна терапія; дієтотерапія; ранкова гігієнічна гімнастика (РГГ); кінезітерапія (лікування положенням, пасивна та дихальна гімнастика, активні вправи); масаж; черезшкірна електронейростимуляція (ЧЕНС); корекція мовних та когнітивних порушень; психологічна корекція стану [4].

Медикаментозна терапія після інсульту - це алгоритм вторинної профілактики, спрямований на профілактику повторних інсультів і запобігання подальшого прогресування первинних процесів (атеросклерозу, артеріальної гіпертензії, цукрового діабету, тромбозу і ін.) [5].

Дієта після інсульту. Необхідно було зменшити загальну кількість жирів, а саме: насичених жирних кислот, таких як вершкове масло, тваринний жир, продуктів, багатих на холестерин, зменшити споживання солі до 3-5 г на добу; збільшити вживання клітковини і складних вуглеводів, що містяться в основному в овочах і фруктах, вживання продуктів, що містять поліненасичені жирні кислоти. До таких продуктів відносять рибу, морепродукти, олію [1, 4].

Кінезітерапія. Низка ускладнень після інсульту асоціюється з порушенням рухів. Спочатку довільні рухи, як правило, втрачені, потім геміплегія переходить у геміпарез з переважним порушенням дистальних відділів кінцівок. Відновлення починається з ноги, потім руки, при чому проксимальних відділів кінцівок. Через декілька днів після інсульту починає відновлюватися м'язовий тонус паралізованих кінцівок: в руці підвищується тонус м'язів згиначів, в нозі – м'язів розгиначів. Нерівномірне підвищення тону м'язів в подальшому призводить до формування в згинальних суглобах руки і розгинальних суглобах ноги контрактур. Щоб запобігти цим явищам, застосовують кінезітерапію у комплексній реабілітації хворих після інсульту.

Кінезітерапія в гострий період інсульту проводилася у формі лікувальної гімнастики, основними елементами якої являлися лікування положенням, пасивні та активні рухи, дихальна гімнастика. На основі активних рухів у майбутньому закладається вчення до ходьби та самообслуговування. До

загальних принципів при проведенні гімнастики відносять: недопустимість втоми; поступовість при збільшенні навантаження; дозування зусиль.

Лікування положенням та пасивну гімнастику при неускладненому ішемічному інсульті розпочинають на 2-4 день хвороби [6].

Дихальна гімнастика. Спеціальні дихальні вправи – активний засіб профілактики і боротьби з легeneвими ускладненнями, особливо в гострий період. Дихальні вправи покращують вентиляцію легень, полегшують наповнення правого передсердя і тим самим сприяють збільшенню швидкості кровотоку та попередження флебітів та тромбоемболії у великих судинах [4].

У перші дні лікування в стаціонарі хворим запропонований вільний режим з невеликим навантаженням рухової активності для найшвидшої адаптації. Потім до закінчення терміну лікування в стаціонарі призначили вільний режим рухової активності. Ранкова гігієнічна гімнастика проводилась 1 раз на день, тривалістю 25 - 30 хв. Кількість занять - 5 разів на тиждень.

Масаж починали проводити з тих же строків, що і лікування положенням. Масаж м'язів може впливати на стан м'язового тону: при спастичних паралічах і парезах енергійне подразнення тканин призводить до підвищення спастичності. Збільшити спастичність може також і швидкий темп масажних рухів (у той час як повільний темп сприяє зниженню м'язового тону) [1, 5].

Поряд з масажем використовувалися впливи перемінним або постійним магнітним полем, електрофорез судинних засобів.

Основним методом корекції післяінсультних мовних порушень є заняття з відновлення мовлення, читання та письма з логопедом-афазіологом або нейропсихологом, що проводяться на тлі прийому ноотропів. Хоча найбільш інтенсивне відновлення мови відбувається в перші 3-6 місяців, більшість досліджень показують, що воно може тривати до 2-3 років. Дуже важливим є ставлення самого хворого до своєї патології, спрямованість на швидке одужання, повернення до праці, соціального життя [4, 7].

Таким чином, реабілітаційні заходи повинні починатися з перших годин захворювання і продовжуватися до відновлення. Вони повинні бути індивідуальні, систематичні і адекватні, залежати від характеру патологічного процесу, соматичної патології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андріюк Л.В. Інсульт. Вибрані питання діагностики, ускладнень, лікування, реабілітації. – Львів, 2019. – 64 с.
2. Білянський О.Ю. Фізична реабілітація осіб другого зрілого віку після мозкового ішемічного інсульту: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. і спорту: 24.00.03. – Львів, 2007. – 20 с.

3. Голик В.А., Півник А.П. Рухова реабілітація після інсульту. *Карпатські читання: матеріали наук.-практ. конф.* – Ужгород, 2009. – С. 7–8.
4. Гуляєв Д.В., Гуляєва М.В. Шкали в клінічній неврології. – К: Видавець Гуляєв Д.В., 2008. – 64 с.
5. Рокошевська В. В. Методика реабілітаційного обстеження осіб після перенесеного мозкового геморагічного інсульту. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки: фізичне виховання та спорт.* – Чернігів, 2008. – Вип. 55, т. 2. – С. 267 – 271.
6. Рубан, Л., & Місюра, В. Фізична терапія постінсультних хворих в резидуальному періоді. [Електронний ресурс]. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, (3(133)), 112-116. URL: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.3\(133\).22](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.3(133).22)
7. Сучасні стандарти та критерії в галузі реабілітаційної медицини: навч. посіб. – К., 2011. – 70 с.

Олена Томашук,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії фізичного виховання та рекреації,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

ПРОБЛЕМА РУХОВОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

На сьогоднішній день стан здоров'я дітей має важливе значення, оскільки саме від стану здоров'я багато чого залежить розвиток суспільства у майбутньому суспільстві. «Хвороби століття» є звичайним явищем дитинства, які спричинені недостатньою фізичною активністю, нервово-емоційним перенапруженням тощо. Збільшується кількість дітей, які мають надлишкову масу тіла, захворювання дихальних шляхів, патології серцево-судинних, нервових захворювань та проявів хронічної втоми. У закладах дошкільної освіти дану проблему розв'язують шляхом використання новітніх комплексів засобів фізичної культури, збагачення повсякденного життя дітей різноманітними фізичними вправами [1].

На думку Е. Вільчковського: «Рухи є важливим компонентом будь-якого виду діяльності та психічних процесів» [1]. Постійне генерування пропріоцептивної імпульсації, яке виникає під час м'язової діяльності,

всесторонньо стимулює розвиток дітей у функціональному, фізичному, сенсорному та інтелектуальному напрямках. Діти, які щоденно виконують фізичні вправи різняться бадьорістю, спритністю, прудкістю, життєрадісністю, оптимізмом та високим рівнем фізичної та розумової працездатності і стійкі як до фізичних, так і до розумових навантажень. Тому, більш високий рівень тренуваності підвищує реактивну стійкість організму дитини до негативного впливу екзогенного середовища: підвищення температури тіла, гіпоксії, гіподинамії, частих скарг головних болів, [1].

Нестача фізичної активності має негативний вплив на розвиток рухових якостей. У стані обмеженої рухової активності дошкільників фіксується невисокий рівень функціональних можливостей і велика мобільність вегетативних функцій під впливом фізичних навантажень. Разом з тим, спостерігаються триваліші відновлювальні процеси, знижується опір організму до несприятливих факторів екзогенного середовища та патогенних мікроорганізмів. Однак слід не забувати про принцип оптимальності у дозуванні фізичних навантажень, згідно з яким важливе значення має принцип індивідуального підходу, під яким розуміються ті навантаження, які виконуються в межах фізіологічних механізмів адаптації дитячого організму та сприяють оптимальному розвитку та формуванню здорового дитячого організму.

Фізичне виховання являється однією з передумов ефективності інтелектуального, морального, естетичного виховання дитини, а належний рівень загального фізичного розвитку робить актуальною мету, яка пов'язана напряду із досягненням фізичної досконалості; системності, методичності, правильності щодо організації заняття фізичною культурою, саме у дитинстві віком 5-6 років організм накопичує сили і забезпечує надалі всесторонній гармонійний розвиток особистості [4].

Враховуючи вимоги освітньої програми «Дитина» можна зазначити, саме головною метою фізичного виховання, розпочинаючи з раннього дитинства, є формування фізично досконалої людини, зміцнення її здоров'я та підвищення рівня її фізичної і розумової працездатності. Саме вимоги освітньої програми «Дитина» мета якої відображає суспільні та особисті інтереси окремої людини. Освітня програма «Дитина» реалізується у вигляді конкретних показників: особливо важливе місце мають такі показники: рівня здоров'я, фізичного розвитку, рухової підготовленості та творчого довголіття [2].

Значна роль щодо розвитку оптимальної рухової активності дітей дошкільного віку належить вихователям. Діти дошкільного віку характеризуються значними потребами в русі, тому організованої рухової активності протягом дня їм недостатньо, саме їм потрібно почергове виконання вправ. Завдання вихователя

– створити умови для самостійної рухової діяльності дітей. Важливе значення має своєчасно розпочате і правильно організоване фізичне виховання дітей, тому саме воно сприяє гармонійному фізичному розвитку, профілактиці різних видів захворювань, формуванню правильної постави та покращенні діяльності внутрішніх органів і системи дитячого організму [3].

Важливим чинником фізичного розвитку дитини є рухова підготовленість. Діти дошкільного віку мають біологічні потреби в рухах, вони одержують емоційне задоволення від самого процесу виконання фізичних вправ. Від процесу фізичного виховання у дітей дошкільного віку появляються позитивні емоції, інтерес та задоволення. Системно і регулярно займатися фізичними вправами входить у звичку і стає першочерговою потребою, завдяки чому дитина стає сильною, витривалою, активною та фізично досконалою.

На сьогоднішній день, проблема малорухливого способу життя (гіподинамії) є досить актуальною, оскільки саме рухи є важливою складовою частиною будь-якого виду діяльності та багатьох психічних процесів. Дитина, яка розвивається фізично, є фізично досконалою, орієнтується в просторі, має в подальшому великі розумові та естетичні перспективи.

Велика кількість дітей дошкільного віку мають потребу в активному та цілеспрямованому оздоровленні. Від цього залежить здоров'я дитини, її фізичний і психічний розвиток. У зв'язку з цим, відбувається пошук ефективних, сучасних здоров'язберезувальних технологій для впровадження їх в навчально-виховний процес та для проведення оздоровлення в цікавих різноманітних формах.

Таким чином можна зробити висновок про те, що правильно організована рухова активність дитини є передумовою для нормальної життєдіяльності організму дитини дошкільного віку в дорослому віці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вільчковський Е. С. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку: навч. посіб. М Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. – 428 с.
2. Дитина: Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту: О.В. Огневюк, К.І. Волинець; наук. кер. програмою : О. В. Проскура та ін. 3-тє вид., допов. та доп. – Київ : ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – 492 с.
3. Долганова О. Роль вихователя в розвитку рухової активності дітей раннього віку // Ж-л «Вихователь-методист дошкільного закладу». – 2017. – № 6. – С. 35-41.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. – К.: Рад. шк., 1990. – 356с.

Оксана Хомік,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри освітніх, педагогічних технологій
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

Назар Сліпчук,

здобувач магістерського рівня вищої освіти
спеціальності «Фізична культура і спорт»
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛЮВАННЯ ТРЕНУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ

Проблема підготовки юних футболістів стосується широкого кола організаційних, методичних і наукових питань, які тісно пов'язані з їх подальшими спортивними результатами. На сьогоднішній день існує нестача кваліфікованих футболістів, що свідчить про деяке зниження ефективності роботи системи підготовки спортивного резерву, а, отже, і якості професійної майстерності тренерів.

Ефективне управління тренувальним процесом пов'язано з використанням різних моделей. Під моделлю прийнято розуміти зразок (стандарт, еталон), в більш широкому сенсі – будь-який зразок (уявний чи умовний) того чи іншого об'єкта, процесу або явища.

Розробка і використання моделей пов'язана з моделюванням – процесом побудови, вивчення і використання моделей для визначення та уточнення характеристик і оптимізації процесу спортивної підготовки, а також для участі в змаганнях.

Моделі, які використовуються в практиці тренувальної та змагальної діяльності, можуть бути розділені на три рівні: узагальнені, групові та індивідуальні.

Моделювання передбачає також розробку модельних характеристик, що представляють кількісний опис стану спортсмена, тренувальних навантажень, змагальної діяльності, що забезпечують вищі спортивні досягнення. У спортивній практиці доводиться дуже часто зустрічатися з розбіжностями, коли застосування інтуїтивних моделей тренувальних дій, спрямованих на підвищення будь-яких сторін функціональних можливостей, фізичних якостей, не досягають мети в зв'язку з відсутністю досить точно окреслених меж факторів впливу. У такому випадку, для цього необхідно мати у своєму розпорядженні «моделі впливу» на системи організму, що дозволяють управляти тренуваністю спортсмена [1].

Кібернетичний сенс «моделі впливу» полягає в знаходженні, складанні та використанні ефективних засобів тренування, які повинні відповідати вимогам спеціалізації, величини і спрямованості навантаження.

В основі розробки моделей тренувальних занять юних футболістів лежать відомості про закономірності взаємодії різних тренувальних вправ в програмах занять, про особливості перебігу процесів втоми, підтримання високого рівня працездатності і заданих характеристик навантаження.

Моделі тренувальних етапів, мезо- і мікроциклів повинні будуватися на основі сучасних уявлень про механізми довгострокової адаптації, знань про взаємодію навантажень і відновлень як чинників, що стимулюють пристосувальні процеси і створюють умови для їх трансформації в структурні і функціональні перетворення в організмі спортсмена.

Складність управління в спортивному тренуванні полягає в тому, що немає можливості безпосередньо управляти зміною спортивних результатів. Фактично тренер керує лише діями спортсмена: він задає йому певну програму вправ (тренувальне навантаження) і вимагає її правильного виконання.

Ефективність управління спортивними тренуваннями пов'язана з чітким кількісним виразом тренувальної структури і змагальної діяльності, а також змісту тренувального процесу [2]. Реальність і якість управління забезпечується цілим рядом факторів:

- 1) наявністю конкретної мети управління;
- 2) можливістю вибору управлінського рішення з деякого набору або безлічі рішень;
- 3) наявністю відомостей про хід виконання процесу;
- 4) наявністю відомостей про стан об'єкта управління;
- 5) наявністю відомостей про зовнішнє середовище об'єкта управління (змагальну діяльність);
- 6) можливістю оцінити якість управління і ін.

Маючи достатньо інформації (якісної і кількісної) і знаючи, як її осмислити і використовувати можна розраховувати на те, що підвищиться ймовірність прийняття правильного рішення.

Отже, є резерви оптимізації тренувального процесу юних футболістів, що спрямовані на вдосконалення техніко тактичної майстерності і фізичної підготовленості з урахуванням лімітуючих ланок в її структурі, стратегії виступу в змаганнях і інших чинників, які є на шляху розробки моделей тренувальних програм, що передбачають комплекс висунутих для вирішення різних завдань і перспективного прогнозування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вацеба О. М. Теорія і методика наукових педагогічних досліджень у фізичному вихованні та спорті : навч. посіб. / О. М. Вацеба, Б. М. Шиян – Т. : Навч. книга-Богдан, 2008.
2. Медвідь А. Педагогічні умови удосконалення технічної підготовленості юних футболістів / Медвідь Анжела, Медвідь Микита // Вісник Прикарпатського університету. Фізична культура. № 25-26. 2017. С. 180.

Валентина Ярликowa,
викладач кафедри фізичної терапії
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

МЕТОДИКИ МАСАЖУ ПІСЛЯ ІШЕМІЧНОГО ІНСУЛЬТУ

Серед гострих порушень мозкового кровообігу домінуюча позиція належить ішемічному інсульту. В зв'язку з поширеністю та високими показниками смертності ця проблема вже давно набула важливого соціально - економічного значення. У країнах ЄС та США інсульт є третьою за частотою причиною інвалідності та смертності, проте в Україні цей показник в рази вищий. Згідно з офіційною статистикою, в Україні щороку діагностують 100-120 тис. випадків інсульту, серед яких 1/3 частина хворих – це особи працездатного віку. Інвалідізація після інсульту займає перше місце серед усіх причин первинної інвалідності. У 80-90% хворих настає інвалідізація внаслідок рухових, мовних та когнітивних порушень. Лише 8-10% пацієнтів повертаються до своєї професійної діяльності [2].

Інсульт - це важке і небезпечне судинне ураження центральної нервової системи. І якщо раніше інсульт переважно спостерігався у людей похилого віку, то за останні роки він різко «помолодшав». Інсульт вражає людей від 15 до 59 років, найвищий ризик виникнення інсульту відзначають серед осіб працездатного віку.

В фізичній реабілітації хворих з порушенням мозкового кровообігу В.М. Максимова і Т.Г. Ананьєва (1995) виділяють 3 періоди: ранній відновний (до 3 місяців), пізній відновний (до 1 року) та період залишкових порушень рухових функцій (після 1 року). Найбільш відповідальним з них є ранній відновний період, коли хворому послідовно призначають суворий ліжковий, розширений ліжковий, палатний та вільний рухові режими. Тривалість кожного з них

залежить від стану хворого і ступеня порушень рухових функцій: чим вони більш виражені, тим повільніше розширюють режим. Кожний період вимагає диференційованої методики масажу [1].

Завдання масажу: підсилити крово- і лімфообігу в паралізованих кінцівках і у всьому організмі; поліпшити трофіку всіх тканин; сприяти відновленню функції руху в уражених кінцівках; протидіяти утворенню контрактур; знизити м'язовий тонус у спастичних м'язах; покращити координацію рухів; зменшити або зняти відчуття болю; підвищити емоційний тонус (настрій) хворого; попередити застійну пневмонію в осіб похилого віку; попередити утворення пролежнів.

Показання до призначення масажу. При відсутності коматозного стану та наростання неврологічної симптоматики, при стабілізації стану хворого на думку більшості авторів, масаж призначають з початку чи середини другого тижня. У кожному окремому випадку терміни призначення масажу вирішуються індивідуально.

Протипоказання до призначення масажу. Крім загальних протипоказань, ще є такі: коматозний стан, прогресування захворювання, наростання неврологічної симптоматики, в першу чергу – геміпарезу, головний біль, біль в ділянці серця.

Масаж при відсутності протипоказань починають при неускладненому ішемічному інсульті на 2-4-й день хвороби, при крововиливі в мозок - на 6-8-й день. Масаж проводять в положенні хворого на спині та здоровому боці, щодня, починаючи з 10 хвилин і поступово збільшуючи тривалість процедури до 20 хвилин. Спочатку застосовують поверхневий масаж, поступово підсилюючи його на паретичних м'язах.

Масаж м'язів може впливати на стан м'язового тонусу: при спастичних паралічах і парезах енергійне подразнення тканин призводить до збільшення спастичності. Збільшити спастичність може і швидкий темп масажних рухів (у той час як повільний темп сприяє зниженню м'язового тонусу). Оскільки при післяінсультній геміплегії є вибіркоче підвищення м'язового тонусу, масаж у цих хворих повинен бути теж вибірковим.

При проведенні масажу на м'язах, в яких тонус підвищений, застосовується лише безперервне площинне та охоплююче погладжування як найбільш щадний прийом, який істотно не змінює м'язового тонусу. При масажі м'язів зі зниженим тонусом використовують прийоми погладжування (площинне глибоке, щипцеподібне та охоплююче переривчасте), несильно поперечне, поздовжнє та спиралеподібне розтирання, легку неглибоку поздовжню, поперечну і щипцеподібну розминку [4].

Масаж рекомендується проводити тривало, на курс – до 30-40 сеансів, перерва між повторними курсами 2 тижні. Під час проведення масажу кожен прийом повторюють 3-4 рази. Масаж починають з проксимальних відділів кінцівки і

продовжують за напрямком до дистальних (лопатковий пояс - плече - передпліччя - кисть; тазовий пояс - стегно - гомілка - стопа). Протягом перших процедур у ранній термін після інсульту область впливу невелика, масажують тільки плече і стегно, не перевертаючи хворого на живіт. При роботі з верхнім плечовим поясом і рукою особливу увагу приділяють масажу великого грудного м'яза, в якому зазвичай тонус підвищений (застосовують лише погладження в повільному темпі) і дельтаподібного м'яза, в якому тонус зазвичай знижений (використовують стимулюючі прийоми у вигляді розминки, розтирання в більш швидкому темпі). Такий вплив дозволяє запобігти або зменшити біль в плечовому суглобі паретичної руки.

На 4-5-й процедурі, у залежності від стану хворого, додають масаж грудей, передпліччя, кисті, гомілки, стопи. Масаж дистальних сегментів руки і ноги повинен бути більш активним з охопленням усіх ділянок кисті і стопи. Масажувати потрібно вибірково: на руці – розгиначі, на нозі - згиначі гомілки і тильні згиначі стопи [3].

З 6-8-ї процедури охоплюють спину і поперекову область, у положенні хворий при цьому повинен знаходитись лежачи на здоровому боці. Положення лежачи на животі використовують у більш пізній термін і тільки при відсутності протипоказань, у зв'язку з захворюваннями серця.

У перші місяці після інсульту допускається лише місцевий масаж із залученням паралізованих кінцівок, спини з поперековою областю, грудини (на стороні ураження). Загальний масаж дозволяється тільки в пізньому реабілітаційному періоді, тому що тривалий вплив може викликати перевтому хворого, що неприпустимо [2].

Таким чином, масаж попереджує ускладнення, зумовлені вимушеним тривалим перебуванням хворого у ліжку, знижує рефлекторну збудливість спастичних м'язів, послаблює м'язові контрактури, активізує розтягнені атрофовані м'язи, сприяє відновленню рухових функцій та трофічних порушень, зменшує синкінезії, покращує координацію рухів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Віничук С.М. Гострий ішемічний інсульт. – К: Наукова думка, 2008. – 286 с.
2. Дідкова Ю.П. Роль гіпертонічної хвороби як предиктора розвитку гострих і хронічних форм цереброваскулярної патології. *Гіпертонічна хвороба та інсульту*. – Київ. 2012. – № 2. – С 10-16.
3. Зотов В.П. Вступ в оздоровчу реабілітацію. – К.: Медокол, 2013. – 181 с.
4. Копчак О.О. Особливості постінсультних когнітивних порушень у пацієнтів з метаболічним синдромом. *Міжнародний неврологічний журнал*. – 2012. – №3(49). – С.88–95.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ, НАУЦІ Й ВИРОБНИЦТВІ

Збірник матеріалів

VII Науково-практичної конференції

(у рамках відзначення Днів науки
18-19 травня 2022 року)

Відповідальність за зміст матеріалів, унікальність тексту, достовірність фактів і правильність цитування несуть автори (співавтори).

Друкується в авторській редакції

Формат 60x84 ¹/₁₆. Обсяг 6,04 ум. друк. арк., 5,89 обл.-вид. арк.
Наклад 300 пр. Зам. 134. Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. (0332) 29-90-65).
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.